

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MİMARLIK ANABİLİM DALI

**MİTOLOJİK ANALİZ VE İLETİŞİM BİLİMİ ÜZERİNDEN MİMARİ BİR
OKUMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Nuran İRAPOĞLU

HAZİRAN 2019

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünce

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : / /

Tezin Savunma Tarihi : / /

Tez Danışmanı :

Trabzon

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**Mimarlık Anabilim Dalında
Nuran İRAPOĞLU Tarafından Hazırlanan**

MİTOLOJİK ANALİZ VE İLETİŞİM BİLİMİ ÜZERİNDEN MİMARİ BİR OKUMA

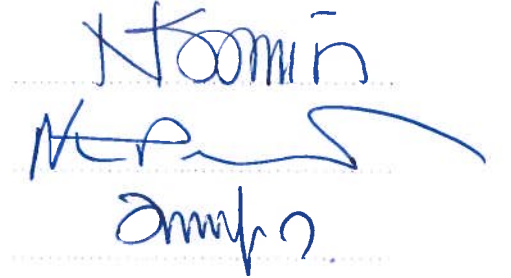
**başlıklı bu çalışma, Enstitü Yönetim Kurulunun 28 / 05 / 2019 gün ve 1806 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından yapılan sınavda
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.**

Jüri Üyeleri

Başkan : Prof. Dr. Nilgün KULOĞLU

Üye : Prof. Dr. Ali Uzay PEKER

Üye : Doç. Dr. Serap DURMUŞ ÖZTÜRK

Handwritten signatures of the jury members: Nilgün Kuloğlu, Ali Uzay Peker, and Serap Durmuş Öztürk.

Prof. Dr. Asim KADIOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tez çoğu zaman uzakta olmanın verdiği buruk ve özlem dolu hisler içinde kaleme alındı. Bu nedenle, öncelikli olarak uzakta olmanın dezavantajlarını benim için ortadan kaldıran tüm güzel insanlara müteşekkir olduğumu belirtmem gerekir.

Tez süreci boyunca iletişim alanında sayesinde çok şey öğrendiğim John Fiske, öğrencilerine ilgilerini çeken konular üzerinde araştırma yapmaya başlamanın onları her zaman doğru yere götüreceğini söylemiş. Danışmanım olmayı kabul ettiği günden bu yana akademik bir bakış açısı kazanmamı sağlayan ve beni ilgili olduğum konular doğrultusunda çalışmamda destekleyen danışmanım, hocam Doç. Dr. Serap DURMUŞ ÖZTÜRK'ün şansım olduğunu düşünüyorum. Her şey için ne kadar teşekkür etsem az olacaktır.

Tezim ve gelecekteki çalışmalarım için çok kıymetli katkılarda bulunan jüri üyelerim sevgili hocam Prof. Dr. Nilgün KULOĞLU ve sayın Prof. Dr. Ali Uzay PEKER'e;

Mimarlık serüvenimin en dramatik zamanlarında destekleyici tavırlarıyla bana, dünyada iyi insanların da olduğunu gösteren Serda ve Ferda ablalarım ve Ali Osman abime; Akademisyenlik konusunda beni ilk kez bilgilendiren ve yüreklendiren arkadaşlarım Büşra ve Fatih'e; gidilmemiş yerler için Gizem'e, Neslihan'a ve Firdevs'e;

YYÜ'de, sıkışık günlerimde iş yükümü hafifletmek için her zaman gönüllü olan tüm araştırma görevlisi arkadaşlarıma, bir buçuk yıldır adeta kader ortağım olan Esra'ya, her umutsuzluğa kapıldığımda motivasyon kaynağım olan İrem'e her şey için minnettarım.

Hayatımda olmadığı günleri hatırlamakta zorlandığım, arkadaşstan öte ailemin bir üyesi olan canım Dilan'a, her biri ayrı biçimde destekleyici ve motive edici olan abim Fatih, yengem Arzu Dane ve minik yeğenim Faruk Nerit'e;

Değil tez, tüm yaşamım boyunca bana güvenen ve dualarını esirgemeyen annem Ferdane'ye; beni ben yapan özellikleri kazanmamı sağlayan, gittiği günden beri yerini dolduramadığım, çok özlediğim babam Faruk'a binlerce kez teşekkür ederim.

Küçük dünyamın en büyük fenomeni olan kardeşim Nurseda için, bu tezi ve hayatımdaki birçok şeyi adayacağım tek varlık olduğunu söylemem ise ona karşı duygularımı ifade etmeye eksik kalacaktır.

Nuran IRAPOĞLU

Van 2019

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Mitolojik Analiz ve İletişim Bilimi Üzerinden Mimari Bir Okuma” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Doç. Dr. Serap DURMUŞ ÖZTÜRK’ün sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 20/06/2019

Nuran İRAPOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	III
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
SUMMARY	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
TABLOLAR DİZİNİ.....	XII
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Amaç ve Kapsam.....	3
1.3. Problemin Belirlenmesi.....	4
1.4. Araştırma Malzemesi ve Disiplinlerarası Sınırlar	6
1.5. Araştırma Yöntemi	8
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR 1	10
2.1. İletişim ve İletişim Kavramları.....	10
2.2. İletişim Araştırmaları	11
2.2.1. Anaakım İletişim Araştırmaları.....	14
2.2.2. Eleştirel İletişim Araştırmaları	15
2.3. İletişim Araştırmalarında Kuramlar ve Modeller	16
2.3.1. Çizgisel Yaklaşımlar	17
2.3.2. Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar	18
2.3.3. Toplumbilimsel Yaklaşımlar	20
2.3.4. Anaakım İletişim Kuramları.....	22
2.3.5. Dilbilimsel ve Göstergibilimsel Yaklaşımlar	25
2.2.6. Siyasal Ekonomik - Kültürel Yaklaşımlar - Değişimci Kuramlar	31
2.4. İletişim ve Mimarlık.....	34
2.5. İletişimi Anlamlandırma Aracı Olarak Mitler.....	36
2.6. Mitoloji Disiplininin Bir Parçası Olarak Mitler	39

2.6.1.	Mit Tanımı ve Genel Kavramlar	39
2.6.2.	Bilim ve Mit	41
2.6.3.	Mitlerin Türleri, Özellikleri, Yapısı ve İşlevleri	43
2.6.4.	Mit Kuramları.....	45
2.7.	Mit ve Mimarlık	48
2.8.	Metin Okumalarında Bir Araç Olarak Mitler.....	51
3.	YAPILAN ÇALIŞMALAR 2	57
3.1.	Araştırma Malzemesi: Efsanevi Yerlerin Tarihi	57
3.1.1.	Düz Yeryüzü ve Antipodlar	57
3.1.2.	Kutsal Kitap'ın Toprakları	59
3.1.3.	Homeros'un Toprakları ve Dünyanın Yedi Harikası	61
3.1.4.	Büyük İskender'den Rahip Johannes'e, Harikalar Diyarı Doğu.....	62
3.1.5.	Yeryüzü Cenneti, Mutlular Adası ve Eldorado	63
3.1.6.	Atlantis, Mu ve Lemurya.....	64
3.1.7.	Ultima Thule ve Hyperborea.....	65
3.1.8.	Kutsal Kâse'nin Göçleri	66
3.1.9.	Alamut, Dağın Yaşlısı ve Haşşaşiler.....	68
3.1.10.	Bolluk Ülkesi.....	68
3.1.11.	Ütopya Adaları	69
3.1.12.	Solomon Adası ve Terra Australis	69
3.1.13.	Yer'in İçi, Kutup Miti ve Agarta.....	70
3.1.14.	Rennes-Le-Chateau'nun İcat Edilişi	71
3.1.15.	Romanlardaki Yerler ve Gerçeklikleri	72
4.	BULGULAR VE İRDELEME.....	74
4.1.	Biçim (Form).....	74
4.2.	İçerik (Content)	112
4.3.	İşlev (Function)	122
4.4.	Bağlam (Context)	130
4.	SONUÇLAR VE ÖNERİLER	135
5.	KAYNAKLAR.....	140
ÖZGEÇMİŞ		

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

MİTOLOJİK ANALİZ VE İLETİŞİM BİLİMİ ÜZERİNDEN MİMARİ BİR OKUMA

Nuran İRAPOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Serap DURMUŞ ÖZTÜRK

2019, 147 Sayfa

Mimarlık araştırmalarında ne üzerinde çalışacağımız sorusuna genel olarak şu cevaplar verilebilir: Üretim, ürün, üretici, kullanıcı ya da metin. Mimarlık ve metin arasındaki ilişki ise genellikle bir biçimde iletişimi ilgilendiren yanlar barındırmaktadır. Metnin yazılı ve sözlü iletişimi harekete geçirme hali, söz konusu iletişimin bilişsel, kişisel, grafik ve kitle iletişim açısından değerlendirilebilmesine imkân tanımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, mimarlık ve iletişim arasındaki disiplinler arası ilişkide iletişim kuramlarında yer alan mit kavramının metin okuma çalışmalarında bir araç olarak kullanılabilirliğini tartışmaya açmaktır.

Bu bağlamda çalışma, Genel Bilgiler, Yapılan Çalışmalar 1 ve 2, Bulgular ve İrdeleme, Sonuçlar ve Öneriler bölümlerinden oluşmaktadır. Genel Bilgiler bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı, problemin belirlenmesi, araştırma malzemesi ve disiplinlerarası sınırlar ve araştırma yöntemi bulunmaktadır. Yapılan Çalışmalar 1 bölümünde iletişim-mimarlık, iletişim-mit ve mimarlık-mit ilişkilerine açıklama getiren literatür bilgisine yer verilmiştir. Yapılan çalışmalar 2 bölümünde araştırma malzemesi olan Efsanevi Yerlerin Tarihi adlı kitabın bölümleri tanıtılmıştır ve bölümlerde yer alan seçkiler listelenmiştir. Bulgular ve İrdeleme başlığında ise 'biçim', 'içerik', 'işlev' ve 'bağlam' araçları ile kurgulanan yeniden okuma önerisinin, uygulamasına ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Sonuçlar ve Öneriler bölümünde ise yapılan Bulgular bölümünde yapılan içerik analizlerinin özetlerine yer verilerek ileride yapılacak olan çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, İletişim, Mit, Mitoloji, Yeniden Okuma, Efsanevi Yerlerin Tarihi.

Master Thesis

SUMMARY

AN ARCHITECTURAL READING THROUGH MYTHOLOGICAL ANALYSIS AND
COMMUNICATION SCIENCE

Nuran IRAPOĞLU

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Architecture Graduate Program
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Serap DURMUŞ ÖZTÜRK
2019, 147 Pages

The following answers can be given to the question of what we will work on in architectural research: Production, product, producer, user or text. The relationship between architecture and text often involves aspects of communication. The motivation of the written and verbal communication of the text allows the communication to be evaluated in terms of cognitive, personal, graphic and mass communication. The main purpose of this study is to discuss the use of myth in communication theories as a tool in text reading studies in the interdisciplinary relationship between architecture and communication.

In this regard, the study consists of sections General Information, Previous Studies 1 and 2, Findings and Analysis, Conclusions and Suggestions. In General Information section, the aim of the study, its scope, the determination of the problem, research material and interdisciplinary boundaries and research method are available. In Previous Studies 1, the literature which explains communication - architecture, communication - myth and architecture - myth relations are given. In the title of Previous Studies 2, sections of the book titled Efsanevi Yerlerin Tarihi, which is the research material, were introduced. And quotes from the chapters of the book are listed. In the headings of Findings and Analysis, the application and evaluations of the re-reading proposal that constructed with 'form', 'content', 'function' and 'context' tools, were included. In Conclusions and Suggestions section presents the abstracts of the content analysis made in the Findings section and suggestions for future studies.

Key Words: Architecture, Communication, Myth, Mythology, Re-reading, The Book of Legendary Lands.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1. Aristo'nun İletişim Modeli	17
Şekil 2. Lasswell'in İletişim Modeli (1948)	18
Şekil 3. Shannon ve Weaver (1964)'ın Matematiksel İletişim Modeli	18
Şekil 4. Schramm'ın (1985) İletişim Modeli	19
Şekil 5. İki Aşamalı Akış Kuramı	20
Şekil 6. Riley Riley İletişim Modeli (1959)	21
Şekil 7. Bağımlılık Modeli	21
Şekil 8. Newcomb'un ABX Modeli	22
Şekil 9. Westley ve McLean modeli	23
Şekil 10. İletişimin oluşturu etmenleri ve işlevleri	27
Şekil 11. Saussure'ün Göstergibilimsel Dil Çözümlemesi	37
Şekil 12. Barthes'ın Mit Çözümlemesi	38
Şekil 13. Barthes'ın İki Anlamlandırma Düzeyi	39
Şekil 14. Pieter Brueghel, Babil Kulesi tablosu (1563); Strasburg Avrupa Birliği Parlamento Binası, ...	49
Şekil 15. Güzergâhlar, notlar ve yapılar içeren haritalar	75
Şekil 16. Güzergâhlar, notlar ve yapılar içeren dünya haritaları	75
Şekil 17. T Haritasını gösteren görseller	76
Şekil 18. Dünya'nın yuvarlak olduğunun bilinen bir şey olduğunu gösteren görseller	77
Şekil 19. Mişkan betimlemelerini gösteren görseller	77
Şekil 20. Antipodları betimleyen görseller	78
Şekil 21. Antipodlarda yaşayan varlıkları betimleyen görseller	78
Şekil 22. 12 İsrail kabilesinin yerini gösteren görseller	79
Şekil 23. Tapınağın yeniden inşasını betimleyen görseller	80
Şekil 24. Saba Kraliçesi ile tanışmayı ve Müneccimleri konu alan mekân betimlemeleri .	80
Şekil 25. Yunan evreninden yer betimlemeleri.	81
Şekil 26. Odysseus'un yolculuklarının mekânlarını gösteren görseller	81
Şekil 27. Odysseus'un yolculuklarının yerlerini gösteren haritalar	82
Şekil 28. Dünyanın Yedi Harikası ile ilgili görseller-1	82
Şekil 29. Dünyanın Yedi Harikası ile ilgili görseller-2	83

Şekil 30. Dünyanın Yedi Harikası ile ilgili görseller-3	83
Şekil 31. Rahip Johannes ve Krallığın yerini ve mekânını betimleyen görseller.....	84
Şekil 32. Gezginlerin betimlediği yerleri gösteren görseller.....	84
Şekil 33. Taprobane Adası ile ilgili haritalar.....	85
Şekil 34. Aden Bahçesi betimlemeleri	86
Şekil 35. Yeryüzü Cenneti ve Altınçağ betimlemeleri	86
Şekil 36. Yeryüzü Cenneti betimlemeleri.....	87
Şekil 37. Dante'nin Yeryüzü betimlemeleri ve Yeryüzü Cennetinin konumu hakkında görseller.....	87
Şekil 38. Aziz Brendan Adası betimlemeleri	88
Şekil 39. Yeni Dünya'nın Yeryüzü Cenneti ve Alkinoos'un Sarayı betimlemeleri.....	88
Şekil 40. Atlantis'in konumu ile ilgili haritalar-1	89
Şekil 41. Atlantis'in konumu ile ilgili haritalar-2	90
Şekil 42. Denizler Altında Yirmi Bin Fersah adlı eseri için yapılmış atlantis görselleri	90
Şekil 43. Atlantis betimlemeleri içeren görseller-1	91
Şekil 44. Atlantis betimlemeleri içeren görseller-2	91
Şekil 45. Thule'nin konumu hakkındaki varsayımları gösteren haritalar	92
Şekil 46. Buz Beldelerini betimleyen resimler	93
Şekil 47. Kral Arthur'un Kılıcını ve Monteseğur'u betimleyen görseller.....	94
Şekil 48. Yuvarlak Masa Şövalyelerini betimleyen görseller	94
Şekil 49. Avalon ve Camelot betimlemeleri.....	95
Şekil 50. Arthur'un Şatosu, Arthur ve Galahad'ın karşılaşması, Amfortas'ın Sarayında Parsifal betimlemeleri.	96
Şekil 51. Kutsal Kâse betimlemeleri	96
Şekil 52. Haşşaşiler ve Alamut ile ilgili görseller	97
Şekil 53. Bolluk Ülkesini gösteren görseller-1.....	98
Şekil 54. Bolluk Ülkesini gösteren görseller-2.....	98
Şekil 55. Thomas More'un Ütopyasında yer alan görseller	99
Şekil 56. Rönesans Dönemi İdeal Kent örnekleri.....	99
Şekil 57. İdeal Kent betimlemeleri	100
Şekil 58. Ütopik bir yer-yapı betimlemesi	101
Şekil 59. Terra Australis Incognita'yı gösteren görseller.....	101
Şekil 60. Kaptan Cook'un Yerlilerle karşılaşması ve ölümü	102
Şekil 61. Cehennem Olarak Yer'in içi betimlemeleri	103
Şekil 62. Yeraltı mekânlarının betimlemeleri.....	103

Şekil 63. Kircher'in Kutup betimlemeleri	104
Şekil 64. Romanlarda geçen Yer'in İçi betimlemeleri	104
Şekil 65. Kutup miti ile ilgili betimlemeler	105
Şekil 66. Agarta ve Şambala betimlemeleri	106
Şekil 67. Meceğelli Meryem Kulesi ve Gisors Şatosu betimlemeleri.....	106
Şekil 68. Saint-Sulpice Kilisesi ve Rosslyn Şapeli iç mekân betimlemeleri.....	107
Şekil 69. Romanlarda geçen yapı betimlemeleri	108
Şekil 70. Romanlarda geçen yer betimlemeleri-1	108
Şekil 71. Romanlarda geçen yer betimlemeleri-2	109
Şekil 72. Romanlarda geçen yer betimlemeleri-3.	109
Şekil 73. Romanlarda geçen mekân betimlemeleri-1	109
Şekil 74. Romanlarda geçen mekân betimlemeleri-2.....	110

TABLolar DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1. İletişim-Mimarlık-Mitoloji disiplinleriyle metin çözümleme olanakları.....	5
Tablo 2. Mimarlıkta metin okumalarında araç olarak mitler	8
Tablo 3. Metin okumalarında araç olarak dört ölçüt	54
Tablo 4. Mimarlıkta metin okumalarında araç olarak dört ölçüt	56
Tablo 5. Düz Yeryüzü ve Antipodlar bölümünde yer alan seçkiler	59
Tablo 6. Kutsal Kitap'ın Toprakları bölümünde yer alan seçkiler	60
Tablo 7. Homeros'un Toprakları ve Dünyanın Yedi Harikası bölümünde yer alan seçkiler	61
Tablo 8. Büyük İskender'den Rahip Johannes'e Harikalar Diyarı Doğu bölümünde yer alan seçkiler	62
Tablo 9. Yeryüzü Cenneti, Mutlular Adası ve Eldorado bölümünde yer alan seçkiler	64
Tablo 10. Atlantis, Mu ve Lemurya bölümünde yer alan seçkiler	65
Tablo 11. Ultima Thule ve Hyperborea bölümünde yer alan seçkiler.....	66
Tablo 12. Kutsal Kâse'nin Göçleri bölümünde yer alan seçkiler.....	67
Tablo 13. Alamut, Dağın Yaşlısı ve Haşşaşiler bölümünde yer alan seçkiler.....	68
Tablo 14. Bolluk Ülkesi bölümünde yer alan seçkiler	68
Tablo 15. Ütopya Adaları bölümünde yer alan seçkiler	69
Tablo 16. Solomon Adası ve Terra Australis bölümünde yer alan seçkiler	70
Tablo 17. Yer'in İçi, Kutup Miti ve Agarta bölümünde yer alan seçkiler	71
Tablo 18. Rennes-Le-Chateau'nun İcat Edilişi bölümünde yer alan seçkiler	72
Tablo 19. Romanlardaki Yerler ve Gerçeklikleri bölümünde yer alan seçkiler.....	72

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

“Mimarlık sözel olmayan bir iletişim biçimidir; onu üretmiş olan kültürün sessiz bir kayıdır.”

Leland M. Roth¹

Bu çalışma, mimarlığın disiplinler arası yönünü iletişim bilimleriyle ortaya koyma çabasının ürünüdür. Bir iletişim çalışmasına başlarken neyi araştıracağımız sorusu gündeme geldiğinde temel olarak üç cevabı mevcuttur: Üretim aşaması, izleyici veya metin (Narin, 2014). Mimarlık araştırmalarında da buna benzer bir cevap dizisi öne sürülebilir: Ürün, üretim, üretici, üretim aşaması, kullanıcı ya da metin. Bu çalışma da metinleri ele alan, iletişimin anlamsal boyutunu yansıtan mitsel anlatılar üzerinden mimarlık-metin çalışmalarına öneri getiren bir yeniden okuma denemesidir.

Mimarlığın bilgi alanı da tüm tarihsel süreçlerden bağımsız değildir. Mimarlık bilgisini meydana getiren düşünsel ve pratik olgular kolaylıkla sınırları çizilemeyen ve sistemleştirilemeyen muğlak bir karaktere sahiptir (Özdemir, 2015). Çünkü her türlü nesne, konu, kavram ve kişi mimarlık düşüncesinin konusu olabilir. Nasıl ki her olgu bir düşünce problemi oluşturuyorsa her türlü düşünce de mimarlığın konusu olabilir (Durmuş, 2014b). Bu nedenler kapsamında bu çalışma, mimarlığın disiplinler arası yönünü iletişim bilimleri ve mitoloji üzerinden tartışmaktadır.

Kaçınılmaz sanat olarak nitelendirilen mimarlık, insan elinin değmediği çıplak doğada değilse uyanık olduğumuz her an bir arada bulunduğumuz, içinde yaşadığımız sanattır (Roth, 2015). İletişim de tıpkı mimarlık gibi, sosyal bir varlık olan insanın ilk kez topluluk halinde yaşamaya başlamasından günümüze kadar, kaçınılmaz bir şekilde var olmuştur (Fiske, 2015).

Mimarlık disiplini, kurduğu içsel ve dışsal ilişkiler ile olağan rutininde bir iletişim biçimi olarak var olmaktadır (Durmuş Öztürk ve Irapoğlu, 2017). Mimari nesnelere olan

---

¹Roth, L. M., 2015. Mimarlığın Öyküsü (23)

ilişkimizin fenomenolojik düşüncesi bize, işlevselliği ile kabul edildiğinde bile iletişim olarak mimariyi sıklıkla deneyimlediğimizi söylemektedir (Eco, 1997).

Günümüzde iletişim kelimesi kendi aralarında farklılıklar gösteren deneyimleri, ayırım yapmadan tanımlar. Şirket iletişiminden, pazarlamaya, reklam, radyo, gazete, televizyon gibi iletişim araçlarından psikoterapi gruplarına kadar uzanan birçok alanı içine alır (Bourse ve Yücel, 2012). Dolayısıyla, iletişim üzerinde çalışma yapmaya elverişlidir ancak multidisipliner bir yaklaşım gerektirmektedir. Fiske (2015)'ye göre iletişim çalışmalarında iki temel yaklaşım vardır:

- Süreç-etki odaklı çalışmalar, iletilerin aktarılmasını esas almaktadır.
- Anlam-niyet odaklı çalışmalar, anlamların üretimi ve değişimi esasına dayanmaktadır.

Çalışmaya konu olan mitler, iletişimde anlam çalışmalarının bir parçası olarak dilbilimsel ve göstergebilimsel yaklaşımlar dâhilinde ele alınmıştır. Barthes'ın önerdiği görüşte anlamlandırmanın ikinci düzeyinde yer alan mit olgusu üzerinden çalışmanın kurgusu gerçekleştirilmiştir.

Sözlü anlatımların tarihsel olarak ne kadar geçmişe dayandığı bilinmese de mitos kavramının kullanımı milattan önce 5. Yüzyılın ortalarından beri gözlemlenmektedir (Fowler, 2011). Bilimin ve bilgi üretmenin üstünlüğünün benimsenmesiyle uydurulmuş söz anlamına gelen mithosa karşı, rasyonel düşünceyi ve mantığı temsil eden logos geçerli bir hal almıştır (Hançerlioğlu, 2004: 226). Ancak 19. yüzyıl sonuna kadar dışlanan mitler üzerinde çeşitli disiplinler tarafından yeniden çalışmalar yapmaya başlanmıştır. Bunun üzerine antik dünyanın düşünce biçiminin bugün de devam ettiği fark edilmiştir. Bu neden, mit konusunun da gündeme taşınmasını ve yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır (Eyüce, 2018).

Segal'e (2012) göre her bilim dalı mitle ilişkili birçok kurama sahiptir. Mimarlıkta da mitle ilgili araştırmalar yapmak mümkündür çünkü mit daima kültürle ilişkilidir. Doğa ve onun öğeleri hatta doğada var olan geometri mimarlığın karar verme ve uygulama mekanizmasını etkilemiştir. Tüm bu etkilerin kökeni insanlığın modernist düşüncenin gerekliliklerini yerine getirirken bile geride bırakmadığı, örtük dahi olsa, geçen zamanla beraberinde günümüze getirdiği mitik düşüncelerin mimarideki yerini hala korumasından kaynaklanmaktadır (Eyüce, 2018).

Seküler anlayışın gelişim gösterdiği dönemlerde, tümüyle simgesel-alegorik bir mantığın yerini giderek pragmatik bir mantık almış, mitolojik açıklamalar yerini akılcı

açıklamalara bırakmıştır (Tanju, 1997: 1257). 20. yüzyıl başlarından itibaren arkaik tasarım yöntemlerini bir kenara bırakarak yepyeni bir mimarlık anlayışı benimsenmiştir. 1960'lı yılların sonunda eleştiriler almaya başlayan ve 1972 yılında (daha sonra kendisi de bir mite dönüşecek olan) Pruitt Igoe konutlarının dinamitlenmesiyle, Modern Mimarlığın düşünce yapısı ve mekân anlayışı tümüyle sorgulanmasına neden olmuştur (Eyüce, 2018).

Modern mimarlık ideolojisinin öngördüğü biçim-işlev ilişkisi, yerini biçim-anlam ilişkisi merakına bırakmıştır. Geçmişin kültürel izleri kolayca silinemediği gibi, mimari nesnelerin anlam değerleri yeni toplumsal mitosların oluşumuyla işlevsel amaçlarını sürekli olarak aşmıştır (Tanju, 1997: 1257). Mimarlıkta anlam sorgulamaları mimarlığın antik kökenlerine uzanan arayışlara, unutulmuş ya da reddedilmiş olan mitlerin de yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur (Eyüce, 2018).

Sonuç olarak, mimarlıkta da izleri devam eden mitleri, Laury Honko (1984)'nin The Problem of Defining Myth adlı makalesinde tutarlı bir mit tanımı elde etmek için ortaya attığı dört ölçüt (The Four Criteria) üzerinden değerlendirerek, mimarlıkta bir metin okuma modeli oluşturulmuştur. Bu model ile yeniden okuma yapmak üzere Umberto Eco'nun Efsanevi Yerlerin Tarihi adlı kitabı araştırma malzemesi olarak seçilmiştir.

1.2. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmada esas amaç, mimarlık ve iletişim arasındaki disiplinler arası ilişkide anlamların kültürel bağlamda nasıl üretildikleri ve yorumlandıkları üzerine olan yönlendirmeler sonucu ele alınan mit kavramının metin okuma çalışmalarında bir araç olarak kullanılabilirliğini tartışmaya açmaktır. Bu çalışmanın omurgası, düşünen insanın kendini ifade etme, düşüncelerini iletme, doğayı, toplumu, kendini açıklama ve anlamlandırma eylemlerinin inanç temelinde ortaya çıkan ürünlerini mimarlık, iletişim ve mitoloji disiplinlerinde ortak paydada ele alınmasını incelemek üzerine kurulmuştur.

İletişimi anlamlandırma araçlarından biri olarak en eski toplumsal inanışlar, içinde mit barındırır. Bu bağlamda çalışmanın kapsamını mitsel anlatılarda geçen günümüz yaşamında da var olan kıtalar, ülkeler, kentler, adalar ve mekânlar gibi mimarlık disiplininin araştırma alanına giren yerler oluşturmaktadır. Amaç ve kapsam açısından yanıt aranan araştırma soruları şu şekildedir:

- İletişim çalışmaları günümüzde hızla teknolojiyi ele alırken antik anlatıların derinine inmek/ters yöne gitmek tutarlı bir yaklaşım mıdır?

- İletişimi anlamlandırmada mitlerin yeri nerededir?
- Hangi mitolojik anlatılar mimarlık disiplininde ortak bir çalışmaya elverişli olabilir?
- Mimarlık ve mitoloji ilişkisini incelemek için seçilen/oluşturulan yöntem nedir? Bu yöntemin her iki disiplinde de yer alan kavramlardan oluşması çalışmaya neler katar?
- Araştırma malzemesi seçim süreci nasıl ilerlemiştir? Bu malzemenin seçilme nedenleri nelerdir? Mimarlıkla ilişkisi nedir?
- Yapılan çalışma, mimarlık-metin ilişkisine ne gibi bir katkıda bulunmaktadır?

Çalışmaya başlarken oluşturulan bu sorulara çalışmanın amacı ve kapsamı bakımından yanıt aranmaya çalışılmıştır. Sonuç itibarıyla mimarlık ve iletişim bilimlerinde ortak olan anlamlandırma konusu üzerinden mimarlık ve metin çalışmalarının potansiyelini ortaya koymak denenmiştir. Bu ortak paydada yeniden okuma çabası, mitler üzerinden kurgulanmıştır.

1.3. Problemin Belirlenmesi

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren göz atıldığında temel insan faaliyetleri için önemleri bakımından iletişim ve mimarlık disiplinleri için ortak bir ortaya çıkış ve gelişim sürecinden söz etmek mümkündür.

Mimarlık ürünü ya da değil tüm nesnelere bir şekilde iletişim kurma özelliği mevcuttur. Bu nedenle mimarlık alanında da farklı sorunları temel alan iletişim odaklı çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Mimarlıkta insanlar arası iletişim, mekân insan bağlamında iletişim, eğitim ve uygulama alanlarında pratiğe dayalı iletişim, teknoloji ve mimarlık-iletişim ilişkileri, mimari temsil gibi üst konular bağlamında mimarlıkta iletişim çalışmaları yapılmıştır. Bir biriyle iç içe geçmiş olan bu konulardan biri de anlamlandırma çalışmalarıdır.

Her ne kadar mimari nesnenin işlevi bir anlam ifade etse de yüklendiği sembolik görevleri, mimarlığı düz anlamsal çizgiden çıkarmaktadır. Kendi içinde tutarlı söylemler üretmesine karşın deneysel çalışmalarla doğrulamasının yapılamadığı, gösterebilimsel bir çerçevede üretilen yan anlamsal çalışmalar yapılmıştır. Mimarlığın diğer sanat dallarından ayrıştığı nokta olarak işlevin sunduğu iletişim olanakları, mimarlık ve iletişim ilişkisinde belirleyici bir konumdadır ancak tek başına ilgi çekici bir yanı yoktur. Dolayısıyla düz anlam ya da yananlamın mimari iletişimde biri birine göre üstünlüklerinden söz edilememektedir.

Mimari iletişimde düzenlam işleve bağlı olarak kullanıma, yananlam ise göndericiden, alıcıdan ve aralarındaki ilişki ağlarından doğan anlamları göstermektedir.

İletişimde anlamlandırma dilbilimsel ve göstergebilimsel yaklaşımların ilgi alanı dâhilinde ele alınmıştır. Bu noktada Saussure'ün öne sürdüğü gibi gösteren, gösterilen ve gösterge üçlemesi Barthes tarafından geliştirilmiştir. Kültürel faktörleri de içine alan mit kavramı anlamlandırmanın ikinci düzeyi olarak önerilmiştir. Dolayısıyla mit iletişimi anlamlandırmada önemli bir yer edinmiştir.

Bu doğrultuda göstergebilimsel ve yorumsal bir yaklaşımla mimarlıkta iletişimi anlamlandırma çalışmalarına mitlerin aracı olma potansiyeli değerlendirmeye açıktır. Mitler aracılığıyla kurgulanan yöntem anlayışı ile mimarlık ve metin çalışmalarına, dolayısıyla mimarlık kuramına mitolojik analiz yoluyla katkı sağlanacaktır.

Mimarlık ve iletişim arakesitinde yapılan araştırmalar neticesinde iletişimde anlamsal çalışmaların başladığı dilbilimsel ve göstergebilimsel çalışmalardan hareketle ulaşılan mit kavramı, metin çalışmalarında gündeme geldiğinde üzerinde çalışma yapmaya en elverişli malzemeler elbette ki mitolojilerdir. Bu nedenle, mitolojik anlatılar bu çalışmalara malzeme olma potansiyeli taşımaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. İletişim-Mimarlık-Mitoloji disiplinleriyle metin çözümleme olanakları

İLETİŞİM	MİMARLIK	METİN
ÇİZGİSEL YAKLAŞIMLAR SOSYO-PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLAR TOPLUMBİLİMSELYAKLAŞIMLAR ANAAKIM İLETİŞİM KURAMLARI	YAPI/ÜRÜN YAPIM/ ÜRETİM YAPICI/ÜRETİCİ KULLANICI	ÇÖZÜMLEME OLANAKLARI
DİLBİLİMSEL VE GÖSTERGEBİLİMSEL YAKLAŞIMLAR	METİN	MİTOLOJİ
SİYASAL EKONOMİK, KÜLTÜREL YAKLAŞIMLAR VE DEĞİŞİMCİ KURAMLAR	YER, YAPI, KİŞİ İÇEREN KUTSAL VEYA KUTSAL DIŞI ANLATILAR...	

Bu nedenle araştırma malzemesi seçimine kutsal anlatılar ve üzerinde en kapsamlı çalışmaların yapıldığı Yunan mitolojileri değerlendirmeye alınmıştır. Ancak bu iki tür dışında birçok kültüre ait anlatı bulunmaktadır. Umberto Eco'nun (2015) Efsanevi Yerlerin Tarihi adlı kitabında kutsal, antik ve modern olmak üzere çoğu kültürle (elbetteki tümü değil) ilişki içinde olan anlatılar ele alınarak açıklanmıştır. Eco (2015), kitabında sadece açıklamalar ve değerlendirmeler yapmakla kalmayarak orijinal metinlerden parçalara yer

vererek mitolojik yerlerin tarihine ilişkin bir antoloji oluşturmuştur. Söz konusu mitolojiler olunca bir tür veya bir konuyu seçmek zorlaşmaktadır. Efsanevi Yerlerin Tarihi birçok türü ve konuyu içererek bu zorluğa çözüm niteliğinde olması nedeniyle tezin ana inceleme kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, tarihsel, toplumsal, anlamsal, kültürel ve dilsel zenginliklerle dolu mitlerin, önemli birer iletişim aracı olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu metinlerin içeriğinde bulunan yer-yapı-kişi üçlemesi, onları mimarlığın da ilgi alanına dâhil etmektedir. Bu tezde, mimarlık ve metin arasındaki yapısal ilişkiyi mitolojik anlatılar üzerinden kurgulama/çözümleme yoluyla yeniden inşa gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Farklı terminolojiler ve bakış açılarına göre mimarlığın yazınsal temsilini yeniden düşünmenin mümkün olduğu öngörülmüştür.

1.4. Araştırma Malzemesi ve Disiplinlerarası Sınırlar

Kutsal topraklar, harika yerler, romanlarda geçen yerler, kayıp yerler; aranan cennet, adalar, ülkeler, kıtalar... gibi mitsel veya efsanevi yerler, yer kavramına işaret ederken varsayımsal yerlerin insan zihninde ne kadar etkili bir şekilde varlık kazanabileceğini de düşündürmektedir. Bu çalışma kapsamında mitsel yerler üç farklı kategoride yer alan anlatılarda aranmıştır: Kutsal Kaynaklar, Antik Kaynaklar, Modern Kaynaklar.

Yine araştırmalar sonucu bu kategorilerin altında yer alan kitaplar üzerinde incelemeler yapılmıştır. Kutsal Kaynaklar içinde ‘Kitab-ı Mukaddes: Eski Ahit, Yeni Ahit’ metinlerindeki zengin anlatımların bu çalışmanın ana araştırma malzemesi olabileceği ihtimali üzerinde inceleme yapılmıştır. Kutsal metinlerin zaman bağlamından ayrı tutulduğu ve Batı dışı medeniyetlerin tarihi göz ardı edildiğinde mitlerin kökeni Antik Yunan kültürüne dayanmaktadır. Bu kültürde verilen ilk örneklerin başında Homeros’un ‘İlyada’ ve ‘Odysseia’ adlı eserleri gelmektedir. Buna ek olarak, Hesiodos’un evrenin ve tanrıların nasıl yaratıldıklarını anlatan ‘Teogonia’ ve efsaneler ışığında günlük yaşamı sergilediği ‘İşler ve Günler’ adlı eserleri bulunmaktadır (Hamilton, 2016). Bu eserler, ilk örnekler olma özellikleri nedeniyle tezin araştırma malzemesi olma ihtimalleri değerlendirmeye alınmıştır.

Modern Kaynaklar olarak kategorize edilen kaynaklar içinde ise mimarlık disiplininde de sıkça söylemlerine başvurulmuş Umberto Eco’nun ‘Efsanevi Yerlerin Tarihi’ adlı eseri üzerinde inceleme yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda Efsanevi Yerlerin Tarihi kitabı,

içeriği açısından, incelenen diğer kaynakları da kapsayıcı nitelikte olduğu için araştırma malzemesi olması yönünde bir karara varılmıştır.

Efsanevi Yerlerin Tarihi kitabının içeriğinde, kutsal kitaplar (Yeni Ahit, Eski Ahit, Kur'an-ı Kerim...), antik yazarların metinleri (Homeros, Hesiodos, Heredotos...), seyahatnameler (Maco Polo...), hatıratlar, mektuplar, romanlar gibi birçok türde metinde yer alan mitolojik konularla ilişkili metin ve görseller mevcuttur.

Kitap, özellikle 'yer'i konu alan, anlatılan yerlerin özelliklerini ve gerçekliklerini irdeleyen anlatılardan oluşmaktadır. Kitaptaki her 15 bölümün ilk kısmında ilgili konu detaylıca Umberto Eco'nun süzgecinden, görüşlerinden geçerek aktarılmıştır. Bölümlerin ikinci kısımlarında ise anlatılardan konu ile ilgili olan yerler kaynaklarından doğrudan alıntılanarak kitapta bir seçki, yani antoloji bölümü oluşturulmuştur. Özet olarak Efsanevi Yerlerin Tarihi, iki parçalı yapısıyla mimari öğelere doğrudan referans veren mitsel anlatıların derlendiği bir kitaptır. Anlatıların gerçek tarihlerine, bilimsel kaynaklarla ve metodolojilerle değinilen bu kitap bilimsel özelliklere sahiptir. Kitabın gerek içeriği gerekse yapısı mimarlıkta bir metin çözümleme çalışmasına olan uygunluğu nedeniyle bu çalışmanın ana araştırma malzemesi olabilecek niteliktedir.

Mimarlık ve metin bağlamında mitolojik anlatıları yeniden okumayı amaçlayan bu çalışma birçok disiplinin çalışma alanına dâhil olmaktadır/dâhil olmayı hedeflemektedir.

Kültürle yakından ilişkili olan mimarlık, iletişim ve mitoloji alanlarında bir çalışma yapmak gerekli olduğunda; disiplinlerarası ilişkiler karmaşık bir hal almaya ve sosyal bilimlerin birçok alanına müdahil olmaya başlamaktadır.

Anlamlandırma kaygısı güden iletişim çalışmalarından ulaşılan mit kavramı aynı zamanda halkların kültür birikimleri olduğu için, halkbilimin de ilgi alanına girmektedir. Mit konusunu ele alan tez çalışmasında, 1.5. Araştırma Yöntemi başlığında anlatılan yeniden okuma önerisinin ana hatları, bir halkbilimci olan Lauri Honko'nun miti tanımlama denemesinde ortaya attığı kavramlar üzerinden oluşturulmuştur. Aynı zamanda kutsal anlatıların ağırlıkta olduğu metinleri konu alan bu çalışma teoloji disiplininin de yardım almıştır. Esasında metin mimarlık ilişkisini ortaya koymaya gayretinde olan bu çalışma metinsel çözümleme ve yeniden okuma yöntemleriyle yola çıkması bakımından dilbilim ve göstergebilim disiplinlerinden de oldukça yararlanmaktadır.

Sonuç olarak mimarlıkta iletişim konusuna metin bağlamında ve mit yoluyla yaklaşan bir anlamlandırma ve yeniden okuma denemesi olan bu çalışma, içeriği bakımından birçok disiplinden yardım alsa da mimarlık, iletişim ve mitoloji çalışmalarının kapsamındadır.

1.5. Araştırma Yöntemi

Araştırma malzemesi olarak seçilen Efsanevi Yerlerin Tarihi adlı kitap içeriğinde yer, yapı, kişi, yapım, yıkım, yeniden yapım gibi mimarlığın alanına giren göstergeler bulundurmaktadır. Mimarlıkta bir yeniden okuma denemesi yapmayı amaçlayan bu çalışmada metinleri okumak için geliştirilen yöntem önerisi, bu kavramlar çerçevesinde oluşmuştur. Lauri Honko'nun 'The Problem of Defining Myth' (1984) adlı makalesinden alınan dört kavram üzerinden okuma önerisinin araçları oluşturulmuştur. Bu araçlar Honko'nun miti tanımlama denemesinde kullandığı dört ölçüt olarak belirlenmiştir: Biçim, İçerik, İşlev, Bağlam (Tablo 2). Mimarlıkta da karşılık bulan bu kavramlarla mimarlıkta metin okumaları için araçlar ve araçların kapsamaları oluşturulmuştur.

Tablo 2. Mimarlıkta metin okumalarında araç olarak mitler

	ARAÇ	BİÇİM/FORM	İÇERİK/CONTENT	İŞLEV/FUNCTION	BAĞLAM/CONTEXT
MITOLOJİ	SORU(N)	Mitlerin anlatı dışında başka türlerin aracılığıyla ifade edilmesi / edilebilir mi?	Mitsel anlatıların tümünde kozmogonik bağlantılar/ var mıdır?	Mitsel anlatıların zihinde ve davranışlarda muhafaza, takip ve kopya edilebildiği noktalar/ var mıdır?	Mitsel anlatılarda bir zamanlar mümkün olan şeyin tekrar yaşatılması / mümkün müdür?
	ARAÇ ÖGELERİ	-GÖRSEL İkonlar, semboller, resimler... -İŞİTSEL İlahi, vaaz, dua... -PERFORMANS Dini dans, davranış...	-KOZMOGONİK BAĞLAR Dünyanın başlangıcı Çağın başlangıcı Hedeflerin belirlenmesi Kutsal değerlerin kodlanması	-ÖRNEK KİŞİ -ÖRNEK NESNE Yaratıcı olan, tanrıların biçimlendirici faaliyetleri Kültürel kahramanlar...	-RİTÜEL Kutsal davranış biçimi için içerik... Tekrar
MİMARLIK	MİMARİ REFERANS	YER MEKÂN YAPI	YAPIM / YIKIM	KUTSAL KİŞİ KUTSAL NESNE KUTSAL YER KUTSAL YAPI	YENİDEN YAPIM
	ARAŞTIRMA MALZEMESİ	GÖRSELLER	METİNLER	METİNLER	METİNLER

Biçim (form) aracı mitlerin metinler dışında temsillerinin mümkün olup olmayacağını sorgulayan soru(n) ile şekillenmiştir. Mimarlıkta metin okumalarında bu soru(n), araştırma malzemesinin kitap olması nedeniyle metin dışı anlatım, görseller üzerinden incelenecektir. Görsellerde incelenecek olan mimari referanslar ise 'yer', 'yapı', 'mekân' kavramlarıyla ele alınmıştır.

İkinci araç olan içerik (content) ise mitsel anlatıların tümünde kozmogonik bağlantıların yer alıp almadığını öne çıkaran soru(n)dan oluşturulmuştur. Metinler üzerinden analiz yapılan bu aracın mimari referansları 'yapım' ve 'yıkım' öğeleridir.

Üçüncü araç olan işlev (function), mitsel anlatıların örnek ve model yoluyla zihinde ve davranışlarda muhafaza, takip ve kopya edilme olanaklarının varlığından kaynaklanan soru(n) üzerinden tartışılmıştır. Metinler üzerinde kurgulanan bu araç, mimari referans olarak 'kutsal kişi', 'kutsal nesne', 'kutsal yer' ve 'kutsal yapı' öğeleri ile örtüşmektedir.

Son araç olan bağlam (context) aracı mitsel anlatılarda bir zamanlar mümkün olan şeyin tekrar yaşatılmasının olanaklarının soru(n) olarak ele alınmasıyla oluşturulmuştur. Ritüeller üzerinde duran metinlerde, yeniden üretime işaret edilmesinden dolayı mimari referans noktaları olarak 'yeniden yapım' kavramı esas alınmıştır.

İlerleyen bölümlerde detaylı olarak anlatılan (Bkz. 2.8. başlığı) bu okuma önerisi, araştırma malzemesinin bir kitap olmasından kaynaklı olarak metinler ve metin içi görseller üzerinden uygulanabilir niteliktedir. Bu tezde görsellerin tamamı bu okuma önerisinin sınırları içinde ele alınmıştır. Metinler ise bölümlerin ikinci kısımlarındaki seçkiler olarak belirlenmiştir.

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR 1

2.1. İletişim ve İletişim Kavramları

İletişim sözcüğü Latince'deki 'communicatio' ve Batı dillerindeki 'communication' sözcüğünün karşılığı olarak dilimizde kullanılmaktadır. Sözcüğün kökeni Latince 'communis' sözcüğünden gelir ve 15. yüzyıldan günümüze kadar kullanılmaktadır (Williams, 2012: 88). Communis sözcüğünün 'ortaklaşa gerçekleşen' anlamı, iletişimin köken olarak sadece iletileri aktarmaktan ziyade, toplumsal olarak bir etkileşimi içerdiğine işaret etmektedir (Zıllıoğlu, 2007: 22). Türk Dil Kurumu iletişim kavramını "duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme" biçimlerinde tanımlamaktadır (TDK, 2019). Oskay'ın (1997: 15) tanımıyla iletişim ise; "birbirlerine ortamlardaki nesnelere, olaylar, olgular ile değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini aktaran, aynı olgular, nesnelere, sorunlar karşısında benzer deneyimlerden kaynaklanan tutum, yargı, düşünce, duygu bildirimleridir".

İletişim birçok ögenin bir araya gelmesiyle meydana gelir. Her bir öge iletişimin gerçekleşmesinde önemli role sahiptir. Bu öğeleri oluşturan temel kavramlar kısaca şu şekilde özetlenebilir (Mutlu, 2017: 17-324):

- Kaynak (Source): Mesajları oluşturan kişi, küme, örgüt veya aygıt.
- Gönderici (Sender): Çizgisel iletişim modellerinde tanımlanan iletişimin kaynağında yer alan ve mesajı örgütleyip hedef alıcıya doğru gönderen kişi, kurum veya aygıt.
- Mesaj (Message): Bir alıcı için uyarıcı olarak işlev gören bir sinyal veya sinyaller birleşimi olan iletişim sürecinde iletilen şey.
- Alıcı (Receiver): İletişim sürecinde göndericinin karşısında yer alan ve iletilen mesajın ulaşması hedefini gerçekleştiren kodaçıcı.
- Kanal (Channel): Bir sinyal taşıyan herhangi bir fiziksel, teknik ya da toplumsal araç.
- Geribildirim (Feedback): Bir göndericinin iletilisine alıcı tarafından verilen tepki.
- Gürültü (Noise): Kaynağın amaçladığı mesajı bozan, mesajın amaçlanandan farklı biçimde alınmasına müdahale eden herhangi bir şey.
- Kod (Code): İnsanların anlamlı mesajları takas etmeleri için sistemle aşina olmalarına olanak sağlayacak şekilde düzenlenmiş bir göstergeler sistemi.

- Kodaçımı (Decoding): Mesajların doğasını yorumlama, çözümleme ve anlama süreci.

- Tutum (Attitude): Özgül bir nesne hakkında bireyin bu nesneye yönelik daha önceki deneyimlerine dayanan bir kanı, inanç veya öneğilim.

- Tutum değışimi (Attitude Change): Mevcut tutumların gözden geçirildiğı, değıştirildiğı veya tamamıyla farklı tutumlara yerini bıraktığı süreç.

- Algı (Perception): Bireyin çevresindeki uyarıların ya da olayların farkında olması ve onları yorumlaması süreci.

İletişim çalışmalarında kaçınılmaz olarak var olduğu için değinilen kaynak, gönderici, alıcı, mesaj ve kanal kavramlarının yanı sıra gelişen ve gelişmekte olan iletişim çalışmalarında ilgi edinilen problemlere göre yukarıda verilen kavramlar değışkenlik göstermektedir. Bu bölümde temel olduğu düşünölen kavramlar dışında pek çok kavram vardır ve doğal olarak bu kavramlar arttırılabilir.

2.2. İletişim Araştırmaları

“Geçmişler geleceğı, suyun suya benzemesinden daha ziyade birbirine benzer.”

İbni Haldun, Mukaddime, 1997, s20.²

İletişimin öneminin giderek arttığı dünyada, iletişim araştırma ve kuramlarını öğrenmek, iletişim konusunu ve sorununu anlamanın ön koşulu olduğu kabulünden yola çıkarak bu bölümde iletişim araştırmalarının kökeninden bugününe yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Çok sayıda anlamı kapsayan iletişim birçok disiplinin kesiştiğı noktada yer almaktadır. Felsefe, tarih, coğrafya, psikoloji, toplumbilim, budunbilim/halkbilim, ekonomi, siyaset bilimi, dirimbilim, sibernetik gibi birçok alanın çalışma konusu olmuştur (Mattelart ve Mattelart, 2017). Dolayısıyla iletişim çalışmaları tek bir toplumla, disiplinle ya da disiplin içindeki uzmanlık alanlarıyla sınırlı olmamıştır. İletişim, toplumu oluşturan temel öğelerden biri olduğu için ve insan davranışlarının tümü iletişim süreci içinde olduğu için genel anlamda toplumbilimsel bir disiplin olarak düşünölebilir (Tekinalp ve Uzun, 2013)

---

² İbni Haldun, 1997. Mukaddime, Cilt 1 (20)

Mimarlık gibi iletişim de antik dönemlerden beri var olmuştur ve ortaya atılan tartışmalara konu olmuştur. Ancak toplumbilimsel çalışmaların tarihçesinin 19. yüzyıla dayandığı düşünülecek olursa, iletişim çalışmalarının tarihsel süreci de bu zamanlara denk gelmektedir (Tekinalp ve Uzun, 2013). İletişim çalışmalarının kökeni toplumbilime dayansa da ayrı bir bilim dalı olarak görülmesi ve kendi dinamiklerini oluşturması, kitleleri etkileme potansiyeline sahip olduğu fark edilen kitle iletişim araçlarının meydana çıktığı zamana rastlar (Tekinalp ve Uzun, 2013; Uyanık, 2016).

İletişim ile ilgili ilk çalışmalar Amerika’da toplumbilimciler tarafından yapılmıştır. Toplumbilim terimi ise 1839 yılında yayınlanan ‘Course De Philosophie Positive’ adlı eserde Comte tarafından ortaya atılmıştır (Tekinalp ve Uzun, 2013). Comte’un çalışmalarının temelinde var olan sistemi korumak için gerekli olan düzen ve istikrar koşullarını aramak vardır. Düzen, istikrar ve toplumsal dengeyi savunan görüşleri doğrultusunda III. Napolyon’un dikta rejimi, Osmanlı yönetimi, Cizvitler, anaakım iletişim araştırmacıları gibi tutucu yaklaşımları etkilemiştir. Bu tarihsici yani insan tarihinin düzen içinde gerçekleştiği görüşü Herder, Hegel ve sosyalizm açısından Marks gibi bazı tarihsici³ gelişme kuramcısı olan Alman filozoflar üzerinde de etkili olmuştur (Erdoğan ve Alemdar,1990; 2005).

İdeolojik temeller açısından iletişim çalışmalarına göz atıldığında yanılgıya düşürebilici etkisinden dolayı tasnifinin tehlikeli ve zor olduğu görülmektedir. İnsanlığın kurtuluşunu aydınlanma ile kullanılan aklın ortaya çıkardığı modernizme bağlayan kapitalist kuramla, insanlığın kurtuluşunu sınıf bilincinin oluşumuna ve dünyanın emekçiler tarafından hakça paylaşılmasına bağlayan Marksist kuram tek bir doğruyu işaret ederler. Bu kuramların kurtuluş reçeteleri istenen sonuçları vermediğinde parçalı gerçeklik -tek bir evrensel doğru yerine her ortam, koşul, özneye göre değişkenlik gösteren doğrular- kavramını savunan post-modernist, post-yapısalcı gibi yaklaşımlar gelişmiştir. Literatürde yer alan birçok kuramı, Frankfurt Okulu’nu ve onun devamı eleştirel okulları da eleştiren, akıldışı olarak nitelendiren görüşler ortaya atılmıştır (Larrain, 1995; Tekinalp ve Uzun, 2013): Toplumbilimsel çalışmalarda temel olarak üç ana yaklaşım bulunmaktadır: pozitif (bilimsel) yaklaşım, yorumsal yaklaşım, eleştirel gerçekçi yaklaşım (Neuman, 2014).

---

³ Tarihsicilik, R. Barthes’ın tanımıyla, tarihsel bütünlüğü içinde insanı kültürünü ve toplumu açıklamaya çalışan bir yöntemdir (Larrain, 1995: 229).

Olguculuk veya olumluculuk olarak da adlandırılan pozitivizm, insan için olumlu olanın olgular (fenomenler) olduğunu öne sürer ve bilinebilir olanın sadece olgular (fenomenler) olduğunu kabul eden felsefi bir yaklaşımdır (Hançerlioğlu, 2004). Auguste Comte (1839) pozitivizmi üç aşama yasasına göre açıklamıştır. İlk aşama olan teolojik aşamada, insan zihni olayların nedenlerini doğaüstü varlıklar üzerinden mutlağı araştırır. İkinci aşama olan metafizik aşamada doğaüstü faktörleri yerini soyut güçlere bırakır. Pozitif aşamada ise insan zihni mutlağı aramaktan vazgeçip gözlem ve akıl yürütme yardımıyla olaylar arasındaki değişmez ilişkileri, yasaları bulmaya çalışır (Hançerlioğlu, 2004; Kösemihal, 1968; Şahin Fırat, 2006). Bu anlayışta, gerçeklik basittir. Bu nedenle, evren kendi içinde tekdüze, farklı ve kendine özgü sistemlerin bir toplamıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Kendi içindeki parçalara bölünebilir olduğu varsayılan gerçeklik kabulü sebebiyle dünyanın kesin ve doğru bir şekilde ölçüm ve gözlemi mümkündür. Doğal çevrede de aynı sonuçların alınacağı varsayılan laboratuvar koşullarında, bazı değişkenlerin kontrol edilmesiyle gerçeklik anlaşılabilir (Hudson ve Ozanne 1988; Dedeoğlu, 2004). Pozitivist bilimsel çalışmaların temelinde kendi içindeki tutarsızlıklarla birlikte, toplumu ve insanı güvenilir nesnel ölçümlerle tanımak ve problemlere felsefeden uzak bir şekilde çözüm üretmek vardır (Hançerlioğlu, 2004).

Yorumsal yaklaşımçılar, bilginin ve doğrunun (truth) sosyal kurgular (social constructs) olduğunu öne sürerler. Anlamaların üretilmesinde insanlar etkin bir şekilde yer alırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu yaklaşım 19. yüzyılda ortaya çıkan bir anlam kuramı olan hermeneutik ile ilişkilidir (Neuman, 2014). İnsanların ortaya çıkardığı ve açıkladığı, toplumsal anlamlardan bağımsız bir dünya yoktur. Yorumsal yaklaşımda, toplumsal gerçekliklerin, rutin toplumsal hareketlilikler ve bu hareketliliklerin dayandığı kavramsal kategoriler yardımı ile inşa ve yeniden inşa edildiği iddia edilir (Tekinalp ve Uzun, 2013). Pozitivist anlayışta yer alan büyük sert söylemler, kuramlar ve tekil doğrular, yorumlayıcı yaklaşımda çoklu gerçekliklerle yer değiştirirler, tek doğru yoktur. Öznellik ve bakış açısı bir dereceye kadar kaçınılmazdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Çünkü öznel bir katkı olmaksızın yorum yapmak mümkün değildir. Epistemoloji anlamında, pozitivist, akılcı, modernist yaklaşımlar bilginin keşfedildiği ve ortaya çıkarıldığını ön gören 'esasici' (essentialist) bir bilgi tanımını mümkün görürken pozitivizm ötesi ve akılcılık ötesi

paradigmalar⁴, bilginin keşfedilmesi yerine yorumlandığı ve ortaya çıkarılması yerine oluşturulduğunu (constructed) var sayar (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Eleştirel yaklaşım; Frankfurt Okulu eleştirel kuramlarını, yapısalcı medya çalışmalarını, klasik Marksizm'in ekonomi politikalarını içeren geniş bir araştırma alanını kapsar (Dursun, 2001: 19). İdeoloji ve medya ilişkisine odaklanan bu yaklaşım iktidarın devamlılığı için kullanılan araç ve yöntemler ile ideolojinin oluşumunu ve baskısını konu edinmişlerdir (Fiske, 2015). İnsanların koşulları değiştirmesine ve kendileri için daha iyi bir dünya kurmasına yardımcı olmak üzere maddi dünyanın gerçek yapılarını açığa çıkarmak için yüzeydeki illüzyonların ötesine geçen eleştirel bir süreç olarak tanımlanır (Neuman, 2014). Bu yaklaşıma göre doğal dünyayı düzenleyen yapıların aksine, toplumsal ve kültürel yapıların izi sürülebilir tarihi uzantıları vardır. Eleştirel gerçekçilik, kapitalist oluşumun alt süreçlerini inceler ve bugünkü insan eylemlerinin yanlışlarını bu süreçlere dayandırır (Tekinalp ve Uzun, 2013).

Özetle, pozitif araştırmacılar atomlaşmış olaylara odaklanarak insanların özel bir kapsam dâhilinde ne yaptıkları ve ne söyledikleri üzerine çalışırken, yorumcu yaklaşımıcılar insanın kendi dünyasını anlamak için hareketli hale getirdikleri anlamlar üzerinde dururlar. Eleştirel gerçekçiler ise, gözle görülen olayların günlük yaşantının temelinde yatan ve onu üreten mekanizmalar ile bunlar arasındaki ilişkiyi incelerler (Tekinalp ve Uzun, 2013).

Buna paralel olarak toplumbilim çalışmalarından türemiş olan iletişim biliminin de ayırt edilmesi güç, çoğunlukla birbiri içine geçmiş yaklaşımlar çerçevesinde çalışmalar yürüttüğü görülmüştür. Fiske'ye (2015) göre 20. yüzyıl iletişim çalışmaları genel olarak iki temel başlık altında incelenmektedir. Bunlar, anaakım iletişim çalışmaları ve eleştirel çalışmalardır.

2.2.1. Anaakım İletişim Araştırmaları

Süreç-etki odaklı olan bu çalışmalar ana damar, ana yön, tutucu, yönetsel, pozitivist, ampirik, geleneksel, davranışçı, çoğulcu ya da daha sonraları liberal kuramlar gibi adlarla da tanımlanmışlardır (Sever, 1998). Genel olarak iletişim araştırmalarının tarihiyle birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Doğal olarak da ABD'nin siyasal ve toplumsal özelliklerini bünyesinde barındıran bu çalışmalar aynı zamanda kitle

---

⁴ Değerler dizisi.

iletişim araştırmaları tarihinin de oldukça önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Tekinalp ve Uzun, 2013).

İletişimi bir model yardımıyla formüle etme amacında olan ilk çalışmaların sonucunda ortaya çıkan fikirlerde iletişim süreci kaynak, ileti, kanal ve alıcıdan oluşan dört temel ilke ile ele alınmıştır. 1950'lerde ivme kazanan iletişim araştırmaları, doğrusal olmayan iletişim sürecini meydana getirmiştir. Bunun sonucunda geribildirim ya da geri besleme olarak ifade edilen ögeleri iletişim sürecinin ögelerine dâhil etmiştir. İletişim sürecinin sağlıklı çalışmasını engelleyen gürültü ögesi yine bu yıllarda eklenmiştir. İlerleyen yıllarda iletişim sürecini etkileyen ve farklı kaynaklarda farklı farklı tanımlanan birçok öge iletişim modellerine eklenmiştir (Fiske, 2015).

Bu yaklaşımda iletişim bir süreç halinde işler, kaynak tarafından kodlanan mesajlar belirli bir kanal üzerinden hedef kitleye iletilir ve bu kişiler de şu ya da bu şekilde etkilenir kabulleri üzerine kuruludur. Bu yönüyle iletişim, bir kişinin başkalarının davranış ve düşüncelerini etkileme süreci olarak tanımlanır (Fiske, 2015).

2.2.2. Eleştirel İletişim Araştırmaları

Anlam-niyet odaklı olan eleştirel iletişim çalışmaları kuramsal, kültürel, toplumbilimsel ya da değişimci yaklaşımlar gibi adlarla tanımlanarak, kapitalist ekonomik düzene ve liberal sisteme yönelik eleştiriler getiren ve her biri var olan toplumsal ve iletişimsel yapının radikal ve dönüşümcü eleştirisinden yola çıkmıştır. İngiltere ve Batı Avrupa'daki araştırmacılarca geliştirilmiştir. Bu yaklaşımların niteliklerini süreç-etki odaklı çalışmalardaki gibi kesin çizgilerle ayırt etmek zor olsa da genel olarak endüstrileşmiş kapitalist toplumların Marksist eleştirisine dayanan daha geniş bir geleneğin içine konumlandıkları söylenebilir. Daha sonra ise Marksizmle bağını çeşitli ölçülerde koparan dilbilimsel, göstergebilimsel ve edebiyat kökenli çalışmalar yapılmıştır (Tekinalp ve Uzun, 2013).

Sosyoloji, ekonomi, göstergebilim, siyasal felsefe, edebiyat çalışmaları, psikoloji ve tarih gibi farklı disiplinlerden gelen eleştirel kuramcılar, genel olarak iletişimin anlam boyutuna ve anlamın üretimi boyutuna odaklanırlar (Sever, 1998; Yumlu, 1994).

Anlam-niyet odaklı yaklaşımlarda iletişim, mesajın bireyler üzerindeki etkilerini değil, toplumsal oluşumun üzerinde meydana gelen toplumsal etkiyi ele alır. Bu yaklaşımlarda medya ve toplumsal iktidar arasındaki ilişki esas alınmaktadır. İletişim bir süreç değil

anlamın oluşturulmasıdır. İletişimin nasıl işlediği veya nasıl daha verimli olabileceği önemli değildir. Önemli olan iletişim sistemi içerisinde gerçekleştirilen eylemlerin niyetlerini sorgulamaktır. Çünkü iletişim sadece iletilerin aktarılması değildir, anlamın üretilmesi ve değişimidir. İletilerin ya da metinlerin anlam oluşturmak için insanlarla nasıl etkileşimde bulunduğu önemlidir. Anaakım iletişim çalışmalarındaki gibi iletişim süreci ya da kitle iletişim aracının kendisi yani medya merkeze alınmaz. İletişim sürecine dışarıdan ve daha bütüncül bir perspektifle bakılmaya çalışılır (Fiske, 2015; Sever, 1998). Fiske'nin göstergebilime dayanarak ifade ettiği gibi, iletinin gönderilememesi veya iletinin başarısız olması mümkün değildir. İletişimin başarısızlığı sadece yanlış anlama olarak adlandırılabilir. Her koşulda hatalı ya da yanlış da olsa iletişim gerçekleşir (İplikçi, 2015). Dolayısıyla, iletişim kuramamak imkânsızdır.

Farklı disiplinler bağlamında parametrelerinin değişiklik göstermesi ve anaakım ile eleştirel çalışmalarının temel başvuru noktalarının iç içe geçmiş olması iletişim disiplinini karmaşık bir hale getirmektedir. Bu durum iletişim araştırmalarının ve kuramlarının katı sınırlar içinde ele alınmasının mümkün olmadığını göstermektedir.

2.3. İletişim Araştırmalarında Kuramlar ve Modeller

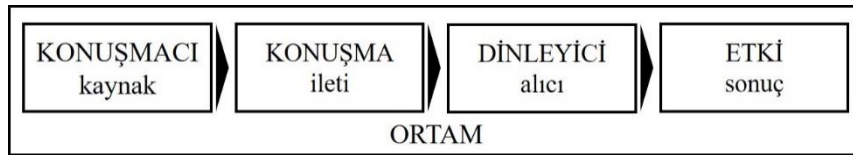
Kuramlar ve modeller birbirine çok yakın, ilişkili ancak farklı kavramlardır. Modeller, iletişim süreçlerinin açıklanması, derin anlamların oluşturulması, iletişim sürecinde yer alan öğelerin yerli yerine oturtulmasını sağlayarak iletinin alıcıya en etkin biçimde ulaşmasını sağlamaktadır (Demiray, 2008). Tüm kuramlar ve yaklaşımlara araç olan modeller, gerçekliğin grafik şeklinde bilinçli olarak basitleştirilerek tanımlanmasıdır. Modeller herhangi bir yapı veya sürecin temel öğelerini ve bu öğeler arasındaki ilişkileri göstermeyi amaçlar. Modeller, bütünü gösterebilmek açısından sistemleri birbiriyle ilişkilendirmede, düzenlemede ve enformasyonu sadeleştirilmiş biçimde vererek açıklamakta etken rol oynarlar. Bu özellikleriyle modeller, bir araştırmacıyı bir süreç veya sistemin anahtar noktalarına yönlterek kavratma işlevini yerine getirirler. Olayların gelişimini veya sonuçlarını öngörme konusunda yardımcı olan modeller, ortaya çıkabilecek seçenekler için olasılıkları öngörmeye, dolayısıyla hipotezleri formüle etmede yardımcı olurlar (McQuail ve Windahl, 2010). Modeller her ne kadar her şeyi kapsayıcı olma iddiasında olsalar da kendi alanının seçilmiş özelliklerini temsil eder (Fiske, 2015).

İletişim araştırmalarında yer alan kuram, kuramcı, model ve yaklaşımlar, Tekinalp ve Uzun'a (2013) göre çizgisel, sosyo-psikolojik, toplumbilimsel, anaakım, dilbilimsel ve göstergebilimsel, siyasal ekonomik-kültürel-değişimci yaklaşımlar olarak altı başlık altında incelenebilirler. Elbette ki her biri başlı başına onlarca araştırma kitabına, teze ve makaleye konu olmuş bu yaklaşımları en ince detaylarına kadar incelemek bu tezin kapsamını aşacaktır. O nedenle tezin kendi araştırma modelinin temellerini anlaşılabilir kılmak adına bu kuramlara kısaca değinilecektir.

2.3.1. Çizgisel Yaklaşımlar

Pratik kaygılarla başlayan iletişim alanındaki araştırmaları, psikoloji ve sosyolojideki gelişmelerle beslenmiştir. Temelinde pozitivizm ve ampirizm bulunan bu yaklaşımlar, bilgi ve sermaye birikimini yatırım, üretim, toplumsal büyüme ve gelişme amacıyla ele alır. Bu anlayışta toplum, canlı bir organizma olarak ele alınır. Toplumdaki dengenin korunması, değişim ve iyileşmeyi destekleme, ayrımcılık ve çatışmanın ortadan kalkması ile önyargılarla mücadele amaçlanır (McQuail ve Windahl, 2010).

İlk iletişim modeli olarak ele alabileceğimiz Aristo Modeli (şekil 1) milattan önce 4. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Konuşmacı ve dinleyici arasındaki bu basit iletişim modeli yüz yüze iletişimi esas almaktadır (Demiray, 2008; Narula, 2006). Günümüz iletişim çalışmaları için ne kadar eskiye dayandığını göstermektedir (Demiray, 2008).

şekil 1. Aristo'nun İletişim Modeli (Narula, 2006)

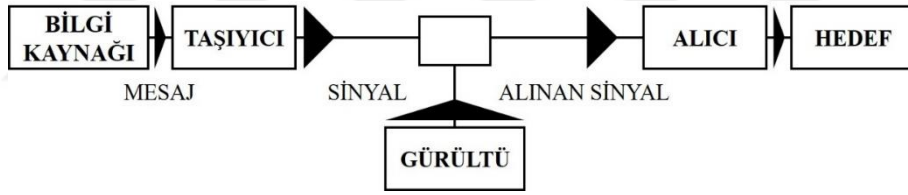
Amerikalı siyaset bilimci Harold D. Lasswell "kim, neyi, hangi kanaldan, kime, hangi etkiyle söyler" formülüyle çizgisel iletişim sürecini vurgulayan bir model ileri srmştr (Lasswell, 1948: 37; Erdoğan ve Alemdar, 2005) (şekil. 2). Lasswell'in 1936 yılında siyaset biliminin temel soruları olarak ortaya attığı paradigmanın kitle iletişim alanında uygulanmasıdır. İletişimin geri besleme ögesini ihmal etmiş olması eleştirilmekle birlikte

döneminin genel bakış açısını yansıtmakla beraber süreç çalışmalarını kullanışlı ve kolay anlaşılır bir şekilde temsil etmiştir (McQuail ve Windahl, 2010; Fiske, 2015).

Şekil 2. Lasswell'in İletişim Modeli (Lasswell, 1948)

Anaakım iletişim kuramlarının temelini oluşturan matematikçi Claude E. Shannon ve Warren Weaver'in (1949) ortaya attığı Matematiksel İletişim Kuramı (Mathematical Theory of Communication), iletilerin alıcıya doğrudan aktarımı olarak şekillenmiştir. Temelde, telefon kabloları ve radyo dalgaları olan iletişim kanallarını en verimli biçimde kullanan yolları ortaya koymak hedeflenmiştir (Shannon ve Weaver, 1964: 7; McQuail ve Windahl, 2010; Fiske, 2015) (Şekil 3).

Şekil 3. Shannon ve Weaver (1964)'in Matematiksel İletişim Modeli

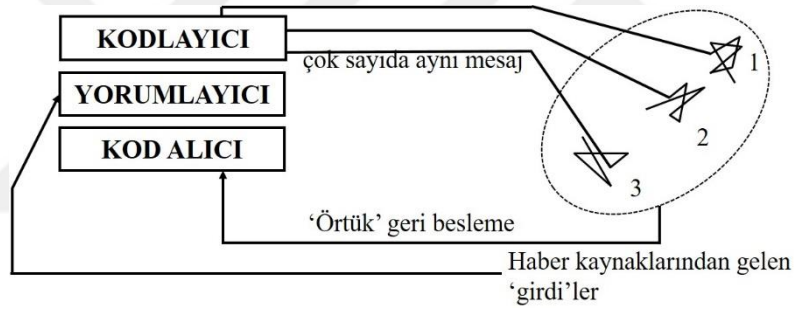
Kanal ve kanal kapasitesi üzerinde yoğunlaşmaları, matematikçi ve mühendis kimlikleriyle örtüşmektedir. Ancak burada modelin tanımlamadığı kültürel etmenler bulunmaktadır. Modelin basitliği ve kurgusu, türevlerinin ortaya çıkmasını sağlarken; çizgisel ve süreç odaklı yapısı eleştirilere açık hale gelmesine neden olmuştur (McQuail ve Windahl, 2010; Fiske, 2015).

2.3.2. Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar

F. H. Allport'a göre sosyal psikoloji insanların duygu, düşünce ve davranışlarının başka insanların gerçek veya hayali varlıklarından nasıl etkilendiğini inceleyen, anlamaya ve açıklamaya çalışan bilim dalıdır (Aronson vd., 2012; Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014).

Sosyal etki olarak adlandırılan bu etkiler sosyal psikolojinin temelinde yatan fenomendir (Aronson vd., 2012). İnsanların dışarıdan gelen uyarılara nasıl tepki verdiği ile ilgilenen sosyal psikoloji, aynı koşullarda bulunan bütün insanların aynı şekilde tepki vermediğini belirtmekle birlikte, insanların çoğunda ortaya çıkacak olan tepkileri tanımlayan davranış modelleri geliştirmektedir (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2013). İletişimde etki konusu üzerinde duran bu çalışmalar, güdü-güdüleme, algı-algılama, tutum, propaganda gibi kavramları ele almışlardır (Tekinalp ve Uzun, 2013).

Wilbur Schramm (1954) oluşturduğu kitle iletişim modelinde, kitle iletişiminin bireyler üzerindeki etkisini bir tür ikincil -yani önce bireyin içinde bulunduğu gruba, gruptan da bireylere yansıyan- bir etki olarak görmektedir (Schramm, 1965) (Şekil 4). Kitle iletişim sisteminin gerektirdiği ileti türleri ve etkilerin önceden tahmin edilebilir olması üzerinde durmuştur.

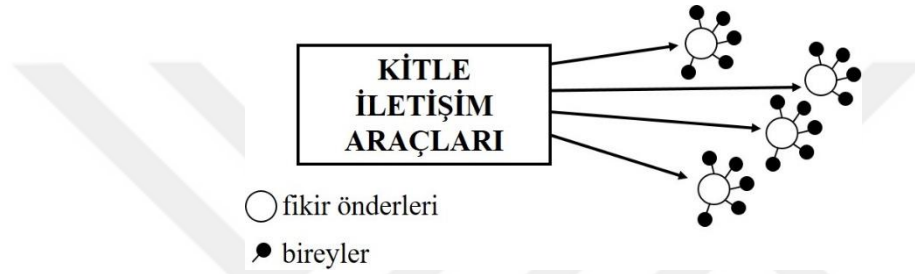
Şekil 4. Schramm'ın (1985) İletişim Modeli

Propaganda ile ilgili çalışmalar ABD'de Psikolog Hovland ve bir grup araştırmacı tarafından yapılmıştır (Hovland vd., 1985; Erdoğan ve Alemdar, 2005). Bu araştırmalarla iletişimin tutum değiştirme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Kaynağın güvenilirliğinin reklam ve siyasal propaganda konularında etkisi üzerinde çalışan araştırmacılar, güvenilir olmayan kaynaktan öğrenilen içeriğin, kaynak unutulmasına rağmen zihinlerde yer etmiş olduğu sonucuna varmışlardır (Hovland ve Weiss, 1965). Bu etkiye Hovland ve Weiss, zamanın uyutucu etkisi (sleeping effect) adını vermişlerdir.

P. Lazarsfeld etki araştırmaları geleneğini ve egemen paradigma olması yönünde yöntembilimsel teknikler geliştirmiştir ve sosyal psikolojiyi sosyalist toplumun yaratılmasının dayandığı insan davranışını anlamak için bilimsel bir yöntem olarak görmüştür (Erdoğan vd., 2005). Kitle toplumu kuramlarının aksine, çoğulcu bir toplumda

kitle iletişim mesajlarının akışının kanı önderlerince dolayımlandırığını öne süren İki Aşamalı Enformasyon Akışı (Two-Step Flow) kavramını ortaya atmıştır (Mattelart ve Mattelart, 2017) (Şekil 5). Bu kuramda, ilk aşamada bilgi kitlesel iletişime daha çok katılım gösteren, görece daha bilgili bireyler olan kanaat önderlerince kod açımı yapılır. İkinci aşamada ise kişisel iletişim kanalları devreye girmekte ve bilgi bu kişilerden iletişimi daha az kullanan ve bilgi için başkalarına bağımlı olan bireylere aktarılır (Mattelart ve Mattelart, 2017; Bayındır, 2017). Bu çalışmalarla fikir/kanaat önderliği ve kapı tutucu gibi kavramları tanımlanmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2005; Erdoğan vd., 2005).

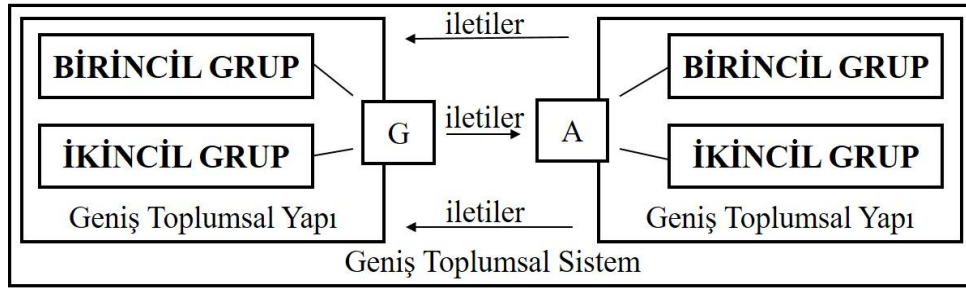

Şekil 5. İki Aşamalı Akış Kuramı (URL-1)

2.3.3. Toplumbilimsel Yaklaşımlar

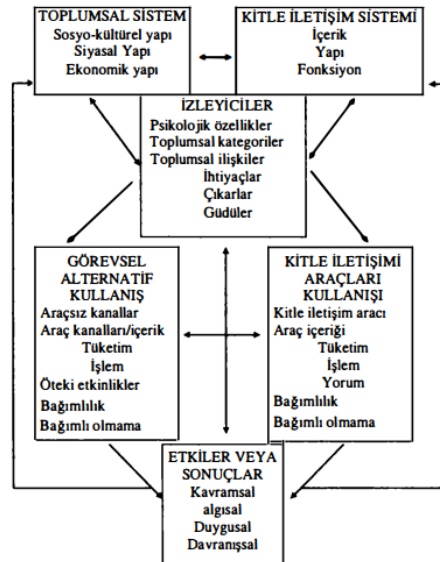
İletişim araştırmalarında sosyolojik yaklaşımın gerekliliğine, etki araştırmalarını inceleyerek ulaşan Halloran'a göre sosyolojik yaklaşımların özellikleri şöyledir: ileti, toplumsal süreçlerden bağımsız değildir. Gönderici ve alıcı arasında çoğu zaman birbirine bağlı, karşılıklı ilişkiler mevcuttur. Bu ilişki genellikle dolaylıdır ve ileti diğer grup üyelerinden geçerek çoğalmaktadır. İletişim sürecine katılanların konumları arasında ilişki oldukça iletişim rastlantısal değil karşılıklıdır (Erdoğan ve Alemdar, 1990)

Psikoloji kökenli çalışmaların toplumsal yapıyı ihmal ettiği veya göz ardı ettiği düşüncesiyle J. W. Riley ve M. W. Riley (1959), iletişim etkinliklerinin anlaşılma olanaklarını arttırmak için toplumsal grupların önemi vurgulanmıştır. Ortaya attıkları modelde kitle iletişim süreci, hem etki ettiği hem de etkilendiği daha geniş bir toplumsal sürecin parçası olarak görülür. Genel olarak, kitle iletişim süreci ile toplumsal yapının karşılıklı olarak etkileşim içerisinde olduğu sonucuna varılmıştır (Şekil 6). Bu durum toplumsal kuramlarla iletişim arasında bağlantı kuran önemli bir adım olmuştur (Yaylagül, 2006).

Şekil 6. Riley Riley İletişim Modeli (1959)

Modern toplumlarla kitle iletişim araçlarına maruz kalan bireylerin yaşadıkları toplumda olup bitenleri öğrenmeleri ve buna göre kendi düşünsel ve duygusal yapılarını yönlendirebilmeleri için bu araçlara bağlı olduğu düşünülmektedir (Mutlu, 2017). Bu nedenle iletişim kuramlarının mikro düzeyde çözümlenmelerle kısıtlı kalması ve insanların kitle iletişim araçlarına makro düzeydeki bağımlılıklarını konu alan Bağımlılık Modeli (Dependency Theory), M. L. De Fleur ve S. J. Ball-Rokeach (1989) tarafından ortaya atılmıştır (Şekil 7). Bu modelde kitle iletişimin güçlü ve dolaysız, zayıf ve dolaylı olduğu durumların nedeni üzerinde durulmuştur (Mutlu, 2017).

Şekil 7. Bağımlılık Modeli (Erdoğan ve Alemdar, 2005)

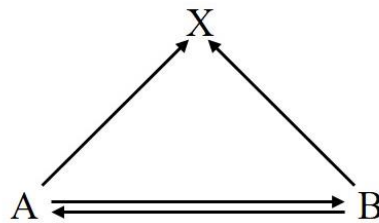
Kültürel Göstergeler Yaklaşımı (Cultural Indicators Approach) ise, iletişim araçlarının zamanla toplum üzerinde oluşan etkilerle ilgili önermeleri sınamayı amaçlamaktadır. İletişim araçlarının içerik yapılarının, belirli bir andaki toplumsal gerçekliğin bir yönünü

güvenilir bir şekilde yansıttığı veya bu gerçekliği aktardığı kabulüne dayanmaktadır (Mutlu, 2017:226). Bu çalışmalar kapsamında, televizyonda yaratılan dünyayı ve içinde bulunan şiddetin miktarını belirlemek amaçlı çalışmalar yapan araştırmacı G. Gerbner ve grubu, kültürel göstergeler adlı proje başlatmıştır (Gerbner vd., 1980; Erdoğan ve Alemdar, 2005:172). Geleneksel içerik odaklı yaklaşımı benimseyen proje, kurumsal çözümleme, ileti sistemi çözümlemesi ve ekim/yerleştirme çözümlemesi üzerinde durmuştur (Mutlu, 2017:226).

2.3.4. Anaakım İletişim Kuramları

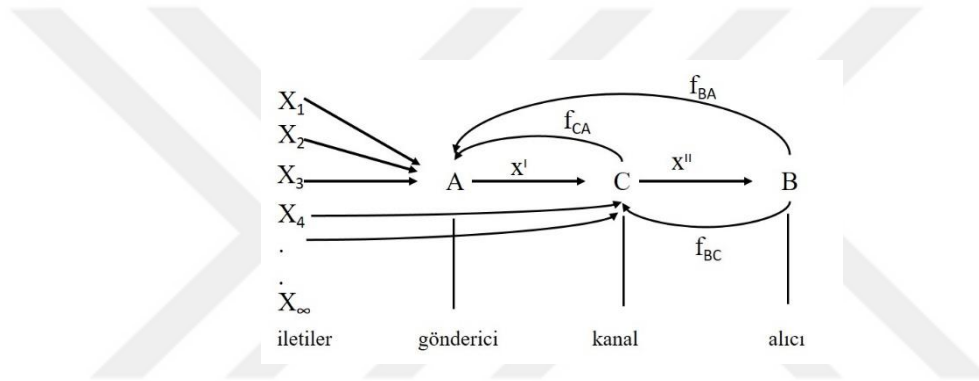
1960'lardan günümüze iletişim çalışmalarında en çok 'tutum değişimi' kavramı ele alınmıştır. İletişimde algılama, tutarlılık, uyum ve denge üzerine çalışmalar yapan bazı araştırmacılar, Heider, Newcomb, Festinger, Osgood, Tannenbaum, Rosenberg ve Abelson'dur. Yapılan araştırmalara göre bireyler, iletilerin inançlarını ve davranışlarını destekleyen iletileri ararken karşıt olanlarından kaçınmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 70).

F. Heider kişilerin iç bilişsel süreçleriyle ilgilenmiştir. Geliştirdiği Denge Modelinde (Balance Theory) iki birey ve bir tutum objesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. İki insan arasında üçüncü bir insan veya nesne arasındaki oluşması muhtemel olumlu veya olumsuz tutumun düzeyiyle ilgilenmiştir (McQuail ve Windahl, 2010: 43). Newcomb, Heider'in yaptığı çalışmayı genişleterek çizgisel süreçlerden farklı olarak toplumsal süreçleri de eklediği üç köşeli bir model sunmuştur (Fiske, 2003) (Şekil 8). Kuramında denge yerine bakışım terimini kullanmıştır (Severin ve Tankard, 1984). İki ya da daha fazla kişi arasında uyguladığı Bakışım Kuramı (Symmetry Theory), başkalarını bakışımı ya da tutarlılığı sağlamak amacıyla ikna etmeye çalıştığımızı öne sürmektedir (Mutlu, 2017).

Şekil 8. Newcomb'un ABX Modeli (Erdoğan Alemdar, 2005)

Newcomb modelinin genişletilerek kitle iletişim araçlarına uygulanmış şekli olan Westley ve McLean (1957) modeli, yüz yüze ve kitle iletişim arasında iki temel ayrım öne sürmüştür. Yüz yüze iletişim, duyuların devreye girdiği geribildirim konusunda daha anlamlı modaliteler içerir. Bu yönüyle kitle iletişimden farklıdır (Westley ve McLean, 1957). Gönderici iletmek istediği konuyu ($X_1, X_2, \dots, X_\infty$) seçer, ileti haline getirir ve alıcıya iletir, alıcı da bilinçli veya bilinçsiz olarak göndericiye yanıt verir (f_{BA}, f_{CA}, f_{BC}) (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 86) (Şekil 9). Bu model, toplumsal hayatta diğer bütün etmenleri dışarıda bırakıp, bireyin algısında sadece kitle iletişim araçlarının etkisini vurguladığı için eleştirilmiştir. Çünkü bireyin hayata dair algısı bu modelin belirttiği kadar kitle iletişim araçlarına bağlı değildir (Fiske, 2015).

Şekil 9. Westley ve McLean modeli (Erdoğan ve Alemdar 2005)

L. Festinger, bireyin bilişsel sistemi içinde bilinçli tutum, inanç ve değerler arasında uyumsuzluk, tutarsızlık ya da çelişki durumu üzerinde çalışmıştır (Mutlu, 2017: 62). Oluşturulan Bilişsel Uyumsuzluk Kuramı (Cognitive Dissonance Theory) ise, bu durumlarda bulunan bir bireyin tutumlarını değiştirmeye güdülendiğini söyleyen ve bu tutum değişikliğini açıklamayı hedefleyen bir denge kuramıdır (Mutlu, 2017: 63). Bilişsel tutarlılık arayan bireylerin psikolojik çelişkiye düştükleri anda tutarlılık sağlamak adına harekete geçmektedirler (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 82). Kuramda, tutum değişimi yerine tutum istikrarı, enformasyon alma yerine onu aramayı, gönderici yerine alıcı ön planda tutulmuştur. Bu görüş aktif izleyici ve kullanımlar doyumlar kuramlarının odak noktası olmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 84).

Kaynağında kitle toplumu kuramları olan Sihirli Mermi Kuramı (Magic Bullet Theory) bir uyarıcı-etki modelidir (Mutlu, 2017: 288; Severin ve Tankard, 1984:125). Siyasal iletişim, propaganda ve psikolojik savaş anlayışına uyan sihirli mermi metaforu,

sihirli merminin kalabalığa atılmasının ardından dostlara ve tarafsızlara değmeden zikzaklar çizerek ilerleyip düşmana ulaşmasına dayanır (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 60). İnsanların kitle iletişim mesajlarına aşırı derecede hassas olduğunu öneren bu kuramda mesaj hedefe ulaşırsa istenen etkiyi oluşturacağını öne sürmektedir (Severin ve Tankard, 1984: 125). Kitle iletişim mesajı herkes üzerinde aynı etkiye sahip olmadığı için yetersiz ve basit bulunmaktadır (Mutlu, 2017: 289).

1970'lerde gönderici ve mesajı vurgulayan geleneksel kitle iletişim araştırmalarına tepki olarak ortaya çıkan Kullanışlar ve Doyumlar Yaklaşımı (Uses And Gratifications Approach), izlerkitle mensuplarının kendileri için en doyurucu kitle iletişim içeriklerini herhangi bir biçimde etkin olarak aradıkları kabulüne dayanmaktadır (Mutlu, 2017: 215; URL-2). Araştırma sorunsalını araç veya mesajdan izlerkitleye yönelten bu yaklaşım, izlerkitlenin gereksinimleri bağlamında kitle iletişim araçlarını nasıl kullandığı, bu kullanımlara neden olan güdülerin kaynağı ve bireysel kitle iletişim aracı kullanımının olumlu/olumsuz sonuçlarının belirlenmesi üzerine çalışmaktadır (URL-2; Özçetin, 2010). İzlerkitlenin mutlak güce hâkim anlam üreticileri olarak görülmesi ve iletişim araçlarını tamamıyla işlevsel bir konuma indirgemesi nedeniyle eleştirilmektedir (Mutlu, 2017).

Gelişen kitle iletişim araçları ve teknolojinin ilerlemesiyle iletişim araştırmalarında da teknolojik yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Teknolojik Determinizm Kuramı (Technological Determinism) da bu çalışmaların etkin örneklerinden olmuştur. Bu yaklaşım teknolojinin hem özerk olduğunu hem de toplum üzerinde etkilerinin olduğunu ileri sürmektedir (Mutlu, 2017: 314). İletişim teknolojilerindeki değişim ve gelişim insanın düşünme ve toplumsal örgütlenme biçimleri üzerinde etkisi olduğu üzerinde durmaktadır (Yaylagül, 2006: 60). Bu yaklaşımın temsilcilerinden İnnis, çalışmalarını zamana bağlı medya ve mekâna bağlı medya olarak iki yönde incelerken, McLuhan dünyanın küresel bir köye dönüştüğünü dolayısıyla zaman ve mekân farklarının ortadan kalktığını söylemiştir (Yaylagül, 2006; Altay, 2005).

Yıllar içinde kitle iletişim araçlarının etkisi iletişim araştırmalarının en çok ilgisini çeken alan haline gelmiştir. Medyanın toplum üzerine etkisi ve toplumun medya üzerine etkisi üzerine farklı fikirler ortaya atılmıştır (İplikçi, 2015). Bunlardan biri toplumun bazı konuların önemini algılayışı üzerinde iletişim araçlarının bu konuları ele alış biçimleriyle açıklanabileceğini öne süren Gündem Kuramıdır (Agenda Theory). Bu teoriye göre iletişim araçlarının bazı konulara ağırlık verip vermemesiyle toplumun önemli olarak algılama seviyesi doğru orantılıdır (Mutlu, 2017). Gündem kuramına bağlı olarak gündem saptama,

siyasal gündem saptama, siyasal gündemi kurma, gündem kurma, bildirişim desteği gibi terimler ortaya atılmıştır (Severin ve Tankard, 1984: 253; Mutlu, 2017: 136).

Noelle-Neumann tarafından geliştirilen Suskunluk Sarmalı (Spiral of Silence) ise kitle iletişim araçlarına bağlı olarak bireylerin toplumdan yalıtılma korkusuyla çoğunluk tarafından benimsenmiş ya da öyleymiş gibi gösterilen fikirlere uyumsuzluk yaşadığında sessiz kalmayı tercih ettiği hipotezine dayanmaktadır (Severin ve Tankard, 1984; Boz, 1999; Mutlu, 2017; Uyanık, 2016).

2.3.5. Dilbilimsel ve Göstergibilimsel Yaklaşımlar

Platon'a göre dil, insanın kendi özel dşuncelerini sesin yardımıyla özne ve yüklemler aracılığıyla anlaşılabilir duruma getirmeye yarar (Kayaalp, 2002). Dil denilen kültürel araç, insanın çevreyi algılama, biçim, içerik ve simge yardımıyla tanımlama, oluşturduğu kelimeler veya simgelerden dizgeler oluşturma gibi davranışları sonucunda ortaya çıkmıştır (Kayaalp, 2006).

Dil, sevinç, şaşırma, zlme gibi durumlarda ortaya çıkan tepke seslerden öte, doğayı dönüştürme sürecinde de ortaya çıkan sonuçtur. Fischer'a (1990) göre dil, yaşam mücadelesi veren, çalışan, eyleyen insanın olayları ve nesnelere yansıtma amacıyla ürettiği soyuttan somuta, doğadan kültürel yaşama geçişi sağlayan işaretler düzeni olarak tanımlanabilir (Fischer, 1990; Kılınç, 2016).

Dilbilimci F. De Saussure dilin artsremliler yani tarihsel yönleri ne çıkaran çalışmaların tersine, dilin eşsremliler yani dilin günümüzdeki kullanım yapılarını ve işlevlerini ne çıkarmıştır (Mutlu, 1999; Bourse ve Yücel, 2012). Anlamaların nasıl kurulduğunu ve varlıklarını sürdürme biçimlerini ve dil bilgisel yapıların işlevleri üzerinde durmuştur (Mutlu, 1999). Dilin bir sistem (dizge, cümle) olarak ele alınması gerektiğini ve dille ilgili ögelerin içinde bulunduğu diğer ögelerle kurduğu bağlantılarla değer kazandığını söylemiştir. Bu doğrultuda bir takım ikili kavramlarla dilbilim çalışmalarında önemli yaklaşımlar geliştirmiştir (Kayaalp, 2002).

Mutlu'nun (1999: 139-140) belirttiğine göre Saussure'un dilbilim alanına  önemli katkısı olmuştur. İlki, sözcüklere verilen anlamaların bütünüyle nedensizliğine ve bu anlamaların yalnızca saymacalarla varlıklarını sürdürdükleri iddiasıdır. Sözcükler nedensiz göstergelerdir. Çünkü bir sözcükle adlandırıldığı Şey arasında doğal bir ilişki yoktur. Dil dünyanın ve yaşantının bir yansıması değil, bunlardan bağımsız bir sistemdir. Bu düşünce

aynı zamanda yapısalcılığın temel önermelerinden biridir. İkincisi, hiçbir sözcüğün diğer sözcüklerden yalıtılmış olarak tanımlanamaz olması ve ilişkisel olduğu iddiasıdır. Bu ilişki benzerlikler ve farklılıklar üzerinden tanımlanan dizimsel ve dizisel eksenler üzerindeki konumları arasındaki ilişkidir. Üçüncü katkı ise, dilin dünyamızı inşa ettiği iddiasıdır. Anlam nesneye/düşünceye insan zihni tarafından verilir ve dil tarafından kurularak ortaya çıkarılır.

Göstergebilimin temel konusu iletişim bilimlerinin de konularından olan dilsel ve dil dışı her anlamlı bütünü içeren dizgelerin birimi olan göstergelerdir. Göstergebilimde göstergeler ve göstergelerin çalışma biçimleri araştırma konusudur (Fiske, 2015; Rifat, 2005). Göstergenin kendisi, içinde göstergelerin düzenlediği kodlar ya da sistemler, kodlar ve göstergelerin içinde işlediği kültür göstergebilimin üç temel çalışma alanıdır. Göstergebilim dikkatini metne verir ve alıcı terimi yerine okur terimini kullanır (Fiske, 2015).

Tarihsel dilbilim, artzamanlı dilbilim ve betikbilim dışında bütün dilbilim çalışmaları bir şekilde iletişimle ilişkilidir. Ancak işlevsel dilbilim kendisine doğrudan iletişim ve iletişimdeki dili konu almıştır (Günay, 2004: 214). Saussure'ün dilbilimi antropolog C. Levi-Strauss'un çalışmalarıyla birlikte toplumsal yaşamı çözümlene çabalarında 'yapısalcılık' hareketini ortaya çıkarmıştır (Mutlu, 1999: 140). Yapısalcılığın özünde, nesnelerin/ olayların/ insanların/ şeylerin yalıtılmış olmadıkları, bunların parçası oldukları daha geniş bir çerçeveden anlaşılmalı gerektiği inancı vardır. Dilbilime ait denenceleri insanbilimlerinin başka disiplinlerine (insanbilim, tarih, yazın, psikanaliz) genişletir (Mattelart ve Mattelart, 2017: 68). Bu yaklaşımda anlam dışarıdadır. Anlamı insan zihni atfeder ve gerçekleşen süreç dilin tamamlayıcı işleyişiyle yani ilişkisel durumuyla mümkündür (Mutlu, 1999: 140). Bütüncül bir toplum kuramı olarak ortaya çıkan yapısalcılık, mevcut yapının veya sistemin toplum içindeki ilişkileri belirlediğini eleştirel bir şekilde ele almıştır. Bu nedenle dikkatlerin yapı kavramı üzerinde kalmasını sağlamıştır (Say, 2013). Yapısalcılığın kuram, yöntem veya çözümlene yönelimi olarak tanımlandığı görülmüştür. Bu ortak paydada yapısalcılığı temel özellikleriyle belirli bir öğretiy ya da felsefe olarak değil yalnızca bir yöntem olarak tanımlamak mümkün hale gelir (Birkiye, 1984).

Mühendislik alanında, bildirişim kuramını ele alan Shannon ve Weaver gibi araştırmacıların çalışmalarından ve ruhbilimci K. Bühler'den etkilenen R. Jakobson, araştırmalarında dilsel bildirişimi uygulam alanında belirlenen genel çerçeveye indirgeyerek, yapısalcı bir yaklaşımla ele almıştır. Sözlü bildirişimin içerdiği etmenleri ve

bunlardan kaynaklanan dilsel işlevleri yapısal çözümlmeye içkin temel ilkeye uyarak, dizgeli bir şekilde ortaya konulmuştur (Vardar, 1982: 42; Mattelart ve Mattelart, 2017: 71).

R. Jakobson'un yazınbilim, sesbilim, anlambilim, bildirişim kuramı vb. alanlarda yapmış olduğu ve birçok dile çevrilmiş olan çalışmalarında önerdiği kavram ve ilkeler, dilbilimle ilgili eserlerin kaynağı haline gelmiştir (Rifat, 2005). Jakobson Modeli, süreç ve anlam modelleri arasındaki boşluğa köprü kurarken, iletinin gönderilebilmesi sürecinin yanında iletinin anlamı konusunda da kaygılar barındırmaktadır (Durmuş Öztürk ve Irapoğlu, 2017). Jakobson, önerdiği model ile gönderen-ileti-alıcı şeklindeki çizgisel iletişim modeline gösterebilimsel kavramlar olan bağlam, temas ve kod kavramlarını eklemiştir (Fiske, 2015; Hébert, 2011).

İletinin anlamı ve içsel yapısı ile ilgilenen Jakobson (1960) modelinde, iletişimin “gönderen, bağlam, ileti, temas, kod, alıcı” adlı oluşturucu etmenlerini ve iletişimin “duygulandırıcı, göndergesel, şiirsel, ilişki amaçlı, üstdilsel, çağrı” adlı işlevlerini kullanmaktadır. Jakobson'a göre bir iletinin kendisinden başka bir şeyi nitelenmesi gerekmektedir (Şekil 10). İletişimin oluşturucu etmenlerini oluşturan ilk aşamada, iletinin nitelendirdiği ve gösterdiği şey bağlam'dır. Gönderen ve alıcı arasındaki fiziksel ve psikolojik bağlantılar temas olarak adlandırılmaktadır. İletinin içinde anlam kazandığı ortak anlam sistemi ise kod'dur (Fiske, 2015; Vardar, 1982).

Şekil 10. İletişimin oluşturucu etmenleri ve işlevleri (Jakobson, 1960).

İletişim işlevlerinin yer aldığı ikinci aşamada, iletinin gönderenle ilişkisini duygulandırıcı işlev açıklar. Gönderenin duyguları, tutumları, statüsü ve sınıfı bu işlev tarafından açığa çıkartılır. Duygulandırıcı işlev mektup ya da kalabalığa hitap gibi iletişim edimlerinde, bir gazete haberine kıyasla daha üst konumdadır. Sürecin diğer ucundaki çağrı işlevi, alıcı iletinin alıcı üzerindeki etkisini açıklar. Komut verirken ya da propaganda

yaparken, işlevler hiyerarşisi bakımından çağrı işlevi daha üst konumdadır. Göndergesel işlev nesnel olaylara dayalı iletişimde önemlidir; çünkü gerçeği yansıtmasıyla ilgilidir. Şiirsel işlev ise iletiyle ilgilidir. Bu işlev, estetik iletişimde hiyerarşinin en üstünde yer alır. İlişki amaçlı işlev, gönderen ve alıcı arasındaki kanalların açık olması ve ilişkinin sürekliliğinin olmasıdır. Gönderen ve alıcı arasındaki fiziksel ve psikolojik bağlantılara ve temas etmeye yöneliktir. İletilerin tekrar edilmesiyle süreklilik sağlanır. Üstdilsel işlev iletişim sürecinde kullanılan kodun tanımlanmasını sağlar (Fiske, 2015; Vardar,1982).

Yapısalcılığı dile ilişkin çalışmaları ulaşması gereken seviyeye getirememekle eleştiren post-yapısalcı yaklaşım, tamamıyla belirsizlikle tanımlanan bir evrende olduğumuz iddiasını öne sürmektedir. Çünkü artık dilsel işlemin ve işleyişin ötesinde herhangi bir sabitlik bulunmamaktadır. Böylelikle herhangi bir şey üzerinde ölçüm yapabilecek belirli bir standart yoktur (Mutlu, 1999: 141). Post-yapısalcılığın dil konusunda ve anlamı sabitleyip aktarma konusunda sürekli endişesi bulunmaktadır. Post-yapısalcılığa geçişi Barthes'ın Yazarın Ölümü adlı çalışması haber vermiştir (Mutlu, 1999: 141). Barthes'a (2007) göre metin yazarından bağımsızdır ve yazarın ölümü de okurun doğumu anlamına gelmektedir. Metin okur ve metnin kendisi tarafından tekrar üretilir.

Yapısalcılıkta dile ilişkin söylemlerde yer alan sabit entelektüel başvuru noktalarının ortadan kalktığı post-yapısalcı görüşte entelektüel referans noktasının olmamasının sonucu olarak, Derrida'nın anlamların özgürleşmesi olarak nitelediği, 'merkezsizleştirme (decentralisation)' kavramı ortaya çıkmıştır. Çünkü daha önce merkezi tanımlayan böylelikle aynı zamanda sınırları da tanımlayan kavramlar geçersizleşmişlerdir ya da 'yapıbozuma (deconstruction)'a uğramıştır (Mutlu, 1999: 141). Merkezi yapıya karşı çözüm önerileri genellikle Deleuze, Derrida, Foucault veya Lyotard gibi düşünürlerden gelmekle birlikte; Marksizm konusundaki çoklu yaklaşımıyla Althusser, post-yapısalcı çalışmaları geliştirmiştir (Say, 2013).

Post-yapısalcı yaklaşım gerçekliğin kendisinin metinsel olduğu iddiasındadır. Bu yaklaşımda sözel gösterge, adlandırdığı kabul edilen kavramdan bağımsız, kaygan bir halde bulunmaktadır. Bu kayganlık iletişimin gerçekleşmesi çabalarına şüphe düşürür, dil ortamı denetlenemez. Sözcükler karşıtları olmadan tanımlanamaz veya sözcüklerin kendi tarihleri anlama müdahale eder (Mutlu, 1999: 141). Metinlerarasılık (intertextuality) kavramıyla da bir metnin anlamının ancak diğer metinlerle ilişkisine bağlı olarak anlaşılabilir kılınacağını belirtir (Narin, 2014). Gelecek dönemlerde post-yapısalcı çalışmalara olan ilgiyi artıracığı tahmin edilen hipermetin (hyper-text) yapıları ise, iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle

medya metinlerinin hiyerarşik okuma pratiği yerine, okurun aktif ve seçmeli okumasına olanak vermektedir (Narin, 2014).

Sonuç olarak post-yapısalcılara göre görelilik mutlak bir bilgiye dönüşmüştür. Buna bağlı olarak toplumsal ilişkilerin nasıl olması gerektiğine yönelik düşünceler, mikro örgütlenmelerin özerkliği sonucuna varmaktadır. Çünkü bu düşüncede herhangi bir bilginin bir diğerinden üstün olmadığı kabul edilmektedir. Bu haliyle bir topluluk içinde bulunan her grubun birbirine denk ve eşit derecede doğruya sahip olduğu varsayılan bir toplum türünü ideal bir motif olarak sunmaktadır. Bu anlamda post-yapısalcı yaklaşım, yapısalcı analizleri bir veri olarak alıp daha sonra kendilerine göre yanlışlarını ortaya koyarak kendi söylemlerinin doğruluğunu göstermeye çalışmışlardır (Say, 2013). Sabit bir yöntemsel tutarlılıktan yoksun olmaları ise, bu yaklaşıma yöneltilen eleştirilerin nedenidir (Narin, 2014).

Anlamsal görecelik, postmodern düşüncede en üst seviyeye ulaşır. Modernliğin eleştirisi olmakla birlikte gösterge ve anlamlama konusunda post-yapısalcı görüşü yeniden formüle eden bu görüşü Baudrillard üzerinde incelemek mümkündür (Mutlu, 1999: 141). Göstergenin tarihsel gelişimini ele alan Baudrillard, göstergenin altta yatan derinliğinin veya gerçekliğinin belirtisi olduğu dönemi sorguladığı Simülasyon Kuramını (Simulation Theory) ortaya atmıştır (Mutlu, 1999: 141). ‘Eğer bir gösterge altta yatan bir derinliğin veya gerçekliğin belirtisi değil sadece başka göstergelerin bir belirtisi ise o zaman ne olur?’ sorusunu ortaya atmıştır (Mutlu, 1999: 141). Baudrillard, bir yokluğa gönderme yapan simülasyonu (simulation) bir kökenden veya gerçeklikten yoksun olan gerçekliğin modeller aracılığıyla üretilmesi olarak tanımlamaktadır. Gerçeğin tüm verilerine sahip olan ama gerçek olmayan şeydir. İnsanları tüm sistemi çevreleyen ve gerçeğin yerini alan simülakrlar’ın (simulacrum) içinde yaşamaktadır (Önk, 2009; Öker, 2005). Simülakrlar, kendisi zaten kopya olan şeyin kopyasıdır dolayısıyla aslı olamayan şeydir (Mutlu, 2017).

Kitleleri anlamın egemenliğinde tutmaya yarayan, anlamların üretimi ve iletimi, yeniden üretilmesi ve yeniden tüketilmesine kaynaklık eden kitle iletişim araçları Baudrillard’ın simülasyon evreninin bir bakıma da nedeni konumundadır (Mutlu, 1999; Önk, 2009). Kitle iletişim araçlarının sağladığı hız, sistemin tıkanmışlığını ve durağanlığını gizlemektedir ve gerçeklik yanılsamasını yaratmaktadır. Baudrillard’a göre iletişim süreci gerçeğin yerini alan ve gerçeğe son veren/ dönüştüren bir modeldir (Önk, 2009).

Habermas, araçsal akılla iletişimsel akıl arasında bir ayrım yapmıştır. İlki doğaya egemenliği, ikincisi ise ahlak ve estetiği temsil eder. Modernizmin sorununu da araçsal aklın

iletişimsel aklı dışlaması olarak görmektedir (Tekinalp ve Uzun, 2013). Habermas geliştirdiği İletişimsel Eylem (Communicative Action) Kuramında, modernist yaklaşımın özne-merkezli anlayışı belirleyen paradigmasını başarısız bulan ve bu paradigmayı öznelarasılığın temel olarak dilde yapılandığı bir süreçte gerçekleşen yeni bir usallık anlayışıyla aşılabileceği düşüncesini ortaya atmıştır (Kurtar, 2011; Yıldırım, 2006). Bu öznelarasılık yaşama evrenlerinin yapılanmasının aşkınsal kuralları olarak, iletişim süreçlerinin kurallarında dil analiziyle elde edilen normatif düşüncelere, sosyolojik bağlantı imkânları açmaktadır (Yıldırım, 2006).

Habermas'a göre iletişimsel engellerin ortadan kaldırılmasıyla hem insanlar arasında rasyonel bir tartışma ortamı sağlanır hem de buna bağlı olarak, tartışılan konuların rasyonel uzlaşımlara varılması mümkün olur (Tekinalp ve Uzun, 2013: 156). Habermas'a göre dil uzlaşımın bir aracıdır (Tekinalp ve Uzun, 2013: 157). Habermas, dilsel iletişimin ve sözün değerini, diğer eleştirel kuramcılar gibi değerden düşmüş, mistik ve sadece sürekli olumsuzlama aracı olarak kullanılan hayali bir amaç olarak görmeyi seçmemiştir (Yıldırım, 2006). İletişim yeterliliğine sahip bir özne, olası üç tane dünya ilişkilerini birbirinden ayırt etme yetisine ve bu dünyaları eleştirel olarak değerlendirme yetisine sahiptir (Mutlu, 2017). K. Popper'dan etkilenecek oluşturduğu bu üç dünya kavramlaştırmasının ise farklılıkları vardır. Nesnel ve fiziksel nesnelerin dünyasını ifade eden 1. dünya; toplumsal, normlar ve rollerden oluşan dünyayı ifade eden 2. dünya; öznel, kişisel deneyimler dünyasını ifade eden ise 3. dünyadır (İyigüngör, 2015). Tarihsellikten kopuk, yetersiz ve biçimsel çözümlenmeye dayanan bir yaklaşım ortaya koyduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir (Tekinalp ve Uzun, 2013).

Sonuç olarak iletişimde anlam çalışmalarının dilbilim ve göstergebilim uzantılı çalışmalar ile başladığı görülmektedir. Metinler üzerinden niyeti sorgulayan ve görünürde olmayan anlamlar üzerinde çalışan göstergebilim, mimarlık epistemolojisinin üretilmesi konusunda yapılan çalışmalarda da başvuru noktası olmuştur (Boudon, 2015). Bu nedenle bu tezin şekil almasında en önemli dayanak noktalarının iletişimde dilbilimsel ve göstergebilimsel çalışmaların olduğu kabul edilmelidir. Her birine genel hatlarıyla değinilen bu çalışmalar doğrultusunda tez için doğrudan hangi kuram çerçevesinde geliştiğini söylemek zordur. Ancak bu tez, metnin kaygan yapısının sınırlarını zorlayan ve mimari anlamları sorgulama amacında olan bir kurgu ile gerçekleştirildiği için üst çerçeveden bakıldığında bir eğilim içine yerleştirilmesi doğru olmayacaktır.

2.2.6. Siyasal Ekonomik - Kültürel Yaklaşımlar - Değişimci Kuramlar

Siyasal ekonomi, geniş bir perspektiften bakıldığında, sistemin çalışma biçimini ve bu çalışmanın belirleyici sonuçlarını incelemektedirler. Belli bir tarihsel üretim biçimine eğilen bu yaklaşımlar farklı üretim örgütlenmelerinin farklı dağıtım/bölüşüm şeması üreteceği üzerinde durmaktadırlar (Erdoğan ve Alemdar, 2005). Bu yaklaşımda kapitalist ekonomik düzene ve siyasal sisteme eleştiriler yöneltilmektedir. Eleştirel yaklaşımların çoğunda olduğu gibi bu yaklaşım da Marksizme uzanmaktadır (Tekinalp ve Uzun, 2013). Modern kültürün çözümlenmesinin medya endüstrilerinin çözümlenmesinden geçtiğini söyleyen Murdock ve Golding (1973), çalışmalarında siyasal ekonomik yaklaşımlarla kültürel yaklaşımları birleştirme çabası göstermişlerdir (Dursun, 2001; Tekinalp ve Uzun, 2013).

Kültürel yaklaşımların temelinde toplumsal koşulların ortaya çıkardığı sorunlar ve bu sorunların irdelenmesi yatar. Frankfurt Okulu ve kültür endüstrisi, bilinç endüstrisi ve İngiliz Kültürel Okulu kavramları bu yaklaşımda yer almaktadırlar (Tekinalp ve Uzun, 2013).

Frankfurt Okulu'nun öne çıkan temsilcileri M. Horkheimer T. W. Adorno, H. Marcuse, L. Lowenthal ve F. Neumann'dır. Eleştirel Teori'yi benimseyen Frankfurt Okulu, Aydınlanma geleneğinin totaliter olduğunu öne sürmüşlerdir. Çünkü bu gelenek temel olarak doğaya üstünlük veren, insanları efsane ve mitlerden kurtaran ve sonuçta bireyi, insani olmayan belirlenmiş ilişkiler yasasına mahkûm ettiğini düşünmektedir. Bu düşünceye göre dünyanın büyümesi bozularak mitlerden ve efsanelerden kurtarılmasının bedeli, yeni mitlerin yaratılması ve insani olmayan güçlere yeni bir tür teslimiyetle ödenmiştir. Araçsal akıl ile devreye sokulan bu yeni yabancılaşma, bilim alanına da etkisini göstererek her şeyi teknik yararlılık ve kişisel çıkarı indirgemıştır (Larrain, 1995: 80; Şan ve Hira, 2007). Faaliyet alanı manipülasyon ve belirleme ile sınırlanan bilim, her şeyden önce ekonomik üretime yardımcı bir araç durumuna gelmiştir. Horkheimer'e göre aklın özerkliği sona ermiş ve her şeye uyumlu hale gelme eğilimi başlamıştır (Larrain, 1995: 80).

Frankfurt Okulu, daha çok kitle kültürü ve kültür endüstrisi tanımlamaları ile ilgilenmiştir (Şan ve Hira, 2007). Kültür Endüstrisi (Culture Industry), ilk kez Adorno ve Horkheimer'in yayımladıkları 'Aydınlanmanın Diyalektiği' (1947) adlı kitapta kullanılmıştır. Bilinen kültür kavramından farklı olan kültür endüstrisi, bildik şeyleri yeni bir nitelikte birleştirir. Yapıları bakımından birbirlerine benzer veya iç içe geçmiş tüm dallarda, kitleler tarafından tüketilmeye uygun olan ve bu tüketimi büyük ölçüde belirleyen ürünler, az çok planlı bir biçimde üretilir. Adeta boşluk bırakmayacak bir sistem oluştururlar.

Bugünkü teknik olanaklar kadar, ekonomi ve yönetimin yoğunlaşması da bunu yapmalarına olanak verir. Kullanıcı, kültür endüstrisinin inandırmak istediği gibi, kral değildir; kültür endüstrisinin öznesi değil, nesnesidir. Ne ilk planda kitleler söz konusudur, ne de iletişim teknikleri. Kitleler kültür endüstrisinin ölçütü değil ideolojisidir (Adorno, 2011: 109-110; 2003). Kültür nesnesi olarak sanat üretimi ile ilgili görüşler sunan Adorno ve Horkheimer, aşkın bir değer biçtikleri sanat ile tekniğin/teknolojinin bir arada düşünülmesinin kültür endüstrisini beslediğini ve tek tipleştirerek özgünlüğün yok olmasına sebep olduğunu ileri sürmüşlerdir. Frankfurt Okulunun başka bir üyesi W. Benjamin ise ‘tapınma’ olarak adlandırdığı eski sanat anlayışının yok olduğunu, bir kültürel verinin teknik olanaklarla yeniden üretilebilirliğini öne sürmüştür. Okulun bir diğer üyesi olan Marcuse ise, ‘One-Dimensional Man’ (1964) adlı çalışmasında teknoloji ve bilim tarafından gittikçe daha da biçimlenen dünyanın ussallık görünümünün altında bireyi köleleştiren bir toplumsal örgütlenme modelinin us dışılığına değinmiştir. Teknik ussallık ve araçsal us için eleştirel düşünme olanaklarını ortadan kaldırdığını ve benzerlikleri tek boyuta indirgediğini söylemiştir (Mattelart ve Mattelart, 2017: 62-65). Bu eleştirel okulun mirasçısı ise kamusal mekân ile ilgilenen Alman düşünür J. Habermas olmuştur.

Kültür endüstrisinin bir benzeri olan Bilinç Endüstrisi (Consciousness Industry) ise H. M. Enzensberger (1974) tarafından önerilmiştir. En genel tanımıyla modern iletişim araçlarına işaret eden bilinç endüstrisi, düşüncenin endüstrileşmesini teşvik eden, sonul ürünü anlam olan büyük ölçekli kuruluşlar, örgütler ve uygulamaları içermektedir (Mutlu, 2017: 55). Ekonomist Smythe (1981), kitle iletişim araçları endüstrisini reklam ve araştırma endüstrileri ile birlikte bilinç endüstrisi olarak tanımlar (Erdoğan ve Alemdar, 2005). Bu dönemden sonra artık kültür endüstrisi değil kültür endüstrileri söz konusu olmuştur (Mattelart ve Mattelart, 2017: 89).

Önde gelen temsilcisi S. Hall olan İngiliz Kültürel Okulu ise, savaş sonrası İngiltere’de medya içerikleri, popüler kültür ve edebi metinleri inceleyerek kültür, endüstri, demokrasi ve sınıf arasındaki ilişkilerini ortaya koymuştur (Tekinalp ve Uzun, 2013).

1970’lerden günümüze iletişimin uluslararası yönü dikkat çekmeye başlamıştır. Sömürgecilikten yeni-sömürgeciliğe geçiş ve bu geçişte teknoloji ve ürün transferinin bilinç üzerindeki etkileri konu alınmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, ülkeler arasında ekonomik ve siyasal eşitsizlikler, dengesiz iletişim olgusu, kültürel bağlılık, medya emperyalizmi konularındaki çalışmalar gündeme gelmiştir (Tekinalp ve Uzun, 2013: 169). Küreselleşme sürecinin temel unsuru ise dünya çapında değiş tokuş, seyahat ve etkileşimin daha hızlı ve

yaygın ve bağımsız biçimlerine olanak veren iletişim teknolojileri ve medya ağlarının oluşması olarak görülmektedir (Mutlu, 2017: 231). McLuhan'ın (1969) ortaya attığı dünyanın küresel bir köy olduğu görüşü küreselleşme kavramını ön plana çıkarmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2005). A. Giddens küreselleşmeyi, modernliğin zaman ve uzamı yeniden örgütlemesine, toplumsal kurumları yerellik ile aralarına mesafe koymasına ve en önemlisi modernliğin düşünürselliğine (reflexivity), yani toplumsal yaşama ilişkin bilginin toplumsal yaşamın örgütlenmesinde ve dönüşümünde oluşturucu bir etmen olarak kullanılmasına bağlamıştır (Mutlu, 2017: 231). 1960'lı ve 70'li yıllar, kültürel eleştiri kuramları, çok kültürlülük, kültürel haklar, modernizm eleştirisi yaygın olarak görülmüştür. 1980'li yıllarda ise, kitle iletişim araçlarının deregülasyonu, yani serbestleşmesi ve özelleşmesi ile demokrasi ve insan hakları savunuculuğunu üstlenen liberal, çoğulcu postmodernist kuramlar çokça kabul görmüştür (Tekinalp, 2005).

Küreselleşme problemleri, iletişimde dengesizlik ve yeni düzen yaklaşımları dijital gelecekte yaşanacak problemler üzerinde çalışılmıştır (Tekinalp ve Uzun, 2013). Chomsky'nin Medya ve Propaganda Kuramı üzerine çalışmaları, Althusser ve devletin ideolojik aygıtları üzerindeki çalışmaları, Bourdieu ve üzerinde çalıştığı Hegemonya Kuramı medyanın baskı kurma olanaklarını ve bu olanakları sürdürmesini sağlayan araçları açığa çıkaran çalışmalar olmuştur.

Zamanla iletişimin disiplinler ilişkileri daha da derinleşmiş, yeni doğan çocuktan yöneticilere, yerelden küresele kadar her durumda günlük ve periyodik yaşamı etkilediği ve bunlardan etkilendiği görülmüştür. İletişimin salt mesaj iletme basitliğinden kitleleri yönetmeye uzanan yönleri ile alanın tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi karmaşıklığı ve bu nedenle iletişimi anlamamanın, üzerinde bir çalışma yapmanın zor olduğu ortaya konulmuştur. Pozitivist yaklaşımların egemen olduğu bir bilim dünyasında doğan ve gelişmeye başlayan iletişim çalışmalarında, yorumsal çalışmaların kendisini kabul ettirdiği görülmüştür. Kesin sınırlarla belirlenemeyen iletişimin, artık böyle bir çaba içinde olmadığı ve olmak zorunda olmadığı, her duruma cevap verdiğini düşünen modelleri üretmekten vazgeçtiği anlaşılmıştır. İletişim, anlamların tartışıldığı, üretildiği ve yeniden üretildiği bir disiplin haline gelmiştir.

2.4. İletişim ve Mimarlık

İletişim üzerinde yapılan çalışmaların ve bir disiplin olarak kabul edilmesinin bir başlangıç tarihinden söz etmek mümkün olsa da insanın sosyal bir varlık özelliği taşıması nedeniyle iletişim, aslında her zaman vardı. İnsanın doğası gereği mimarlıkla da bu noktada ortak bir geçmişten söz etmek mümkündür.

Mimari ürünün kendisi başlı başına bir iletişim aracıdır. Çünkü Eco'nun (1997) da belirttiğine göre mimari olsun ya da olmasın her nesne iletişim potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle, mimarlık disiplininde farklı problemler bağlamında iletişim odaklı çalışmalar yapıldığı görülmüştür.

Mimarlıkta insanlar arası iletişim, sıklıkla konu edilen problemler barındırmaktadır. Mekân-insan bağlamında iletişim; kullanıcı, yaşadığı mekânın kendi gereksinimlerini ve amaçlarını karşılamak üzere tasarlanması gerektiğini beklemektedir. Bu nedenle kullanıcı ve tasarımcı arasında her zaman var olan bir iletişimden söz etmek mümkündür. Kullanıcı memnuniyetinin kalite üzerinden ölçüldüğü kabul edildiğinde, mekân-insan iletişim süreci dâhilinde kullanıcıdan alınan bilgiler psiko-sosyal kalite değişkenlerinin belirleyicisidir (Günel ve Esin, 2007). Mimar ve uygulama bağlamında iletişim ise; mimari ürünün fiziksel inşasının gerçekleşebilmesi için özellikle mühendislik disiplinleriyle kurduğu diyalog nihai ürünün mimarın öngördüğü biçimiyle ortaya çıkması için önemlidir (Soygeniş, 2017). Çünkü mimar, mesleki becerileri ve yetkileri kapsamında bu inşanın gerçekleşmesini sağlayabilecek tek aktör değildir. Bu bağlamda iletişimin teknolojik ayağı devreye girmektedir.

Mimarlık mesleğine iletişim bilimlerindeki teknolojik gelişmelerin yansımaları, sanallık kavramı üzerinden irdelenmiştir (Uluoğlu, 2002). İnternet ortamı ve bu ortamın imkânları üzerinden zaman ve mekân kısıtlamaları olmadan bir tasarım ekibinin iletişim kurabilmesi sanallığın en popüler kullanım biçimidir (Uluoğlu, 2002: 38; Eceoğlu, 2012). Günümüzde son geldiği nokta için, mimari tasarımda yeni kapılar aralama potansiyeli olan VR (Virtual Realities) teknolojileridir demek yanlış olmaz. Ancak sanal dünya fikrinin ilk belirtilerini medya üzerinden ortaya çıkaran Baudrillard'ın tanımladığı simülasyon, nesne ve onun temsillerinin ayrıştığı, temsili olanla gerçek olanın birbirine karıştığı bir sanallaşmadır (Uluoğlu, 2002: 39).

Bir mimar için bu durum, mimari temsil biçimlerinin olanakları dâhilinde gerçekleşir denilebilir. Rönesans'tan beri mimari temsil mimarlık mesleğinde önemli bir betimleme

aracı (Gürer ve Yücel, 2005), dolayısıyla iletişim dili haline gelmiştir. Mimari temsil, çizim ve teknolojik gelişmelerle birlikte teknik bir olgu olarak görülmesinin yanında kültürel yanlar da barındırmaktadır. Çünkü bir iletişim dili olan mimari temsil, içinden doğduğu mimarlık kültürünün de izlerini taşımaktadır.

Mimaride, bir binanın anlamsal değerini yalnızca elemanlarının her biri belirli fonksiyonlara atıf yaptığı için değil aynı zamanda genel nesnenin kendisini yapısal olarak ve yapısal olarak ifade ettiği şekilde varsaydığı sembolik nitelik nedeniyle de ele alınabilir (Eco, 1989). Çünkü çoğu zaman, bu belirli mesajların anlamsal etkinliği, bağlamsal ilişkiler sistemine getirdiğimiz farkındalık derecesine bağlıdır. Mimarlıkta iletişimsel anlama değinilecek olursa, göstergebilimsel bir çerçeveye, bir gösterge canlandırdığı davranış veya anlamını doğrulayacak gerçek nesnelere temelinde karakterize etmek zorunda değildir. Belli bir kültürel bağlamda işaret aracına atfedilen sadece kodlanmış anlam temelinde gerçekleşebilir. Çünkü kodlar toplumsal davranış alanı içinde gelişmektedir. İletişimsel kullanımların yapılan tutarlılıklara rağmen ampirik bir doğrulama söz konusu değildir. Daima yapısal modeller olarak inşa edilen teorik hipotezler olarak varsayılmaktadır (Eco, 1997).

Eco'ya (1997) göre işaret biçimleri ve kodları, kullanımlar ve iletişimsel ilişkilerden (kodlar temelindeki işaret araçlarının iliştilendiği düzenlem ve yananlam) gelen güçlü çıkarımlar üzerinde çözüm üretmiştir. Bu, iletişim olarak bir mimari okumanın geçerli olabileceği semiyotik evren, gözlemlenebilir fiziksel davranış ve gerçek nesnelere doğrulamanın basit bir şekilde alakasız olduğu ve herhangi bir ilişkiye ait tek somut nesnelere anlamlı biçimler olarak mimari nesnelere olduğu bir evrendir. Bu sınırlar içinde, mimarlığın çeşitli iletişimsel olanakları görülmeye başlanır.

İletişimsel bağlamda, nesnelere kullanımı, tam anlamıyla ve geleneksel olarak ifade edilen düzenlemeyi dolayısıyla işlevini içeren işaret aracıdır. Genel olarak, bir binanın ya da mimari bir nesnenin ilk anlamının, bir yerleşim şekli olduğu söylenir. Ve bu açıklamanın, mimari nesnenin belirtilen yaşayabilirliğini (yani faydasını) kullanmadığı durumlarda bile meydana geldiği açıktır. Ancak, başından beri mimari iletişimin bundan daha fazlası olduğu bilinmelidir (Eco, 1997: 177). Mimari bir nesnenin/yapı elemanlarının bir işlevi, yerleşim ve kullanım kavramını belirtmenin yanı sıra, mimarın işleyişini bildiren genel bir ideolojiyi ifade edebilir. Yuvarlak kemerler, sivri kemerler ve diğer kemerlerin tümü yük taşıma anlamında işlev görür ve bu işlevi belirtir, ancak işlevi kavramının çeşitli yollarını ifade eder, sembolik bir işlev üstlenmeye başlarlar (Eco, 1997: 177). Mimarlığın resim ve heykel

gibi sanatlardan ayrıştığı nokta olarak işlevin sunduğu iletişim olanakları, mimarlık ve iletişim ilişkisinde önemli bir noktadır.

Mimarlıkta iletişim ilişkileri işlev ve mimarın ideolojik işaretlerinin yanı sıra başka birçok konu ile bağdaştırılabilir. Varsayımsal bir mimari başlangıçta yer alan mağara, sığınağa işaret ederken zaman içinde şüphesiz aile, yuva, güvenlik, tanıdık çevre gibi kavramları ifade etmeye başlamıştır (Eco, 1997: 178). Mimarlık nesnesinin bu sembolik işlevleri olan yananlam, düzenlamasına göre daha az işlevsel değildir.

Mağaranın belirli bir temel faydayı gösterdiği göz önüne alındığında, toplumdaki yaşam açısından, nesnenin bir sembol olarak yakınlık ve aşinalık gibi şeyleri ifade etme kabiliyeti bakımından daha az faydalı denilemez. Göstergebilimsel bakış açısına göre yananlamlar, birincil faydalar üzerine kurulur, ancak bu onların önemini azaltmamaktadır. Ve sembolik çağrışımları işlevsel olarak adlandırmak da metaforik değildir. Çünkü hemen tanımlanmış işlevler ile tanımlanmasalar da, her durumda gerçek bir sosyal faydayı temsil ederler (Eco, 1997: 177). Dolayısıyla iletişim kurarlar. Mimari iletişimde düzenlam işleve bağlı olarak kullanıma, yananlam ise göndericiye, alıcıya ve kurallara bağlı olarak beliren anlamları işaret eder.

Mimarlığın iletişimle kurduğu ilişkinin çoklu değişkenleri, bu iki disiplin arasında gerçekleştirilebilecek disiplinler arası çalışmanın potansiyellerini ortaya koymaktadır. Her ne kadar mimari ürünün görünürlüğüyle veya görselliğiyle ortaya çıktığı düşünülse de mimari iletişim, bunun dışında birçok konuda ele alınabilir niteliktedir. İnsanlar arası iletişimde, mesleğin uygulama alanında, medyada, teknolojik ve teknik gelişmelerde ele alındığı görülmüştür. Bu tez çalışması da iletişimde anlamlandırma problemleri üzerinden mimarlık ve iletişim ilişkilerini derinleştirmeyi hedeflemektedir.

2.5. İletişimi Anlamlandırma Aracı Olarak Mitler

İletişimde anlamlandırma dilbilimsel ve göstergebilimsel yaklaşımlar dâhilinde ele alınmıştır. Özellikle 60'lı yıllardan sonra hızla gelişen göstergebilim sanat, mimarlık, iletişim, medya, reklamcılık ve pazarlama gibi alanlarda etkin bir şekilde kullanılmıştır ve tüm dünyanın ilgisini çekmeyi başarmıştır. Göstergebilim, inceleme alanı anlam üretimi olan disiplinler ötesi bir çalışma alanıdır. Anlamsa herhangi bir metin, amblem, logo, sembol, fotoğraf, bina veya reklam bildirisi olabilir (Parsa ve Olgundeniz, 2014).

Saussure'ün göstergenin paradigma ve dizim ile ilgili ilişkileri irdeleyen yaklaşımları yalnızca göstergelerin nasıl işlediğini anlamaya yönelik olmuştur. Dilsel sistem ve bu sistemin gönderme yaptığı gerçeklikle ilişkisi üzerinde durmuştur (Fiske, 2015) (Şekil 11). Dolayısıyla sistemin okur ve okurun içinde bulunduğu sosyokültürel durumların değişkenlik gösterebileceğine ve sistemin bu durumları göz önüne alarak incelenmesi gerektiğine değinmemiştir.

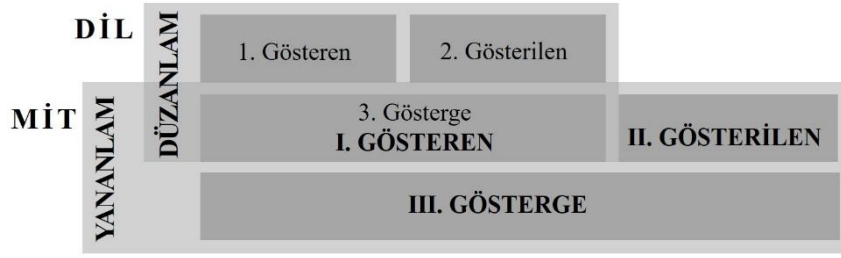

Şekil 11. Saussure'ün Göstergebilimsel Dil Çözümlemesi

Saussure'ün takipçisi R. Barthes ise, anlamın yazar-okur-metin arasında bir müzakere süreci olduğu, etkileşimli anlam düşüncesinin çözümlenebileceği bir sistem geliştirmiştir (Fiske, 2015). Barthes'a (2014: 183-186) göre, göstergesel dizge, yani dil üzerinde çalışan Saussure, gösterileni kavram, göstereni ise ruhbilimsel türden sessel bir imge olarak tanımlamıştır. Kavramla imgenin bağıntısı ise gösterge ya da somut kendiliktir. Bu göstergesel yaklaşımı ise anlamın olumsuzluğunu yitirdiği geriye sadece düzanlamın kaldığı biçimsel bir yaklaşım olarak görmektedir.

Barthes'ın kuramının temelinde anlamlandırmanın iki düzeyi düşüncesi bulunmaktadır. Bu anlamlandırma düzeylerini düz anlam, yan anlam, mit, simge, eğretilme, düzdeğişmece kavramları yoluyla önermiştir (Fiske, 2015).

Mitlerde de Saussure'ün öne sürdüğü gibi gösteren, gösterilen ve göstergedan oluşan üç öge bulunmaktadır. Fakat mitler kendisinden önce var olan bir göstergesel zincirden yola çıkılarak kurulmuştur. Bu nedenle mit, ikincil bir göstergesel düzendir (Barthes, 2014: 183). Bu düzende ilk sistemdeki göstergesel zincir, gösteren haline gelmiştir. Yani mitin göstereni olmuştur. Barthes birincil göstergesel düzene dilin objesi, ikincil düzene, yani mite, meta-dil adını vermiştir (Özdemir, 2015) (Şekil 12).

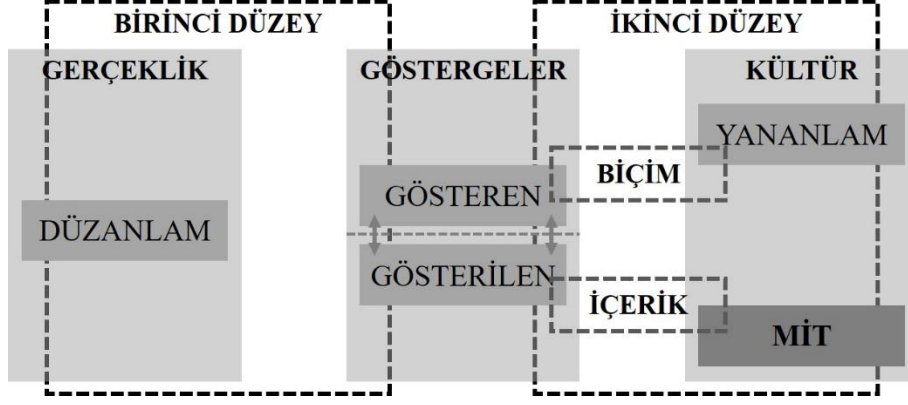
Şekil 12. Barthes'ın Mit Çözümlemesi (Barthes, 2014)

Barthes'ın (2014) iki düzeyden oluşan anlamlandırmasında düzanlam birinci düzeyde yer alırken yananlam ve mitler anlamlandırmanın ikinci düzeyinde yer almaktadır (Sekil 13) (Fiske, 2015).

Anlamlandırmanın birinci düzeyi, Saussure'ün ele aldığı düzeydir. Göstergenin göstereni ve gösterileni arasındaki ilişkiyi ve göstergenin dışsal gerçekliğine dayanan göndergesiyle olan ilişkisi bu düzeyde betimlenmektedir. Barthes bu düzeyi düzanlam olarak nitelendirmektedir. Düzanlam, göstergenin ortakduyusal⁵, açık anlamına işaret eder (Fiske, 2015: 181).

Yananlam ise Barthes'ın ikinci anlamlandırma düzeyinde yer almaktadır. Göstergenin işlediği üç yoldan birisi olan yananlam betimlenmektedir. Anamların öznelliğe ve öznelarasılığa doğru kaydığı yananlamda yorum, yorumlayıcıdan ve bir o kadar da etkilendiği nesne ya da göstergeden de etkilenir. Barthes'a göre yananlamdaki en önemli unsur ilk düzeyde yer alan gösterendir. İlk düzey göstereni yananlamın göstergesidir (Fiske, 2015: 182).

⁵ Doğruluğu apaçık, doğal, kaçınılmaz, ezeli, tartışılmaz olan; hep bildiğimiz şey olarak önerilen bilgi türü (Mutlu, 2017: 254).

Şekil 13. Barthes'ın İki Anlamlandırma Düzeyi (Fiske, 2015)

Barthes'a göre anlamlandırmanın ikinci düzeyinde ortaya koyduğu ikinci unsur, mit üzerinden şekillenmiştir. Burada, herhangi bir madde, eylem, eylem serisi, poz, jest, imaj, stil, sosyal durum, bir işaret veya işaret setine genel kültürel anlam verildiğinde, mitsel anlam ortaya çıkmaktadır (Fiske, 2015; Erdoğan, 2011) (Şekil 13). İşaret (gösterilen) biçim olurken geniş anlam (gösterilen) ise içerik olmaktadır. Mit, şeyleri olduğundan farklı gösterirken ayrıntıları ortadan kaldırır ve görünüşte sanki ne ise oymuş gibidir (Erdoğan, 2011). Dolayısıyla mit, yüklenen kültürel anlamı doğallaştırmaktadır.

Barthes'ın kültür etmenini de ele alarak öne sürdüğü mit çalışmaları, iletişimde anlamlandırma konusunda önemli bir yere sahiptir. Bu durum, tezin çalışma alanını mit ekseninde tutmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla, bu tezde, iletişimde anlamlandırmaya aracılık eden mitlere ve üzerinde yapılan çalışmalara kısaca değinme gereği doğmuştur.

2.6. Mitoloji Disiplininin Bir Parçası Olarak Mitler

2.6.1. Mit Tanımı ve Genel Kavramlar

Osmanlıca, 'usture, esatir, tahayyülü kazip, hurafe, masal, efsane, kıssa, esatiri kadime'; Fransızca ve İngilizce, 'mythe'; İtalyanca, 'mito' kelimeleriyle karşılık bulan mit: Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'nde, 'masal' (Ozankaya, 1975); Budunbilim Terimleri Sözlüğü'nde, 'efsane' (Örnek, 1973); Felsefe Terimleri Sözlüğü'nde 'söylence' (Akarsu, 1975) kavramlarıyla dile getirilmiştir (Hançerlioğlu, 2004).

Yunancada 'uydurulmuş söz' anlamına gelen 'mythos' deyiminden türetilmiştir. Sözü, eski Yunan'a, Platon'a göre mitos, epos ve logos olmak üzere üç karşılığı vardır

(Erhat, 1996). Ölçülü söz anlamındaki epos ve gerçeği dilegetiren söz anlamındaki logos'a karşı mit ya da mitos, olağanüstü kahramanlıkları ve doğaüstü güçleri anlatan hayal ürünü sözdür. Bilgi öncesi ve dışıdır, pratikle denenemez, inanç alanının kapsamı içindedir. İlkel insanların dünyayı açıklama gereksinmesinden doğmuştur. Hiç açıklayamamaktansa hayal ürünü açıklamalar insanlığa uzun süre yetmiştir (Hançerlioğlu, 2004: 266). "Mitolar, ilkel insan topluluklarının, evreni, dünyayı ve tabiat olaylarını kişileştirerek yorumlamak, henüz sırrını çözemedikleri hayatın ve evrenin çeşitli görüntülerini bir anlam kolaylığına bağlamak ihtiyacından doğmuş öykülerdir" (Necatigil, 1973: 7).

Efsane, masal, destan, usture gibi biri diğerinin yerine kullanılan bu sözcüklerin zaman içinde kavram karmaşasına sebep olduğu görülmüştür. Farklı diller, terminolojiler ve kültürlerdeki algılama biçimleri bu karmaşanın zeminini oluşturmuştur. Ögel'e (2010) göre, tarihte unutulmuş, adı kalmayan büyük kahramanlara ait olan efsaneler mitolojinin alanına girmektedir. Tarihte adını bildiğimiz kişilere ait olan efsaneler ise destandır. Mitoloji ise bu efsaneleri inceleyen bilim dalıdır. Bu açıklama doğrultusunda, Türkçede efsane ve destanın yer yer mitin yerine kullanıldığı görmek şaşırtıcı değildir.

Masalın kaynağı hakkında çalışmalar yapan W. Grimm'e göre masallar, mitlerin parçalanmış biçimleridir. Ancak kaynaklandıkları mitlerin açıklanmasıyla anlaşılabilirler (Bayat, 2017). Genellikle pratik veya ahlaki dersler verirken eğlendirmeyi amaçlayan, dini olmayan masallar, belirli bir yer ya da zaman içermedikleri için tarihsel değillerdir (Masse vd., 2007). Rus halkbilimci Viladimir Propp ise masalların kaynağına sadece mitleri değil, eski inançları da eklemiştir (Bayat, 2017). Masalın Biçimbilimi adlı kitabında masalların formülasyonlar olduğunu ortaya koyan Propp (2018), masalın sınırlı işlevlerini belirlemiştir. Bu işlevlere bağlı olarak masallardaki olayların gelişiminin 31 unsurdan oluşan bir şemasını çizmiştir. Bu unsurlar kusursuz bir biçimde yerine getirilirken her zaman yeni bir görünüm taşıdığı izlenimi doğurmaktadır (Şentürk, 2010). Dolayısıyla olağanüstü anlatılardan oluşan masal ve mit, örtüşen kavramlar olarak karşımıza çıksa da ayrıştığı noktalar vardır. Bu noktalardan biri, masallar durum bildirirken, mitlerin durumların ortaya çıkışını açıklama çabasında olmalarıdır.

Derinlemesine incelendiğinde farklı özellikleri olduğu görülen efsane, destan, masal gibi türlerin hepsi mitolojinin araştırma alanına girmektedir. Mitler üzerine çalışmalar yapma amacıyla ortaya çıkan birçok metinde mitlerin, bu kavramların adıyla incelendiği görülmüştür. Bu nedenle, metinlerde bu kavramlar kullanıldığında mite işaret eden yanlar

bulunduğu için ve yazarın niyeti doğrultusunda her birini mit olarak kabul edip ele almak mümkündür.

Mit ve mitoloji kelimelerinin Yunanca kökenli olması; Yunan mitolojisinin yaygınlık kazanmasına, mit üzerinde yapılan çalışmaların çoğunlukla Yunan mitolojisinden yola çıkılarak gerçekleşmesine sebep olmuştur. Ancak bu büyük bir eksiklik çünkü mitin kapsamı eski Yunan kültürüyle sınırlı değildir (Erhat, 1996; Bayat, 2017). Eski Yunan'da masal ve efsane anlatmak için 'mythologeîn' fiili kullanılmaktadır. Bu anlatıları derleyenlere 'mythographos' (mit yazarı), anlatıların toplandığı kitaba ve derleme işine ise 'mythologia' adı verilmektedir (Erhat, 1996).

Mit ve mitoloji üzerine yapılan çalışmalar zaman içinde artmıştır. Ancak bu artış kavramların anlamlarını aydınlatmak yerine, daha belirsiz, daha muallak noktaların oluşmasına sebep olmuştur. Her disiplin alanının gerekliliklerine göre değerlendirmiş, her görüşe göre farklı noktalara değinilmiştir. Bu nedenle anlamsal farklılıklar gelişmiş, mit zenginleşerek karmaşık bir hale gelmiştir. Doğayı anlamak üzere üretildiği düşünülen mitler, Barthes ve Strauss'un görüşleriyle birlikte anlamı doğallaştırmaya dönüşmüştür. Günümüzde ise özellikle medya olanaklarıyla ideolojinin aktarılmasında bir üstdil olarak tanımlanmaya başlamıştır.

2.6.2. Bilim ve Mit

19. yüzyıla kadar sahnelerde yer alamayan mitler hakkında dinin bir parçası olduğu veya dinsel nitelikte bir olgu olduğu düşünülmüştür. Mitlerin bilimselliği tartışmaları bu nedenle din bağlamından uzun süre kopamamıştır. Modern anlayışta mitin bilim olup olmadığı konusu mitin karşısındaki problemlerden biri olmuştur.

Mitin bilimselliği konusundaki ilk görüşleri belirten Giambattista Vico'ya göre, ilk bilim mitolojidir (Akkaş, 2008). Segal'e (2012) göre mit, bilimin bilim öncesi eşdeğeridir. Mit, din ile ilişkili olarak onun bir parçasıdır. Moderniteyi sağlayan sekülerleşme süreci miti reddetmektedir. Antropolog E. B. Taylor, miti dinin, dini ve bilimi ise felsefenin bir alt kolu olarak görür. Ona göre bilim, fiziksel dünyanın açıklanmasında dinin yerini almıştır.

Modern dönemde din ise, soyut dünyayı ele almıştır. Geniş anlamda miti, animizm⁶ ile bağdaştırmıştır (Bayat, 2017). Mit ile dini bağdaştıran J. G. Frazer'e göre din, uygulamalı bilim ve teknoloji olarak karşılık bulur. Ona göre ilkel din, ürünlerin gelişmesi ve olayları etkilemeye yönelik bir çabadır. Frazer'e göre mit ile onu canlandıran ritüel arasında sıkı bir ilişki vardır. L. Levy-Bruhl bilim ile miti kesin bir şekilde birbirinden ayırmıştır. İlkel düşünüş biçimini mantık öncesi olarak tanımlamıştır. B. Malinowski ise felsefeden ayrı olduğunu kabul etmekle birlikte bilimin eşdeğeri değil bilimin kendisi olduğunu söylemiştir. Malinowski'ye göre ilkeller, doğayı açıklamaya değil onu kontrol etmeye çalışmışlardır. Mit, ilkellerin kontrol edemedikleri doğa hareketlerini kabullenmelerini sağlamıştır (Segal, 2012: 39-46). C. Levi-Strauss ise miti ilkel ancak akılcı bir girişim olması nedeniyle modern bilimin ilkel bir eşdeğeri olarak yorumlamıştır. Bu nedenle bilimden aşağı bir konumda olmadığını söylemiştir. K. Popper da bilimin temellerinin mite dayandığını ileri sürmüştür. Ancak bu temeli kabullenme üzerine değil, sorgulama üzerine olduğunu söylemiştir. Doğru kabul edilenlerin yanlış olma durumunu sorgulayan mitler, bu nedenle, bilimsel bir değerlendirme biçimidir (Segal, 2012: 46-51).

Mitler, çoğunlukla tarih, bilim, felsefe veya gerçeğin karşıtı olarak kullanılmıştır. Ancak özellikle G. Vico'nun 'Scienza Nuova' adlı eserinden başlayarak Coleridge, Emerson ve Nietzsche ile mit, bilim ve tarihin tersi değil, tamamlayıcısı olarak görülmüştür. 20. yüzyıl ise mitoloji çalışmalarında dönüm noktasıdır (Küçük, 2016).

Din ile mit bir tutulduğunda modern düşüncede dogmatik kabul edildiği için dinler yer bulurken mitler göz ardı edilmiştir. Yani inanç devam ederken mitler etkisini kaybetmiştir. Bu nedenle mitleri bilimin karşısına koymak veya din ile iç içe görmek yerine mitleri tek başına disiplinler arası ilişkiler kurabilen bir alan olarak görmek gerekmektedir. Disiplinler arasıdır çünkü günümüzde mitlerin tek başlarına etki alanı yoktur demek mümkündür.

---

⁶ Olup bitenin, ruhlar âleminin gizli güçleri tarafından yönetildiğine inanan ilkel görüş, canlılık. Bağımsız bir ruhsal varlığın insanda ve doğa nesnelерinde yerleşik olduğuna inanan ilkel dinsel görüş (TDK, 2019), Anima, latince, ruh (Segal, 2012: 28).

2.6.3. Mitlerin Türleri, Özellikleri, Yapısı ve İşlevleri

Mitleri sınıflamak gerekliliği ortaya çıktığında birçok farklı öneri ortaya atılmıştır. Mitleri halkların her birinin özel bir parçası olarak gören Bayat (2017: 15-17), mitleri genel ve özel olmak üzere iki kategoride sınıflandırmıştır⁷.

Genel kategori, tüm milletlerde ortak olduğu gözlemlenen özellikteki türleri içine alan bir sınıflamadan oluşmaktadır.

- Kozmogonik mitler, dünyanın yaratılışı ve evrenin oluşumunu ele alan mitlerdir. Bu mitlerde amaç oluşuma kaynaklık eden gücü yüceltmektir. İnsanın düzen ve dengeyle kurduğu ilişkinin sebepleri hakkındaki düşünceler bu mitlerde sembolleşerek ortaya çıkmıştır.

- İlk insanın yaratılması mitleri, tüm evren yaratıldıktan sonra yaratılan insanı ve bu yaratılışı yücelten mitlerdir. Kozmogonik mitin doğadan insanlığa geçişini simgelemektedir. Bu sayede kozmogonik dil, sosyal dile aktarılmıştır.

- Türeyiş mitleri, ilk insanın yaratılması kabile, soy, boy gibi insan topluluklarının ortaya çıkışıyla ilk insanın yaratılması mitini genişleten mitlerdir. Kozmogonik dil insan topluluklarının türeyişi diline dönüşerek sosyal farklılıkları anlatmaktadır.

- Takvim mitleri, evrenin yaratılmasıyla zamanın oluşmasını kodlayarak anlatan mitlerdir. Mekân zamanın hareketiyle mevcuttur dolayısıyla evren de zaman dâhilinde mevcuttur. Zamanın ölçülmesi, ilk zaman ve ortaya çıkışlarını sembolik bir dille ele alan anlatılar ya da petroglifler (kaya üstü tasvir), bu mitleri oluşturur.

Özel kategori ise, milletlerin tamamında görülmemekle birlikte farklılıklar gösteren özellikteki türleri barındırmaktadır (Bayat, 2017).

- Teogonik mitler, tanrılar hakkındaki mitlerdir. Kozmogonik mitle bağlantılı olan bu mitler tanrıların rolünü ortaya çıkarırken herhangi bir görevle sınırlandırılmış olan tanrıların ortaya çıkma sebeplerini açıklamaktadır. Evrendeki tüm nesnelere bir sahibi olduğu inancından kaynaklanmaktadır. Teogonik mitlerin klasik hali Yunan mitlerinde görülmektedir.

---

⁷ Mitleri sınıflayan birçok görüş vardır. Elbette ki her birine burada değinilmemiştir. Farklı sınıflamalar için bkz: Hook, S. H., 1995. Ortadoğu Mitolojisi, Çev: Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 10-15; Tökel, D. A., 2000. Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Akçağ Yayınları, Ankara, 15-16; Elçin, Ş., 1986. Türk Halk Edebiyatına Giriş, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 314; Batuk, C., 2003. Tarihin Sonunu Beklemek: Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları, İz Yayınları, İstanbul, 36-48.

• Etiolojik mitler, köken mitleridir. İnsanın zihninde oluşturduğu sorulara cevap verecek nitelikte olan bu mitler, soyut ve somut kavramların alegorik açıklamalarını sunmaktadır. Mitolojik inançlarla yaşayan halklarda gelişme gösterse de tüm halklarda rastlamak mümkündür. Bu nedenle, bu mitler genel kategoriye de yakındır.

• Eskatoloji mitleri, dünyanın sonu hakkındaki mitlerdir. Tarihsel bilincin oluşmasıyla dünyanın sonu, yani kıyamet anlayışı da gelişme göstermiştir. Özellikle tek tanrılı dinlerin baskısıyla kıyamet, kıyameti hazırlayan sebepler ve alametler hakkında anlatılan hikâyeler bu mitleri oluşturmaktadır.

• Totem mitleri, ecdat-tanrı ilişkisinin bir olguda birleştiği mitlerdir. Bu mitlerde topluluklar, kavimler bir hayvan, bitki ya da cansız bir nesneye bağlanmaktadır. Aslında bir yaşam tarzı olan totemizmde akrabalık ilişkileri de kana değil totem akrabalığına dayanmaktadır.

• Kahramanlık mitleri, bazı halklarda genişçe yer bulan, kurtarıcı kahramanların hikâyelerinin zamanla mitlere konu olmasıyla ortaya çıkan mitlerdir.

Mit türlerinde görülen değişiklik, halkların yaşayış biçimleri, yaşadıkları coğrafyalar ve sosyo-ekonomik koşulları ile oluşmuştur. Bunun yanı sıra mitlerin özellikleri ve işlevleri de farklılığın diğer parametreleri olarak gösterilebilir.

Binlerce yıllık deneyim ve birikim sonunda şekillenen mitler, dil gibi yaşadığı toplum ve kültürle iç içe olan etkileşim gösteren, etkileşimle gelişen canlı bir organizmadır (Gezgin, 2017). Dolayısıyla değişim ve etkileşim özelliği bulunmaktadır. İnsanlık mitler aracılığıyla savaş, ticaret, göç gibi deneyimlerini, inançlarını, kültür ve edebiyatlarını aktaracak zemin yaratmışlardır. Bu etkileşimli ortam sayesinde karşılaştırmalı mitoloji çalışmaları yapmak mümkün hale gelmiştir. Mitler oluştukları çağda ritlerle⁸ birlikte, yaratılışı tekrarlama, dünyayı başlangıçtaki ilk kusursuzluğuyla yeniden yaratma özelliğine sahiptirler (Küçük, 2016)

Özellikle tanrıların, evrenin, insanın yaratılışı ve sonuyla ilgili olan mitler, arkaik dönemin kutsal anlatılarıdır (Eliade, 2017). Bu nedenle dinsel yani kutsal özellikleri vardır. Bu dinsellik sadece tanrıları içermesiyle değil, mitsel kişilerin etrafında bir kült⁹ ve rit oluşturmalarıyla sağlanmaktadır (Küçük, 2016). Ortak (kolektif) aklın, ortak bilinçdışının çıktıkları olan mitler, toplumsal yaşamı ve değerleri yansıtır. Anlatan ve anlatılan (özne-

⁸ Dini gözlem veya tören, gelenek, kullanım URL-3.

⁹ İnanç, ibadet, tapınma; din (TDK, 2019).

nesne) bağlamında toplumsal özelliktedir (Gezgin, 2017; Küçük, 2016). Binlerce yıllık geçmişin kalın örtüsüne bürünmüş olan mitler, simgeselliklerle, derin ve gizli anlamlarla yüklüdür. Anlamı açık ve iletisini doğrudan duyular dünyasında olmadığı için simgesellik özelliği bulunmaktadır (Küçük, 2016).

Mitleri arkaik toplumlarda yaşandığı biçimiyle ele alan Eliade'ye (2017: 32-33) göre, mit, doğaüstü varlıkların eylemlerinin hikâyesini oluşturmaktadır. Bu hikâye kesin bir şekilde gerçek ve kutsal olarak kabul edilir. Çünkü gerçeklerle ilgili ve doğaüstü varlıklar tarafından yaratılmıştır. Her zaman yaratılışla ilgilidir. Bir şeyin, bir davranışın ya da bir kurumun hayata nasıl geçtiğini, nasıl yaratıldığını anlatır. Bu nedenle mitler, insana özgü olan anlamlı her eylemin örneğini içerirler. Miti bilmek, nesnelere kökenini bilmekle eşdeğerdir. Dıştan, somut olmayan, yaşanan bu bilgi de, nesnelere üzerinde hâkimiyet kurmayı ve onları yönlendirerek kullanmayı sağlar. İnsan, miti yeniden anımsatan ve yeniden gerçekleşme aşamasına getiren olayların kutsal, coşku verici gücünün etkisine girmek anlamında yaşamaktadır. Burada Eliade, mitleri yaşamak deyimini dinsel bir yaşantı olarak ele almıştır.

Mitlerin işlevleri hakkında J. Campbell dört ana işlevden söz etmiştir. Mitin gelişme işlevi, insana ruhsal gelişme yolunu göstermektedir. Sosyal işlevi, toplumsal yapıyı ve toplum üyeleri arasında ilişki kurarken, mitin kozmolojik ve dinsel işlevi insanın evrendeki yerini ve evrene karşı sorumluluklarını belirlemektedir (Bayat, 2017: 31). Mitler psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlardan doğmuştur. Bu ihtiyaçlar dünyayı açıklama ve anlamlandırma, bilinmezliklere karşı zihinsel güvenlik sağlama, toplumsal, ahlaki, sanatsal, dinsel ve ideolojik olarak çeşitlenmektedir (Küçük, 2016). Tarihsel süreçte görevlerini tamamlayan mitler, yeni işlevler kazanmıştır.

2.6.4. Mit Kuramları

Her bilim dalında mitle ilişkili birçok kuram bulunmaktadır. Mite ilişkin kuramlar felsefe ve edebiyat disiplinlerinden türemiş olsa da sosyal bilimlerden elde edilen verilerle desteklenmektedir. Mit kuramları köken, işlev ve tema olmak üzere üç temel konuya açıklık getirmeyi amaçlar. Köken mitin nasıl ortaya çıktığına, işlev mitin devamlılığına ve nasıl gerçekleştiğine cevap arar. Tema ise mitin öznesini ele alır. Tema olarak en çok öne çıkan özne tanrılardır. Diğer kuramlarda ise mit semboliktir ve sembolize edilen özne herhangi bir şey olabilir (Segal, 2012: 10-11). Ortaya atılan bu kuramlar aynı anda üç temaya birden yanıt

aramazlar, ilgi alanına ve çalışmanın amacına göre değişiklik gösterirler. 19. yüzyıl kuramları köken sorununa değinirken 20. yüzyıl kuramları işleve ve temaya ilgi göstermişlerdir (Segal, 2012: 11). Mitlerle ilgili kuramları da genel olarak mitlerin ortaya çıkışı ile ilgili olan kuramlar ve modern kuramlar olarak ele almak mümkündür.

Mitlerle ilgili ele alınan konulardan biri mitlerin nereden ve nasıl ortaya çıktığı konusudur. Bu konuyla ilgili ortaya atılan kuramları, T. Bulfinch eserinde şu şekilde sınıflamıştır (Tökel, 2000: 13-14):

- Scriptual teori, mitler semavi dinlerin anlatılarından oluşmuştur.
- Tarihsel teori, mitin konu edindiği kahramanlar bir zamanlar yaşamış tarihi kişilerdir.
- Alegorik teori, mitlerin alegorik, sembolik olduğunu savunan mitlerdir. Bazı ahlaksal, felsefi ve tarihsel gerçekleri alegori şeklinde ele almaktadır.
- Fiziksel teori, doğa güçlerinin kişiselleştirilmesi yolu ile ortaya çıkan fenomenolojik olguları öğretmektedir.

Mitler üzerine yapılan çalışmalar arttıkça mitin tanımı ve ele alınış biçimleri de değişmiştir. Mitler tarihsel, sosyolojik, psikolojik ve yapısal olmak üzere dört farklı bakış açısından ele alınabilirler. Bu yaklaşımlarda teorilerin birbiriyle uyumlu ve tamamlayıcı olmaları ve mitlerin çok yönlü olmaları tüm araştırmacılar tarafından kabul edilen gerçeklerdir (Honko, 1984: 46-48). Honko, çok yönlü olan mitleri 12 farklı açıdan ele almıştır:

- Bilişsel kategorilerin kaynağı olarak mit: Mitler, esrarengiz olayların bir açıklaması olarak görülmektedir. Akıl farklı olgular arasındaki ilişkiyi kurabilmek için evrenin belirli yönlerini kavramsallaştırmak zorundadır.

- Sembolik anlatım biçimi olarak mitler: şiir veya müzik gibi diğer yaratıcı etkinliklerle aynı düzeydedir. Mitin kendi yasaları, kendi gerçeği ve kendi ifade biçimleri vardır.

- Bilinçaltının yansıması olarak mit: Mitler, kısmen bütün insanlar tarafından paylaşılan, kısmen yalnızca aynı ırkın, ulusun, kültürün üyeleri tarafından paylaşılan inançlar olarak görülür. Freud, hayal kavramını mit için örnek olarak önermiştir. Gizlenmiş ve yoğunlaştırılmış mesaj, bilinçaltının izdüşümü kısmen gelenek, kısmen de yaşamın temel gerçekleri tarafından kontrol edilir.

- İnsanın yaşama adaptasyonunda birleştirici bir faktör olarak mit: Mitler dünya görüşü olarak ele alınmıştır. Mitlerde insanlar, toplum, kültür ve doğanın temel sorunlarıyla karşı

karşıyadır. Mitler, hem bireysel eğilimleri hem de sosyal gereklilikleri karşılayan farklı unsurları seçme fırsatları sunar. Bu unsurlardan bireysel -aynı zamanda geleneksel- bir dünya görüşü oluşturmak mümkündür.

- Davranış şartı olarak mitler: Mitlerin günümüzdeki durumları geçmişin emsallerine göre anlamlı bir bakış açısına yerleştirilerek kabul edilen davranış kalıplarına destek verir. Mitler, yükümlülükler ve ayrıcalıklar için geçerli bir gerekçe sunar.

- Sosyal kurumların meşruiyeti olarak mitler, kurumları sürdürür. Ritüel ile birlikte ortak dini değerleri ifade eder ve sağlamlaştırır.

- Sosyal ilgilerin işareti olarak mitler: Mitler rastgele bir hikâye koleksiyonu olarak kabul edilmez. Bir kültürde, efsanevi temaların dağılımı ile bu kültürde sosyal olarak alakalı olarak kabul edilenler arasında açık bir ilişki vardır.

- Sosyal yapının, kültürün vb. aynası olarak mitler: Mitlerin kültürün belli yönlerini yansıttığı düşünülmektedir. Bu yansıma nadiren doğrudan veya fotografiktir. Ancak, tespit edilmesi zor olan değerleri ortaya çıkarabilir.

- Tarihsel durumun sonucu olan mitler: Mitlerin oluşumunda en belirleyici olan olayların yeniden inşasına vurgu yapılır. Mitler tarihi geçmişleri ışığında değerlendirilir.

- Dinsel iletişim olarak mitler: Mit, gönderenden alıcıya farklı medya ile bilgi iletilmesi olarak kabul edilebilir. Bu iletişim sürecinin daha yakından incelenmesi, din dilinde ve sözsüz ifade biçimlerindeki fazlalığı gözlemlemek, mesajın temel öğelerinin tanımlanması gibi şeyleri ifade eder.

- Dinsel bir tür olarak mitler: Mitler, esas olarak anlatı niteliğindedir. Bununla birlikte mitin, mesajını yaymaya katkıda bulunan diğer anlatı türleri ve epik olmayan türlerle ilişkili olarak görülürler.

- Yapı aracı olarak mitler: Yapısal olarak nitelendirilen ancak mitlerin dili, içeriği ve yapısı ile farklı şekillerde ilgilenen yöntemler bu kategoriye aittir. İkili karşıtlıklar kavramı en popüler sözlerinden biridir.

Mitler üzerine yapılan modern çalışmalar; antropoloji, sanat tarihi, klasikler, karşılaştırmalı din, folklor, psikoloji ve teoloji gibi sosyal ve beşeri bilimlerde yer alan birçok akademik disiplinin önemli bir bileşenidir (Dundes, 1984). Belirtilen kuramlar genel bir yaklaşım çerçevesi sunmaktadır. Bu nedenle, bu yaklaşımlar farklı disiplinlerde ilgi alanları dâhilinde değişkenlik gösterdiği gibi sadece bu sınırlar içinde de gerçekleşmemiştir.

Bireysel ürünler olarak ortaya çıkmayan mitler, yerleşmiş bir formel yapının ürünüdür (Küçük, 2016). Din, bilim, felsefe gibi alanlarda gelişen farklı düşüncelerin mite karşı

gösterdikleri bozguncu etkilere karşın mitler günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Çünkü mitler, bir bireyin sınırlı hayal gücü ile gelişmediği için birçok sosyal alanda iç içe geçmiş ve birbirine sıkı sıkıya bağlı sözselsel, yazınsal ve anlamsal değerler toplamıdır.

2.7. Mit ve Mimarlık

Mitler, zaman öncesi salt gerçektir, burada anlatılan kutsal tarihtir. Bir başka deyişle zaman öncesi temel bir olgu açıklanmaktadır. Ya kozmik bir durumu ya da temel bir olguyu bize anlatır; daha çok yaratılışa ilişkin bir öyküdür; bir şeyin nasıl oluştuğunu, var olduğunu anlatır. Bu da eski toplumların varlıkbilimleridir (And, 2008: 26-27). İlkel kültürlerin yer edinmesinde kozmolojik ve antropomorfik (insan biçimci) temalar ve bunların simgesel anlamları belirleyici olmuştur. Bu temalar ve anlamlar, insanın varlığını, ait olduğu toplumla bağlarını ve evren içindeki konumunu desteklemişlerdir (Tanju, 1997: 1257).

Kökeninde yer alan mitler hatırlanmadığında bile, mitlerin etkisiyle oluşmuş pek çok mimari gelenek, kod ya da norm ve hatta mesleki sözcükler sürekli tekrarlanarak günümüze dek yaşamaya devam etmiştir. A. Perez-Gomez'e göre, Batı mimarisinde mitler Rönesans sonlarına kadar açıkça, 17. ve 18. yüzyılları boyunca da örtük olarak varlığını sürdürmüştür (Eyüce, 2018).

Mimarlık ve mitler arasındaki ilişki insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Bu ilişki, ilkel insanın doğa ile kurduğu ilişkiler, onu algılama biçimi, deneyim ve edimleri sonucu çevresini yeniden yaratma sürecinde doğayı bir model olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır (Eyüce, 2018). Platon'dan itibaren mükemmel doğa kabulünden yola çıkarak doğada her şeyin sayısal ya da geometrik kurallarla düzenlendiği, bu nedenle sanatın da bu gerçeği taklit etmesi gerektiği görüşü mimarlık için de geçerli bir yaklaşım olmuştur (Eyüce, 2018: 13). Mimarlık tarihi incelendiğinde, tarihsel dönemlerde ortaya çıkan sanatsal yaratım geleneği modern okumalar ve teknikler gibi değil, dönemlerinin evren görüşü ile tasarlanıyordu. Bu evren görüşü Kutsal Kitap çerçevesinde oluşturulan kozmolojik bir bilgi alanıydı (Peker, 2006).

W. R. Lethaby (1892) mimarlığın makrokozmosun bir yansıması olduğunu ve gerçekdünya mimarisinin sembolizminin hikâyelerde, mitlerde ve folklorda betimlendiğini aktarmıştır. Mimarlık kuramının önemli isimlerinden olan Lethaby (1892) geçmiş deneyimleri geleceğe aktarırken, gerçeğin mitopoetik (amaçlı ve bilinçli mit üretimleri) yönlerini deşifre etmiştir. Kozmik düzen ile insan eliyle yapılan yapılar arasında bir ilişkinin

veya bir tepkinin varlığını ve çağlar boyunca mimarlığa etkisinin görmezden gelinemeyeceğini savunmuştur. Rönesans'ta bile ideal kent planı tasarımlarında etkin olan Platon'un dairesel planlı ideal kenti, aslında mitolojik evren algısının ve geometrisinin bir yansımasıdır (Eyüce, 2018).

Kozmik bir dağa karşılık gelen Babil Kulesi miti, mimarlıkta da etkin olan, dillerin kökenini açıklamaya çalışan etiolojik bir mittir. Eski Ahit'e göre Nuh'un torunları Tanrı katına ulaşmak için bir kule inşa etmişlerdir. Bundan rahatsız olan Tanrı, işçilerin anlaşmalarını ve kulenin inşasını engellemek için her birine ayrı bir dil vermiştir (And, 2008: 28). Mitolojide ziggurat, tanrıdağı olarak bilinen, evreni ve yedi katı ile yedi gezegeni simgeleyen bu yapı, Mezopotamya kent mekânının en temel elemanıdır (Eyüce, 2018).

Sanatçı Pieter Brueghel'in 1563'te yaptığı Babil Kulesi tablosu mitlerin Rönesans'taki sürekliliğine işaret ederken, farklı dilleri olan kültürleri bir araya getiren Strasburg Avrupa Birliği Parlamento Binası'nın da esin kaynağı olmuştur (Şekil 14) (Eyüce, 2018). Mitler mimarlıkta anlamların oluşmasına yardımcı olurken bir yerde kendi devamlılıklarını da sağlamayı başarmaktadır.

Şekil 14. Pieter Brueghel, Babil Kulesi tablosu (1563), (URL-4); Strasburg Avrupa Birliği Parlamento Binası, (URL-5).

Mimarlığın başlangıcını sorgulayan çalışmalar incelendiğinde Vitruvius'un (2005) konutun kökeni imgesi de gerçek olarak kabul edilen doğadan esinlenmeyi doğrular niteliktedir (Eyüce, 2018). 18. yüzyılda logos ön plana çıksa da mimarlıkta köken açıklamalarında doğadan esinlenme her zaman devam etmiştir.

Modern mimaride de F. L. Wright gibi mimarlar ürettikleri mimari anlayışlarında doğaya atıflarda bulunmuşlardır. Reddettiklerini ifade ettikleri söylemlerinde dahi mitsel düşünceler, üstü kapalı bir şekilde etkisini sürdürmüştür (Eyüce, 2018). Günümüzde de

ortaya atılan her söylem mimarlıkta üretilen modern mitlere katkıda bulunmaktadır. Bu söylemler, karşısında durdukları her düşünceye ya da mite karşı oluşturulan anti-mitlerdir. Dolayısıyla kendileri de birer mittir.

Mimarlık ürününü mimarlık kılan, aksi düşünülemez esasların tespitine dayanan görüşler, mimarlığa kutsallık atfeden, onu mitleştiren görüşlerdir. 15. yüzyıldan bu yana vazgeçilmezlik edinen (Tanyeli, 2017) Vitruvius'un öne sürdüğü estetik, sağlamlık, kullanışlılık parametreleri günümüzde bile mimarlığın esasları olarak kabul görmektedir.

16. yüzyılda Sebastiano Serlio başka bir çıkış noktası önererek; Öklid geometrisi, perspektif kuramı, antik ifade biçimlerinin benimsenmesi ve mimarın karşılaşıcağı sorunlar üzerinden, mimarlığa ilişkin temel meseleleri saptamıştır. 16. yüzyıl biterken Vignola antik biçim düzenlerini mimarlığın ana bileşeni olarak tanımlamış ve oran-boyut bağlamında sabitlemeyi önermiştir. 18. Yüzyıl biterken Durand, özel ve kamusal tüm yapı tipleri için tipolojik temel bileşenler listesi oluşturmuştur. Standartlaşmış katı bir kombinasyon ve kompozisyon esasları bütünü önermiştir. 18. yüzyılda 'ilksel kulübe' kavramı ise rasyonel düşüncenin ilke ve esaslarıyla ele alınmıştır (Tanyeli, 2017: 97-99). Bir bakıma mimarlığın köken bilgisi alanı oluşturulmuştur.

Mimarlığın tarihsel özünü oluşturduğu iddiasında esaslar sunan G. Semper 19. yüzyıl ortalarında yerli kulübelerini, Partheon'u, çağdaş konut içine alan bir değişmezler kümesi oluşturduğunu öne sürmüştür (Tanyeli, 2017: 102). Var olan bir gelenek ortaya koyduğu savında olan Usûl-i Mimârî-i Osmânî (Durmuş, 2014a) ile Osmanlı'da da mimarlığın esaslarına dair düşünceler ortaya konmuştur (Tanyeli, 2017). Burada örneklenen ve diğer mimarlığın keskin esaslarını ve bileşenlerini ortaya koyma denemeleri, bir önceki görüşlere göre daha önemli noktalara değindiğini gerekçeleriyle açıklamaktadır. Bu açıklamalarla kendi yerini kutsallaştırarak tartışılmaz duruma getirirken mimarlık mitlerini tekrar tekrar üretmişlerdir.

Mimarlığın içinde mitler bulunduğu gibi mitlerde de mimari öğeler bulunmaktadır. Mitlerin; anlatımı vurgulamak, zenginleştirmek ve gerçekliğini hissettirmek için sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca mitlerin sanıldığı kadar ilkel medeniyetlerin ürünü olmadığı sistemli düşünüş biçimlerinden anlaşıldığı gibi, mitsel metinlerde belirtilen yapı sistemleri, binalar, yapı birimleri, kent gibi medeniyete işaret eden mimari referanslardan da anlaşılmaktadır.

2.8. Metin Okumalarında Bir Araç Olarak Mitler

Arka planda kalan anlamların yanı sıra geçmişin farklı perspektifler ve yorumlarla yeniden inşasını içeren yeniden okuma ve anlamlandırma çalışmaları, birçok disiplinde olduğu gibi mimarlık (Durmuş, 2014a) ve iletişim çalışmalarında da gündeme gelmiştir. Mimarlık, kendi iç problemlerinin ötesinde, diğer disiplinlerden devralınan kavramlar ve konularla da ilgilenir (Durmuş ve Gür, 2017). Bu nedenlerle, bu tez çalışması iletişim bilimlerine olan ilgi sonucunda, iletişim ve mimarlıkta anlamlandırma problemi etrafında şekillenmiştir. Bu kapsamda mimarlıkta metinsel üretimin imkânlarını sorgulamak adına bir okuma denemesi yapılmıştır. Bu yeniden okuma önerisi, iletişimde anlamlandırma düzeylerinden mit konusunu araç olarak ele almıştır. Çalışmanın eksenini mite doğru genişletilirken mitolojilerin gündeme gelmesi ise kaçınılmazdır. Bu yaklaşımdan yola çıkarak tez çalışmasının diğer bölümlerinde (bkz. 1.4. ve 3.1. başlıkları) daha detaylı olarak yer verilen, Efsanevi Yerlerin Tarihi adlı kitap araştırma malzemesi olarak seçilmiştir. İçeriğinde yer, yapı, kişi, yapım, yıkım, yeniden yapım gibi mimari göstergeler bulunduran mitolojik anlatıların derlendiği kitap, bu bağlamda yorumlanmaya ve anlamlandırılmaya açıktır.

Okuma önerisinde özel bir kuramsal yaklaşım sergilemek üzere Lauri Honko'nun 'The Problem of Defining Myth'¹⁰ (1984) adlı makalesinden yararlanılmıştır. Miti yeniden tanımlama niyetlenmiş olan bu makalede Honko, daha önce mit üzerinde çalışma yapan araştırmacıların etkilendikleri, bugün de bir dereceye kadar etkili olan faktörlerin; mitem arındırma (demythologisation), antik mit ve modern mit teorileri olduğunu belirtmiştir. Bu mevcut durum açıklamaları sonucunda yazar, bir mit tanımının açıklayıcı bir şekilde nasıl ele alınabileceği üzerinde durmuştur. Bu açıklayıcı yaklaşımı daha net ifade edebilmek için ele aldığı dört ölçüt (four criteria) ise aşağıdaki gibidir (Honko, 1984: 49):

- Biçim (Form)
- İçerik (Content)
- İşlev (Function)
- Bağlam (Context)

Geliştirilen okuma önerisi, bu ölçütlerin araç olarak ele alınmasından ve ölçütlerin açıklamalarından doğan soru(n)lar üzerinden kurgulanmıştır. Mimarlıkta da karşılıkları

---

¹⁰ Makalenin çevirisi tez yazarına aittir.

boşta kalmayan bu kavramların/ölçütlerin, Honko tarafından nasıl açıklandığına ve genel tanımlarına değinmek gereklidir.

TDK'ya (2019) göre biçim, “bir nesnenin dış çizgileri bakımından niteliği, dıştan görünüşü, şekil, eşkâl; yakışık alan şekil, uygun şekil; sanat ve edebiyat eserlerinde dış görünüş, form; tarz.” olarak tanımlanmıştır. Felsefe sözlüğünde biçim, “sınırlanmakla belirlenmiş özdek veya uzay” (Haçerlioğlu, 2005: 28) olarak tanımlanırken; mimarlık sözlüğünde biçim “somut sanatlarda belli bir temanın plastik veya grafik açıdan dile getirilişi, form” olarak tanımlanmıştır (Hasol, 1979: 90).

Honko (1984) ise miti, üstteki tanımlara paralel bir şekilde, biçim (form) bakımından kutsal kökenlerin bilinenlerini sözlü olarak gösteren bir anlatı olarak tanımlamıştır. Bu sözlü anlatımlara ek olarak, elbette, kısa üstü kapalı anlatımlar, mitlere ve mitsel sembollere göndermeler vardır. Bunlar ancak belirli bir anlatım içeriğinin onlar için bir arka plan olarak kabul edilebildiği durumlarda anlaşılabilir. Mitsel prototipler, örnek kişiler ve karakterlerin yanı sıra tekrarlanan kahramanlıklar veya yaratıcı eylemlerin hepsi bir anlatının sözle anlatılan formu olabilmektedir.

Honko'dan hareketle oluşturulan okuma önerisinde araç olarak ele alınan ölçütlerden biçim şu soru(n) devamında şekillenmiştir: Mitler, anlatıdan başka türlerin araçlarıyla ifade edilebilir mi? Örneğin, anlatı içeriğini okumaya gerek duyulmayan dua veya kutsal resimler gibi görsel, işitsel ve performans dayalı araç öğeleri bu ölçütlere dâhil olabilir. Çünkü Honko'ya (1984) göre bir mit araştırılırken onu destekleyen ve sürdürülmesini sağlayan bütün bilgiler dâhil edilmelidir.

“Mit, ritüel bir drama (canlandırılan mit), ayinsel bir okuma (anlatılan mit) formunda hayata geçirilebilir; bu durumda hem sözel hem de sözel olmayan medya (vaazlar, ilahiler, dualar, dini danslar) kullanılabilir. Benzer şekilde mit, dini sanatta da görülebilir (ikonlar, sembolik işaretler). Bu kodlanmış biçimlere ek olarak, mitin konuşma, düşünce, düşler ve diğer davranış biçimlerinde aktarılmasını da bu gruba eklemek mümkündür (Honko, 1984: 49).”

İkinci araç olan içerik ise TDK (2019) tarafından şu cümlelerle tanımlanmıştır: Bir şeyin içinde bulunanların bütünü, muhteva, mazruf; sözlü veya yazılı anlatımda verilmek istenen öz, düşünce, duygu ve imgelerin bütünü; bir kelimenin veya kavramın anlamı. Bir başka ifade ile içerik, herhangi bir ürünün üretildiği malzemelere, işlemlere, geleneklere ve kodlara atıfta bulunur; planlanan ve insan eserine işaret eden işlere verilen anlam ve değeri ifade eder (Harris, 2006). Mimarlıkta da bunlara paralel olarak içerik için, yapının anlamsal

kökenlerinden, yapı elemanlarına kadar mimarlık kuramı ve pratiğinin tamamını oluşturan etmenler demek mümkündür. Adı geçen makalede ise içerik (content) ölçütü mitlerdeki kozmogonik kökenler çerçevesinde ele alınmıştır.

“Her ne kadar mitler, içerikleri bakımından büyük ölçüde farklılık gösterse de aslında, genel olarak, yaratılış ve zamanın başlangıcı hakkındadır. Kozmogonik tanımların pek çok mitolojik hikâyede merkezi bir konuma sahip olması tesadüf değildir. Üç ana ritüel türünde kozmoloji ile karşı karşıyayız bunlar: takvimsel tören, geçit töreni ve kriz dönemi. Bir tür proto-mit olarak yaratılış mitlerinin önemi, geniş çapta farklılaşan fenomenlerin kökeninin, dünyanın yaratılışı ile nasıl bağlantılı olduğunu gösteren sayısız örnekleri listeleme çabasıyla berraklaşır. Kozmogonik mitlerin, pek çok dinde kültürün kökeni hakkındaki öyküler için özel bir otorite sağladığı görülmektedir. Ancak, elbette, kesinlikle gerçek anlamıyla kullanılması durumunda, bütün mitlerin içeriği kozmogonik değildir. Bana göre en önemli şey, kozmogonik mitlerle, sosyal grubun kimliğinin nihai kaynağı olarak kabul ettiği bazı dünya menşeli hikâyeler arasındaki yapısal paralelliktir. Bir başka deyişle, bu anlamda kozmogonik terimi, dünyanın nasıl başladığını, çağımızın nasıl başladığını, ulaşmak için uğraştığımız hedeflerin nasıl belirlendiğini ve en kutsal değerlerimizin nasıl kodlandığını anlatan bütün öykülerden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kur’an-ı Kerim’in Âlak Suresi, Mesih’in doğuşu, Lenin’in hayatı, Che Guevara’nın ölümü ve Mao’nun konuşmalarının tümü, belirli koşullar altında eski kozmogonik mitlere benzeyen bir şekilde yapılandırılabilir olan materyallerdir (Honko, 1984: 50).”

Okuma önerisinde yer alan içerik (content) aracı, Honko’nun (1984) ortaya koyduğu mitsel anlatıların tümünde kozmogonik bağıntıların yer alıp almadığı veya kozmogonik bağıntılara işaretlerin olup olmadığı soru(n)u üzerine şekillenmiştir.

TDK (2019) işlev tanımını şu şekilde yapmıştır: “Bir nesne veya bir kimsenin gördüğü iş, iş görme yetisi, görev; bir yapının gerçekleştirilebileceği ve onu başka yapılardan ayırt etme imkânı veren eylem türü, fonksiyon.” Mimarlık sözlüğünde ise Hasol (1979: 246) şöyle tanımlamıştır: “kullanılış veya işleyiş bakımından ereğe uygunluk; belirli bir eylemle ilgili eylem türü veya amacı gerçekleştiren eylem tarzı; uğruna belirli bir şeyin yapıldığı görev; fonksiyon.”

Honko’ya (1984) göre mitler örnekler gibi, modeller gibi işlev (function) görürler. Mitlerden, dünyanın temeli olan yerin yaratılışı, tanrısal olaylar, bir kültüre ait kahramanlar vb. hakkında çok daha uzun veya kısa açıklamalar elde etmek mümkündür.

“Dünyanın yaratılış ile ilgili bazı görüşleri statiktir, değişmez ve gelişmez. Prensipten olarak, büyük başlangıç olaylarında tüm insan faaliyetlerine ve tüm algılanabilir faaliyetlere ilişkin örnek ve modellerin bulunması mümkündür. Dindar kişinin bundaki payı, bu örnekleri zihninde muhafaza etmesi, takip etmesi ve kopyalaması gerçeğinde yatmaktadır. Mitlerin elbette sayısız spesifik işlevi vardır, ancak genel davranış ve pratik davranış modelleri için bilişsel bir temel sunduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan mitler ontolojik olarak nitelendirilebilir: dünyanın tutarlı bir görüşüne dâhil edilir ve bütünleştirilirler ve yaşamın / evrenin çok önemli yönlerini tanımlarlar (Honko, 1984: 51).”

İşlev (function) aracı ise bu öneride mitsel anlatıların örnek ve model yoluyla zihinde ve davranışlarda muhafaza, takip ve kopya edilebildiği noktaların varlığı soru(n)u üzerinden tartışılmıştır.

Son olarak TDK (2019) bağlam tanımını şu şekilde yapmıştır: “Herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı, kontekst; Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünü, kontekst.” Herhangi bir yapının içinde bulunduğu fiziksel, sosyal ve kültürel koşullar ve çevre mimarlıkta bağlamı anlatır (Soygeniş, 2017: 125).

Honko’ya (1984) göre mitlerde bağlam, normal durumlarda, ritüeldir, kullanım tarafından onaylanmış bir davranış biçimidir.

“Mit, kutsal davranış biçimi için ideolojik içerik sağlar. Ritüel, zamanın başlangıcındaki yaratıcı olayları hayata geçirir ve burada ve şimdi, günümüzde tekrarlanmalarını sağlar. Günlük yaşamın sıradan gerçekliği geri çekilir ve yerini ritüel dramının gerçekliği alır. Bir zamanlar mümkün olan ve zamanın başında işleyen şey bir kez daha mümkün hale gelir ve etkisini yeniden uygulayabilir (Honko, 1984: 51).”

Okuma önerisinde ele alınan bağlam (context) aracı, mitsel anlatılarda bir zamanlar mümkün olan şeyin tekrar yaşatılmasının olanakları soru(n)u çerçevesinde ele alınmıştır.

Biçim, içerik, işlev ve bağlam ölçütleri, oluşturulan çalışmanın araçları olarak belirlenmiştir. Bu araçlar ile Honko’nun mitlerde değinmek istediği soru(n)lar ve araçlar mimarlıkta bir okuma önerisi oluşturabilmek adına mitoloji bağlamında özetlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Metin okumalarında araç olarak dört ölçüt

ARAÇ	BİÇİM/FORM	İÇERİK/CONTENT	İŞLEV/FUNCTION	BAĞLAM/CONTEXT
SORU(N)	Mitlerin anlatı dışında başka türlerin aracılığıyla ifade edilmesi / edilebilir mi?	Mitsel anlatıların tümünde kozmogonik bağlantılar/ var mıdır?	Mitsel anlatıların zihinde ve davranışlarda muhafaza, takip ve kopya edilebildiği noktalar/ var mıdır?	Mitsel anlatılarda bir zamanlar mümkün olan şeyin tekrar yaşatılması / mümkün müdür?
ARAÇ ÖGELERİ	*GÖRSEL İkonlar, semboller, resimler... *İŞİTSEL İlahi, vaaz, dua... *PERFORMANS?? Dini dans, davranış...	KOZMOGONİK BAĞLAR Dünyanın başlangıcı Çağın başlangıcı Hedeflerin belirlenmesi Kutsal değerlerin kodlanması	*ÖRNEK KİŞİ *ÖRNEK NESNE Yaratıcı olan, tanrıların biçimlendirici faaliyetleri, kültürel kahramanlar...	*RİTÜEL Kutsal davranış biçimi için içerik... tekrar

Tüm bu araçlarda mimari referanslar barındıran kavramlara işaret eden yanlar bulunmaktadır. Ortaya konulan açıklamalara göre biçim aracını mimarlıkta ‘yer, mekân ve yapı’ kavramları ile eşleştirmek mümkündür. Çünkü mimarlıkta sınırlanarak belirginlik kazanmış olan mimarlık nesnesini biçim ile ifade etmek yanlış olmaz. Anlatılarda bu mimari kavramlara örnek olan mimarlık nesnelerinin ise tapınaklar, saraylar, yer bildirme özelliği ile haritalar, kentler, yerleşimler gibi kavramlar olduğu söylenebilir. Honko’nun açıklamasına göre biçim aracında görsel, işitsel ya da performans diyebileceğimiz metin dışı bir anlatı türü seçimi söz konusudur. Bu tezde araştırma malzemesinin bir kitap olmasından kaynaklı olarak bu aracı ancak kitapta yer alan görseller üzerinden tartışmanın mümkün olduğuna karar verilmiştir.

Kökeninde yaratım ve başlatma kavramları/eylemleri yer alan kozmogonik mitler de mimarlıkla ilişkili yanlar barındırmaktadır. Her ‘yapım’ ve ‘yıkım’ eyleminde kozmogonik bağların bulunması açısından, Honko’nun yaklaşımı çerçevesinde içerik aracını mimarlıkta kurgulamak mümkündür. Yapım doğrudan yaratıma işaret ederken, yıkımın da yeniyi ortaya çıkarma ve eskiyle ilişki kurma özelliği nedeniyle yaratım potansiyeli bulunmaktadır. Bu nedenle kitapta yere işaret eden metinler bu iki kavram çerçevesinde tartışılmıştır.

Dünya’yı anlama, anlamlandırma ve açıklamaya çalışan mitler, bu işlevlerini tanrıların yaratıcı ve biçimlendirici faaliyetleriyle ve bir kültüre ait kahramanlar yoluyla örnek veya model oluşturarak gerçekleştirmektedir. Mimarlık üzerinden yapılacak olan metin okumasında ise söz konusu örnek ve model olma halini ‘kutsal kişi’, ‘kutsal nesne’, ‘kutsal yer’ ve ‘kutsal yapı’ kavramları üzerinden irdelemek mümkündür.

Honko’nun geçmişte yaşanmış olanı tekrar ile sürdürülebilirliği üzerinden açıkladığı bağlam aracı mimarlıkta yeniden üretime işaret etmektedir. Ritüeller üzerinde duran metinlerde ‘yeniden yapım’ kavramı ile okuma yapılmıştır.

Biçim, içerik, işlev ve bağlam araçları ile mimarlık okuması yer, mekân, yapı, yapım, yıkım, kutsal kişi ve nesne ve yeniden yapım kavramları ile kurulan okuma önerisi araştırma malzemesinde yer alan görseller ve metinler üzerinden sorgulanmıştır. Bu sorgulama mimarlık bağlamında özetlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Mimarlıkta metin okumalarında araç olarak dört ölçüt

	ARAÇ	BIÇİM/FORM	İÇERİK/CONTENT	İŞLEV/FUNCTION	BAĞLAM/CONTEXT
MİMARLIK	MİMARİ REFERANS	YER MEKAN YAPI	YAPIM / YIKIM	KUTSAL KİŞİ KUTSAL NESNE KUTSAL YER KUTSAL YAPI	YENİDEN YAPIM
	ARAŞTIRMA MALZEMESİ	GÖRSELLER	METİNLER	METİNLER	METİNLER

Bu çalışma elbette ki mitlerin ya da bir mimarlık metninin nasıl okunması gerektiğiyle ilgili kesin bir yöntem önerisi sunamaz, ancak mimarlıkta mitler üzerinden bir okuma yapmak için bir öneri niteliğinde ele alınabilir. Çünkü bu tez çalışması, problemler için kesin çözüm önerisi yerine konu hakkındaki tartışmaları sürdürmeyi hedefleyen bir öneri niteliğindedir.

3. YAPILAN ÇALIŞMALAR 2

3.1. Araştırma Malzemesi: Efsanevi Yerlerin Tarihi

Efsanevi Yerlerin Tarihi, Umberto Eco'nun (2015) mitolojik yerleri irdelediği bir kitaptır. Gerçekte var olmayan ama üzerlerine kurulan mitlerle gerçeklik kazanmış olan kıtalar, adalar, ülkeler, şatolar, tapınaklar gibi yerlerin ve yapıların yanı sıra birçok mekân ele alınmıştır. Kitapta bu mitlerin tarihte gerçekleşen önemli olayların tetikleyicisi olma durumuna ve kalıntıları günümüze ulaşan gerçekte bir zamanlar var olmuş toprakların çevresine kurulan mitolojilere yer verilmiştir.

İster kökeni çağlar öncesine yok olan mitlere bağlı olsun ister modern bir icadın ürünü olsun bu yerlerin çeşitli inanç hareketleri oluşturduğu açıktır. Dolayısıyla bu mitlerin birçok okült, heretik, ezoterik grupların oluşmasını sağladığı göz önüne serilmiştir.

Zengin görsel verilere sahip olan kitap, seçilen görseller ile anlatıların belleklerde oluşan gerçekliklerini imgeleştirerek belleklerden silinemeyecek katkılar sağlamaktadır. Mimarlık ve mit arakesitinde ele alınabilecek nitelikte olan Efsanevi Yerlerin Tarihi kitabı mitsel yerler üzerinden mitlerin izini sürerken birçok mimari ögeyi de ele almaktadır.

Kitabın bölümleri yapısı bakımından iki parçalıdır. İlk kısımda ele alınan konular detaylı bir biçimde açıklanıp gerçeklerle ilişkisine ve üzerinde yapılmış çalışmalara atıflar bulunmaktadır. Devamında, ikinci kısımda ise konularla ilgili orijinal metinlerden alıntılar bulunmaktadır. İkinci kısım olarak ele alınan bölümler birer seçki, yani antoloji örneğidir.

Çalışmanın bu bölümünde araştırma malzemesi olan Efsanevi Yerlerin Tarihi adlı kitabın 15 bölümünün içeriğine yer verilerek, kurgulanan okuma önerisi sınırlarında analizi yapılacak olan seçkilerin listeleri yer almaktadır.

3.1.1. Düz Yeryüzü ve Antipodlar

Yaratılmış olan Dünya'nın biçimi bu bölümdeki anlatıların ana konusudur.

İlk bölümde Yeryüzü'nün biçimleri üzerindeki tartışmalara yer verilmiştir (Eco, 2015: 11-37). Düz Yeryüzü, Yer'in biçimi üzerine bilimsel düşünceler içine girdiklerinden beri Prehistorikler tarafından düz ve daire biçiminde olduğunu varsaymak gerçekçiydi çünkü var

olan metinlerde farklı biçimlerde düz yeryüzü tasvirleri yapılmıştı: Homeros, Thales, Anaksimanderos, Anaksimenes. Ancak, Parmenides Yer'in küre biçiminde olduğunu düşünmüş, Pythagoras da mistik-matematiksel nedenlerle bu düşüncelere sahipti. Daha sonra ortaya çıkan metinler ise, ampirik gözlemlere dayanıyordu: Platon, Aristoteles, Demokritos, Epikuros, Lucretius, Ptolemaios.

Bölümde, Hıristiyan dünyasının düz Yer fikrine neden geri döndüğü sorusu üzerinde durulmuştur. Bu düşüncelerin ortaya çıktığı ve yayıldığı tarihler üzerinden Ortaçağ'a ilişkin yanlış bilinen noktalara değinilmiştir.

Üzerinde durulan bir diğer soru ise Ortaçağ'da Yer'in düz bir daire olarak düşünüldüğü fikrinin nereden geldiğidir. Kitapta bahsi geçen T haritası üzerinde Dünya tasvirini, dünyanın düz bir daire olarak tahayyül edilmesinde etkili olan büyük bir okyanus halkası çevreler. Liebanalı Beatus'un Vahiy Üzerine Yorumlar adlı eserinde yer alan haritalardan Yer'in daire gibi görüldüğü izlenimi edinilir. Haritalarda düz bir Yer izleniminin oluşmasının olağanlığına değinen Eco (2015), bilimsel bir işleve sahip olmayan Ortaçağ haritalarının Yer'in biçimini değil ulaşılacak istenen yere götüren mevcut yolları ve bu yollar üzerindeki şehirleri ve halkları tek tek sıralamak olduğunu ve halkın efsane isteğine karşılık verdiğini belirtmiştir.

Antipodlar başlığı altında, insanların baş aşağı yaşadıkları yer üzerindeki düşüncelere değinilmiştir. Platon, Phaidon'unda yerin çok büyük olduğunu ancak bizlerden başka halkların da yaşayabilmesi için küçük bir kısmına yerleştirmemizi öne sürdüğüne ve Antipodların başka birçok metinde ele alınışına değinilmiştir.

Antipodlar'da yaşayanların ayakları yukarıda boşluğa yuvarlanmadan nasıl yaşadıkları sorusu üzerinde durulmuştur. Bu nedenle Agustinus, ancak Âdem soyundan olmayıp Hz. İsa'nın insanlığı kurtarışından nasibini almamış varlıkların Antipodlar'da yaşayabileceğini düşünmekteydi. İ.S. 5. yüzyılda Macrobius Antipodlar'ın varlığı için makul kanıtlar ortaya koymuştur. Birçok ismin yanında özellikle Kolomb'un yolculuğuna esin kaynağı olan Imago Mundi'si ile Pierre d'Ailly'ye kadar, Ortaçağ genel olarak Antipodlar fikrini kabul etmiştir. Roma döneminde antipodlar, bilinmeyen topraklara doğru yayılmanın gerekçesini oluşturmuştur. Bu fikir ilerleyen dönemlerde coğrafi keşifler olarak karşımıza çıkmıştır. Bir diğer Antipod yorumu ise insanların yaşamadığı Antipodlar'da canavarların yaşadığı yönündedir.

Seçkiler bölümünde, bu konular çerçevesinde toplam 22 farklı metin yer almaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Düz Yeryüzü ve Antipodlar bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
TOSBAĞA	STEPHEN HAWKING [1988]	Zamanın Kısa Tarihi
PRESOKRATİKLERDE DÜZ YER	ARİSTOTELES [İ.Ö. 4. yy]	Gökyüzü Üzerine, 294a
	HİPPOLYTUS [İ.S. 2.-3 yy]	Bütün Sapkınlıkların Çürütülmesi I, 6
	HİPPOLYTUS [İ.S. 2.-3 yy]	Bütün Sapkınlıkların Çürütülmesi I, 7
	PLATON [İ.Ö. 4.-5. yy]	Phaidon, 99c ve 109a
	ARİSTOTELES [İ.Ö. 4. yy]	Gökyüzü Üzerine II, 14, 298a
	DİOGENES LAERTİUS [İ.S. 2.-3. yy]	Filozofların Yaşamları IX, 21
	DİOGENES LAERTİUS [İ.S. 2.-3. yy]	Filozofların Yaşamları VIII, 24-25
EVREN BİR MİŞKANDIR	KOSMAS İNDİKOPLEUSTES [6. yy]	Hıristiyan Topografyası III, 1 ve 53
VOLİVA'NIN DÜZ YERİ	LOUIS SPRAGUE DE CAMP ve WILLY LEY [1952]	Efsanevi Topraklar
ANTİPODLAR	ARİSTOTELES [İ.Ö. 4. yy]	Metafizik I, 986a
	ARİSTOTELES [İ.Ö. 4. yy]	Gökyüzü Üzerine II, 13, 293a
	MARCUS MANILIUS [İ.Ö. 1.-İ.S. 1. yy]	Astronomica I, 236-246 ve 377-381
	LUCRETİUS [İ.Ö. 1. yy]	De Rerum Natura, 1052 ve devamı
	LACTANTIUS [3.-4. yy]	Tanrısal İlkeler III, 24
	KOSMAS İNDİKOPLEUSTES [6. yy]	Hıristiyan Topografyası I, 14 ve 20
	AUGUSTINUS [İ.S. 354- 430]	Tanrının Şehri XVI, 9
	MACROBIUS [5. yy]	Scipius'un Rüyası Üzerine Yorum II, 5, 23-26
	LUCIUS AMPELIUS [İ.S. 3.yy]	Liber Memorialis VI
	LUİĞİ PULCİ [1432-1484]	Morgante, XXV, 228-233
	LATENBACHLI MANEGOLD [1040-1119?]	Könlü Wolfhelm'e Karşı Kitap, 1103
	ANTONIO PIGAFETTA [1524]	Dünya Çevresindeki İlk Yolculuğun Anlatımı

3.1.2. Kutsal Kitap'ın Toprakları

Bu bölümde Kayıp Kabileler başlığı altında, On iki İsrail Kabilesinin yaşadıkları yıllar ve yerler üzerine görüşler tartışılmıştır verilmiştir (Eco, 2015: 38-64). Mitler tarihsel gerçekliklere dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Sürgünler ve diasporalar sürecinde Asya ile Afrika arasında Yahudi kökenli topluluklar oluşmuş olması mümkündür. Ama Eco, bunu Etiyopya'da olduğu öne sürülen ahit sandığı ile ilişkilendiren mitler için tuhaf bulmuştur.

Süleyman, Saba Kraliçesi, Ofir, Tapınak başlığında, Saba Kraliçesi'nin Süleyman'ı ziyareti ve kraliçenin topraklarının tespiti hakkındaki görüşler tartışılmıştır. Süleyman ile ilişkilerine ve ahit sandığına değinilmiştir.

Saba Kraliçesinin nereden geldiğini konusunda ise mitin tarihten üstün geldiği söylenmektedir. Bu konuda başvurulabilecek en eksiksiz belge ise Eski Ahit'in Krallar Kitabı'dır. Süleyman'ın gemilerinin altın getirdiği anlatılan Ofir limanının yerinin neresi olduğu üzerinde durulmuş çeşitli toprakların olduğu yönündeki iddialar sonucunda kesin bir yanıt olmadığı görülmüştür.

Süleyman'ın Birinci ve İkinci Tapınağı hakkında bilgilere yer verilmiştir. Kudüs'te bulunan Birinci Tapınak betimlemeleri yer almıştır.

Kutsal Kitap'ta 1. Krallar Kitabı'nda ve Hezekiel'in görüşünde olmak üzere iki betimlemesi vardır. Bu konuyla ilgili mitler bu metinler üzerinden üretilmiştir.

Üç Müneccim Kral Nereden Geliyorlardı? (Ve Nereye Gittiler?) başlığı altında, Müneccimler hakkında tartışmalara yer verilmiştir. Üç Müneccim Kral'ın ortaya çıkışları iki mitsel yer arasında kalır: geldikleri yer ile mezarlarının bulunduğu yer.

Geldikleri yerle ilgili Matta'ya göre İncil, Johannes de Hildesheim'in biyografi kitabı, Yeni Ahit'in bazı bölümlerinde çeşitli yorumlar bulunmaktadır; Azerbaycan'da Sabalan Dağı, İran, Doğu-Batı Hint bölgesi.

Yaşarken hac yolcuları olan üç kral, öldükten sonra da başıboş gezginler haline gelmiş ve geride birçok mezar bırakmıştır: İran'da, İstanbul Ayasofya Müzesi'nde, Aziz Eustorgius Bazilikası'nda, Köln Katedralinde.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 6 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Kutsal Kitap'ın Toprakları bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
SABA KRALİÇESİ	-	Eski Ahit-1.Krallar 10: 1 Ve Devamı
TAPINAĞIN ÖLÇÜTLERİ	-	Eski Ahit-Hezekiel, 40-41
MÜNECCİMLER NEREDEN GELİYORDU	-	Mattaya Göre İncil II, 1-14
	JOHANNES DE HILDESHEİM [1477]	Üç Kralın Tarihçesi: Yaptıkları Ve Naaşlarının Taşınması
MARCO POLO VE MÜNECCİMLERİN MEZARI	MARCO POLO [1298]	Millione 30-31,
MÜNECCİMLERİN KAÇIRILMASI	BONVESİN DE LA RİVA [13.yy]	Milano Şehrinin Olağanüstü Yönleri VI

3.1.3. Homeros'un Toprakları ve Dünyanın Yedi Harikası

Bu bölümde Yunan düş gücünün yarattığı evrende yer alan mitsel anlatıların bugün bildiğimiz yerlere dönüşmesi ele alınmıştır (Eco, 2015: 65-96): Attika, Olympos, nehirler, göller, ormanlar, denizler... vb.

Odyseus'un Dünyası adlı başlıkta, antik bir metin kahramanı olan Odyseus'un yolculuklarının gerçekteki yerleri hakkındaki sayısı oldukça fazla olan görüşlere değinilmiştir. Bu yerler hakkında ortaya atılan görüşlerin de zamanla kendi kendini var eden mitlere dönüştüğü görülmüştür.

Dünyanın Yedi Harikası başlığında ise, bugün Piramitler dışında varlığı devam etmeyen mitsel yerler olan dünyanın yedi harikasına değinilmiştir: Babilin Asma Bahçeleri, Rodos Heykeli, Halikarnasos Mozolesi, Efes Artemis Tapınağı, İskenderiye Feneri, Zeus Heykeli, Keops Piramidi. Bu yapılardan söz eden metinlerle geleneğin aktardığı kadar harika olmasalar da gerçekten var olduklarını düşündüren metinler üzerinde durulmuştur.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 11 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Homeros'un Toprakları ve Dünyanın Yedi Harikası bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
ALKİNOOS'UN SARAYI	HOMEROS [İ.Ö. 9. yy]	Odyseia, Yedinci bölüm, 106-178
ODYSSEUS, YURDUNA YAKIN SULARDA SEYRETTİ	SERGIO FRAU [2002]	Herakles Sütunları: Bir Araştırma
ODYSSEUS, YURDUNDAN UZAK SULARDA SEYRETTİ	FELICE VINCI [2008]	Homeros Baltık'ta
BABİL'İN ASMA BAHÇELERİ	BYZANTİONLU SAHTE PHILON [İ.Ö. 3.yy]	Dünyanın Yedi Harikası
RODOS HEYKELİ	PLINIUS [İ.S. 23-79]	Doğa Tarihi XXXIV, 41
HALİKARNASSOS MOZOLESİ	AULUS GELLIUS [İ.S. 125-180]	Attika Geceleri X, 18
EFES ARTEMİS TAPINAĞI'NIN YAPIMI	PLINIUS [İ.S. 23-79]	Doğa Tarihi XXXVI, 95
TAPINAĞIN YANMASI	VALERIUS MAXIMUS [İ.Ö. 1.yy-İ.S. 1.yy]	Unutulmaz Eylemler ve Sözler VIII, 14
OLYMPIA'DAKİ ZEUS HEYKELİ	PAUSANIAS [İ.S. 2. yy]	Yunanistan Betimlemesi V
İSKENDERİYE FENERİ	JULIUS CASEAR [İ.Ö. 1.yy]	İç Savaş III, 112
PİRAMİDOLOGLAR	UMBERTO ECO [2011]	"Matemariğin Çarpık Kullanımları Üzerine"

3.1.4. Büyük İskender'den Rahip Johannes'e, Harikalar Diyarı Doğu

Doğu'ya ilişkin sıra dışılıklar bu bölümün ana konusudur. Ağırlıklı olarak, sıra dışılıklar Doğu'nun yerlerinde yaşayan varlıklar üzerinden işlenmiştir (Eco, 2015: 97-144).

Antikçağlıların Doğusu başlığında, Batı dünyası için her zaman gizemli olan ve mit üretmek için en elverişli malzemeleri barındıran Doğu'ya çeşitli yönleriyle değinilmiştir. Antik Yunan dünyasını da hep büyüleyen Doğu, Ortaçağ'ın sonuna dek harikalar veya olağandışılıklar diyarı olarak ele alınmıştır. Doğu üzerine anlatılanlar, her türlü coğrafi keşiften sonra varlığını sürdüren bir edebi tür haline gelmiştir ve birçok metine kaynaklık etmiştir. Metinlerin içeriği çoğunlukla sıra dışı yaratıklar, insansı varlıklar üzerine olmuştur.

Rahip Johannes'in Krallığı başlığında ise Doğu'da yer alan bir Hristiyan krallıktan söz edilmiştir. Ağırlıklı olarak Rahip Johannes'in Doğu İmparatoru Manuel Komnenos'a yazdığı mektup ve bu mektuptan hareketle ortaya çıkan metinler üzerinde tartışılmıştır. Mektubun dinsellikten öte siyasal düzlemdeki yeri, uzak Doğu'daki Hristiyan topraklarının keşif ve yayılma eğilimlerini meşrulaştırması, mektubun gerçekliği ve amacı gibi konular üzerinde durulmuştur.

Efsaneler ve Gezinler başlığında, fiilen Doğu'ya giden gezginlerin kaleme aldığı metinlerde Rahip Johannes'in yer alma biçimi üzerinde tartışılmıştır. Otomatlar başlığında ise, Doğu'ya ait olan olağan dışı şeylerden biri olan mekanik sistemler yani otomatlar hakkında bilgiler yer almaktadır. Antikçağ ve Ortaçağ'da Doğu'da neler yaşandığına ilişkin şaşkınlıklar olağanüstü yer olarak tanımlanan Taprobane ile özetlenmiştir.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 11 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8. Büyük İskender'den Rahip Johannes'e Harikalar Diyarı Doğu bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
HEREDOTOS'TA DOĞU	HERODOTOS [İ.Ö. 484-425]	Tarih III, 99-108
BİRÇOKLARI İÇİN İNANILMAZ BİRÇOK ŞEY	PLINIUS [İ.S. 23-79]	Doğa Tarihi VI
BÜYÜK İSKENDER'İN SERÜVENLERİ	- [3.yy]	İskender Romansı II, 33
DOĞU'NUN CANAVARLARI	SEVILLALI ISIDORUS [İ.S. 560-636]	Etimolojiler XI, 3
BASILİSK	BRUNETTO LATINI [1220-1294 ya da 1295]	Hazine V, 3

Tablo 8'in devamı

DOĞU'DAKİ OLAĞANDIŞI ŞEYLER	-[6. yy]	Doğu'daki Olağandışı Şeyler Üzerine
RAHİP JOHANNES'İN MEKTUBU	-[12. yy]	Rahip Johannes'in Mektubu
MANDEVİLLE VERSİYONU	JOHN MANDEVİLLE [14. yy]	Yolculuklar, XXX
ALVARES'İN ANLATTIKLARI	FRANCISCO ALVARES [1540]	Hint Beldelerinin Hükümdarı Rahip Johannes'in Toprakları Üzerine Gerçek Bilgi
MARCO POLO'NUN TANIKLIĞI	MARCO POLO [1254-1324]	Milione, 63-67
BİZANS OTOMATI	CREMONALI LIUTPRAND [10. yy]	İntikam VI, 5
MANDEVİLLE'İN TAPROBANE'Sİ	JOHN MANDEVİLLE [14. yy]	Yolculuklar, XXIII
ADEM'İN SEYLAN'DAKİ MEZARI	ARTURO GRAF [1892-1893]	"Yeryüzü Cenneti Miti", III, Ortaçağ Mit, Efsane ve Batıl İnançları İçinde

3.1.5. Yeryüzü Cenneti, Mutlular Adası ve Eldorado

Bu bölümde Doğu'nun harikaları arasında adı geçen Yeryüzü Cenneti'nin yeri hakkında farklı yerler gösteren birçok metin ele alınmıştır (Eco, 2015: 145-181). Kutsal Kitap'ın Yaratılış bölümünde bahsedilen yeryüzü cenneti, dünyanın başlangıcında insanın mutlu ve masum yaşadığı ancak daha sonra kaybettiği bu yere yönelik kurgular, birçok dinde ve kültürde ortaktır ve gökteki cennetin müjdecisidir. Kutsal Kitap'ta Aden olarak isimlendirilen bu yer Doğu'da, ikisi Dicle ve Fırat olan dört nehrin birleştiği yerdedir.

Aziz Brendan Adası başlığında ise Yeryüzü cennetini batıya ve kuzeye yerleştirilen mitsel bir yerden söz edilmiştir. Bu mitsel yer 11. yüzyıla ait Aziz Brendan'ın Deniz Yolculuğu metni ile doğup pekişmiştir. Denizcilerin maceralarının ardından ulaştıkları yer ise Mutlular Adasıdır. Brendan Adası, mutlular adası ve adı geçen diğer mitsel yerler zamanla birbiriyle karıştırılır hale gelmiştir.

Yeni Dünyanın Cenneti başlığında ise Kolomb'un keşfinin Yeryüzü Cennetini bulma amacıyla gerçekleştiği konusuna değinilmiştir. Filistin'deki Cennet başlığında Aden'i, vaad edilmiş topraklara, yani Filistin'e yerleştiren metinlerden bahsedilmiştir.

Eldorado başlığında ise insanların daha iyi bir yurt arzusunun yönlendirdiği bir mit olan laik bir Aden'den yani Eldorado'dan söz edilmiştir. Aden mitinin yozlaşarak değişmesi ele alınmıştır.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 15 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 9).

Tablo 9. Yeryüzü Cenneti, Mutlular Adası ve Eldorado bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
BAŞLANGIÇTA	-	Eski Ahit, Yaradılış 2-3
ALTIN ÇAĞ	HESİODOS [İÖ 7.yy]	İşler ve Günler, 109-126
MUTLULAR MEKÂNI	VERGILIUS [İÖ 1.yy]	Aeneis VI, 941-963
KUR'AN-I KERİM'DE CENNET	-	Muhammed Suresi, 15. ayet
AUGUSTİNUS'UN CENNETİ	AUGUSTINUS [İS 354-430]	Yaratılış'ın Sözcüğü Sözcüğüne Yorumu, 8
ISIDORUS'UN CENNETİ	SEVILLALI ISIDORUS [İS 560-636]	Etimolojiler XIV
MANDEVİLLE'İN CENNETİ	JOHN MANDEVİLLE [14. yy]	Yolculuklar, XXXIII
THURKILL'İN GÖRÜŞÜ	MATTHEW PARIS [1840]	Büyük Tarih II, 4
AZİZ PATRİCİUS'UN KUYUSU	- [yıkış 1190]	Aziz Patricius'un Araf Risalesi IX, 54-56
ASTOLFO, YERYÜZÜ CENNETİNDE	LUDOVICO ARIOSTO [1516]	Çılgın Orlando, XXXIV, 51 ve devamı
AZİZ BRENDAN ADASI	-[10. yy]	Aziz Brendan'ın Deniz Yolculuğu, 31-33
ARMUT BİÇİMLİ YER	KRİSTOF KOLOMB [Mayıs-Ağustos 1498]	Üçüncü Yolculuğun Anlatımı. Hispanyola'dan Katolik Krallara Mektup
WALTER RALEIGH, ELDORADO'DA	SIR WALTER RALEIGH [1596]	Büyük, Zengin ve Güzel Guyana İmparatorluğu'nun Keşfi (İspanyolların El Dorado Adını Verdikleri Büyük Altın Şehri Manoa'nın Anlatımıyla Birlikte)
CANDIDE, ELDORADO'DA	VOLTAIRE [1759]	Candide, 17-18
ARMİDA'NIN BAHÇESİ	TORQUATO TASSO [1581]	Kurtarılan Kudüs, XVI, 9-27

3.1.6. Atlantis, Mu ve Lemurya

Bu bölümde Eco (2015: 182-222) kayıp adalara değinmiştir.

Milyonlarca yıl önce yeryüzünün Pangea adlı tek bir kıta parçasından oluştuğu kabul edilmektedir. Yıllar içinde yavaş yavaş bölünmeler yaşayan Pangea şu anki halini almıştır. Dolayısıyla insanların ürettikleri mitlerin içinde kayıp kara parçalarının olması doğaldır. Bu bölümde konu edilen Atlantis de bu mitlerden bir tanesidir. Platon'un yarım kalan Kritias ve Timaios adlı iki diyalogu Atlantis'ten söz edilen ilk metinlerdir. Günümüze kadar Atlantis ile ilgili yazılan metinlerden birkaçı ele alınmıştır. Metinlerde yer alan Atlantis'in yeri hakkındaki çıkarımlara değinilmiştir. Azor Adaları, Amerika, Kuzey Afrika, İskandinavya, Filistin, Brezilya, Endülüs, İtalya bu yerlerden bazılarıdır.

Platon'un yazdıklarının yarattığı etki başka kayıp kıtaların olduğu varsayımını doğurmuştur. Bunlardan biri Lemurya adı verilen bir medeniyet noktasıdır. Bilim adamları, çeşitli yerlere konumlandırılan Lemurya'ya Pasifik'te veya Hint Okyanusu'nda karşılık

gelebilecek herhangi bir jeolojik oluşum saptamamışlardır. Bir benzeri olan Mu Kıtası ise, Maya yazmalarının yanlış okunmasıyla ortaya atılmıştır.

Mimari uygulamalar olan piramit veya zigguratların örneklerine hem Mısır'da ve Orta Doğu'da, hem de Asya ve Kızılderili kültürlerinde rastlanması bu mitlerin oluşmasında dayanak noktaları olmuşlardır. Ancak insanların doğadan öğrendiği yapım teknikleri yeryüzünün her yerinde benzer sonuçlar vermesi normaldir. Bu nedenle kanıt teşkil etmemektedir.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 13 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 10).

Tablo 10. Atlantis, Mu ve Lemurya bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
ATLANTİS: BİR ATLANTİSBİLİM KAYNAKÇASI İÇİN	ANDREA ALBINI [2012]	Atlantis: Metinler Okyanusunda s:32-34
KRITIAS' TA ANLATILANLAR	PLATON [İÖ 5.-4. yy]	Kritias 113B ve devamı
ATLANTİSLİLER	DIODORUS SICULUS [İÖ 1.yy]	Tarih Kütüphanesi, III, 56
	PLINIUS [İS 23-79]	Doğa Tarihi II, 204-205
AELIANUS	- [2.-3. yy]	Çeşitli Öyküler III, 18
YENİ ATLANTİS	FRANCIS BACON [1627]	Yeni Atlantis
MONTEIGNE' IN DÜŞÜNCESİ	MICHEL DE MONTAIGNE [1533-1592]	Denemeler I, 21, "Yamyamlar Üzerine"
VICO'NUN ŞÜPHECİLİĞİ	GIAMBATTISTA VICO [1744]	Yeni Bilimin İlkeleri II, 4
	HELENA BLAVATSKİ [1888]	Gizli Öğreti II
KAPTAN NEMO' YLA ATLANTİS'TE	JULES VERNE [1869-1870]	Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, 2. Cilt, 9. Bölüm
ROSENBERG'İN SÖZÜ	ALFRED ROSENBERG [1930]	20. Yüzyılın Mitosu, s. 24
YS'İN GİZİ	GEORGES – GUSTAVE TOUDOUZE [1914]	Ys'in Küçük Kralı, 3. bölüm
DENİZDEKİ ŞEHİR	EDGAR ALLAN POE [1845]	Denizdeki Şehir

3.1.7. Ultima Thule ve Hyperborea

Ultima Thule ve Hyperborea adı verilen yerler ile ilgili mitlerin işaret ettiği konumlara bu bölümde değinilmiştir (Eco, 2015: 223-247).

Thule ilk kez Yunan kâşif Pytheas'ın gezi notlarında görülmüştür. Kuzey Atlas Okyanusu'nda güneşin batmadığı buz beldesi olarak tanımlanmıştır. Birçok önemli isim bu yer ile ilgili görüşler ortaya atmıştır: Eratosthenes, Dionysios Peigetes, Strabon, Pomponius Mela, Yaşlı Plinius, Vergilus, Antonios Diogenes, Martinus Capella. Thule'nin yeri artık

aranmasa da şiirsel mit olarak kullanan modern isimlere kadar ele alınmıştır. Thule birçok yer ile özdeşleştirilmiştir: İzlanda, Shetland Adaları, Faroe Adaları.

Thule mitinin Hiperborlular miti ile birleşmesine değinilmiştir. Boreas'ın ötesinde yaşayanlar anlamına gelen Hiperborlular, altı ay güneşli olan bir ülkede, Kuzey Yunanistan'da uzak bir beldede yaşayan bir halk olarak görülmüştür. Abderalı Hekataios, Hesiodos, Heredotos gibi isimlerin Hiperborea'nın yeri hakkında görüşlerine değinilmiştir.

Dilin kökenleri üzerine milliyetçi varsayımlar geliştirilene kadar Hiperborea seçkin bir ırkın yurdu olarak görülmüyordu. Daha sonraları ilk ırkın vatani olarak görülmüştür. Ana ırklar, uygarlığın beşiği olarak görülen Kuzey'den Güne'ye doğru yayılmıştır. Ari ırkın Hiperbor kökenli olduğu inancı ise buradan kaynaklanmaktadır. Buradan da ari ırk mitini besleyen, ari ırkın ana yurdunu belirleme amacıyla olan birçok varsayım üretilmiştir. Ari ırkın kökeninin kuzeye yerleştirilmesinden doğan kutup miti ve Nazi'lerin bunu benimsemesi Kutup Miti Ve Nazizim başlığı altında ele alınmıştır. Bir Çelişki: Akdeniz'de Hiperborlular başlığında ise Yunanistan'ın ari ırka eklenmesi çabalarına değinilmiştir.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 7 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 11).

Tablo 11. Ultima Thule ve Hyperborea bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
THULE	STRABON [İS 64- 19]	Coğrafya IV, 5
HERODOTOS VE HİPERBORLULAR	HERODOTOS [İÖ 484-425]	Tarih IV, 13
	DIODORUS SICULUS [İÖ 1.yy]	Tarih Kütüphanesi, II, 47
HİPERBORLULAR	FRIEDRICH NIETZSCHE [1888]	Deccal
	ANTOINE FABRE D'OLIVET [1822]	İnsanın Toplumsal Durumu Üzerine, Ya da İnsan Soyunun Tarihi ile İlgili Felsefi Görüşler, Bölüm XVI
KUTUP SEMBOLİZMİ	JULIUS EVOLA [1934]	Modern Dünyaya Karşı Başkaldırı, Üçüncü Bölüm
HİPERBOREA, ARİ İRKİN BEYAZ ADASI	JULIUS EVOLA [1937]	Kutsal Kâse'nin Sırrı

3.1.8. Kutsal Kâse'nin Göçleri

Kral Arthur'un Şatosu ve Yuvarlak Masası ve Kutsal Kâse'nin korunduğu Avelon bu bölümde ele alınan mitsel yerlerdir (Eco, 2015: 248-278).

Arthur Efsanesi başlığı altında birbiri ile çelişkili metinlerin varlığı ve bu metinlerin ele alınışı üzerinde durulmuştur. Ekskalibur'u kayadan çıkarmayı başaran tek kişi olmasına değinilmiştir.

İsa'nın çarımhta döktüğü kanı içeren veya Tanrı'nın son akşam yemeği sırasında kullandığı çanak gibi varsayımlarla tanımlanan Kutsal Kâse nesnesine Kutsal Kâse Neydi? başlığında değinilmiştir. Kutsal Kâse'yi son olarak Avelon'a yerleştiren mitlerde Avelon'un nerede olduğuyla ilgili görüşlere Kutsal Kase Nerede? başlığı altında yer verilmiştir. Arthur külliyyatının Kutsal Kase'yi arayışlarına değinilmiştir. Buna bağlı olarak Arthur'un hüküm sürdüğü yer olan Camelot'a değinmiştir ve günümüzdeki yeri hakkındaki varsayımlar ele alınmıştır.

Rönesans, Barok ve Aydınlanma dönemi insanların ilgisini çekmeyen bu mitin Romantik dönemde tekrar ele alınması Kutsal Kâse Mitinin Romantik Dönemde Yeniden Doğuşu başlığı altında incelenmiştir. Yerin Montsegur'e Kayması başlığında ise bu dönemde kâseye atfedilen bir başka yer konu alınmıştır. Son olarak, Nazilere kadar değişen Kutsal Kâse başlığı çeşitli gruplarca öne sürülen kâsenin yerleri Kutsal Kâse'nin Yolculuğu başlığında ele alınmıştır.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 12 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 12).

Tablo 12. Kutsal Kâse'nin Göçleri bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
(KUTSAL) KÂSE	HELINAND DE FROIDMONT [13. yy]	Dünya Tarihi, Patrologia Latina İçinde, 212, sütun 814-815
MERLİN'İN ARTHUR'A SÖZLERİ	ROBERT DE BORON [12.-13. yy]	Merlin
KUTSAL KÂSE'NİN TEZAHÜRLERİ	CHRETIEN DE TROYES [12. yy]	Kutsal Kâse'nin Öyküsü
	ROBERT DE BORON [12.-13. yy]	Perceval
		Perlesvaus, Bölüm VI [13. Yy]
		La Queste del Saint Graal (Kutsal Kâse'yi Arayış) [13. yy]
	WOLFRAM VON ESCHENBACH [1170-1220]	Parzival, IX, 454, 1-30
WOLFRAM VON ESCHENBACH [1170-1220]	Parzival, IX, 469, 2-8	
	THOMAS MALORY	Arthur'un Ölümü, VI [1485]
KUTSAL KÂSE HİÇBİR YERDE DEĞİL	JULIUS EVOLA [1937]	Kutsal Kâse'nin Sırrı
SHALOTTLU KIZ	ALFRED TENNYSON [1942]	Shalottlu kız
OTTO RAHN'IN SÖZÜ	OTTO RAHN [1937]	Lusifer'in Sarayında

3.1.9. Alamut, Dağın Yaşlısı ve Haşşaşiler

Alamut, Dağın Yaşlısı Ve Haşşaşiler adlı kısa bölümde Haşşaşiler adlı örgütün oluşumu ve işleyişine değinilmiştir (Eco, 2015: 279-288). Haşşaşi lideri dağın yaşlısı olarak adlandırılır. Bu örgütün yaşadığı yer ise Alamut Dağıdır. Hasan Sabbah ve Haşşaşi örgütünün gerçekle olan ilişkisine değinilmiştir. Alamut'un yeri ve Haşşaşi örgüt üyelerinin yetiştirilmesi üzerine anlatılar tartışılmıştır. Özellikle üyelerin yetiştirilmesi üzerine alıntılara yer verilmiştir.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 3 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 13).

Tablo 13. Alamut, Dağın Yaşlısı ve Haşşaşiler bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
HAŞHAŞİLER	LÜBECKLİ ARNOLD [1150-1211 ya da 1214]	Slavların Tarihi VII
	MARCO POLO [1254-1324]	Milione, 40-41
	JOSEPH VON HAMMER-PURGSTALL [1818]	Haşşaşiler Tarihi, IV

3.1.10. Bolluk Ülkesi

Bolluk Ülkesi, materyalist bir Yeryüzü Cenneti mitini ele alan kısa bir bölümdür. Mistik bir çevreden değil açıklık çeken kitleler arasından doğmuştur. Genellikle, dünyamızda kabul gören bütün canlıların davranış biçimlerini bir biçimde tersten kurgulayan bir dünya teması işlenmiştir. Bu dünyanın yerleri hakkında çeşitli görüşlere yer verilmiştir.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 5 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 14).

Tablo 14. Bolluk Ülkesi bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
DÜŞLER ADASI	LUKİANOS [İS 2.yy]	Gerçek Bir Hikâye II
BOLLUK ÜLKESİ	- [13.yy]	Bolluk Ülkesi Hikâyesi
CALANDRINO VE KANTAŞI	GIOVANNI BOCCACCIO [1349-1353]	Decameron, VIII, 3
TERSİNE BİR BOLLUK ÜLKESİ	JAKOB VE WILHELM GRIMM [1812-1822]	Masallar
BENGODİ ÜLKESİ	CARLO COLLODI [1883]	Pinokyo, Bölüm 30-32

3.1.11. Ütopya Adaları

Bu bölümde, ‘yok yer’, ‘iyi yer’ veya ‘mükemmel yer’ anlamına gelen ütopya ve ütopya üzerine yazılmış metinler ele alınmıştır. Platon’da ideal toplumlar olarak ele alınan ütopyaların, Thomas More’dan sonra adası, şehirleri ve yapıları ile birlikte betimlendiğine değinilmiştir. Kötümser bir ütopya olan distopyaların kitaplarda ve filmlerde kurgulanmasına değinilmiştir.

Yok yerler tanımıyla ortaya çıkan bu kurgusal yerlerin arzu nesnesine dönüşmesiyle gerçekten daha gerçek bir hal alması ve olumsuz ütopyaların (distopya) gündelik gerçeklerimizle bağdaşmasının yarattığı gerçek olma durumları üzerinde durulmuştur. Bu sayede gerçek olabilme niteliği kazanan ütopyaların betimlediği idealize edilmiş şehir imgelerine değinilmiştir (Eco, 2015: 305-325).

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 6 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 15).

Tablo 15. Ütopya Adaları bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
ÜTOPYA ADASI	THOMAS MORE [1516]	Ütopya
GÜNEŞ ÜLKESİ	TOMMASO CAMPANELLA [1602]	Güneş Ülkesi
SÜLEYMAN EVİ	FRANCIS BACON [1627]	Yeni Atlantis
CHRISTIANOPOLIS	JOHANN VALENTIN ANDREAE [1619]	Hıristiyan Şehir Devletinin Tasviri, II, 7
GÖKSEL KUDÜS	-	Vahiy 21, 12-23
BULUNMASI OLANAKSIZ YERLER	JORGE LUIS BORGES [1940]	“Tlön, Uqbar, Orbis Tertius”

3.1.12. Solomon Adası ve Terra Australis

İnsanlar hayali topraklar üzerine kurulu mitlerin peşine düşerek uygarlığın gelişimine katkı sağlayan keşifler yapmışlardır. Bu bölümde de güneydeki bilinmeyen topraklar anlamına gelen Terra Australis Incognita ile ilgili mitlere değinilmiştir. Kökenleri Antik Yunana dayanan bu fikirler güneyde dünyayı dengede tutan toprak parçasının varlığı inancına kaynaklanmaktadır. Antipodlarla karıştırılsa da farklı bir mite işaret etmektedir. Bölümde, güneydeki birçok coğrafi keşiflerle ortaya çıkarılan yerlerin yanı sıra bu bilinmeyen yer hakkında üretilen varsayımlar ele alınmıştır. Terra Australis ile ilgili bir yer olan Solomon Adalarına değinilmiştir. Yine bir deniz yolculuğu sonucu keşfedilen adaların,

gerçek bir yer olmakla birlikte mitsel hikâyelerle birlikte Terra Australis'i çağrıştırdığına değinilmiştir. Denizcilik teknolojisindeki gelişmelere detaylı bir şekilde değinen Eco, gelişen teknolojiyle bu bölgedeki toprakların kesin koordinat bilgilerine ulaşılmasıyla Terra Australis mitinin son bulunduğunu belirtmiştir (Eco, 2015: 326-344).

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 4 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 16).

Tablo 16. Solomon Adası ve Terra Australis bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
TERRA AUSTRALIS	DENIS VAIRASSE [1677-1678]	Sevramblar Tarihi
AUSTRALIS DİLİ	GABRIEL DE FOIGNY [1676]	Bilinen Terra Australis
KÖPEKBAŞLAR ADASI	ZACCARIA SERIMAN [1764]	Enrico Wanton'ın Bilinmeyen Güney Topraklarına ve Maymunlar ve Köpekbaşlar Ülkelerine Yolculukları, Bölüm V ve VII
BULUNMAYAN ADA	GUIDO GOZZANO [1883-1916]	En Güzel Ada!

3.1.13. Yer'in İçi, Kutup Miti ve Agarta

Antik dönemlerden beri Yer'in merkezinde neler olduğu sorusuyla ilgilenen birçok varsayım üretilmiştir. Bu bölümde, üretilen varsayımların metinleri üzerinde durulmuştur. Homeros'dan İslami metinlere kadar yerin içinin Hades, yani cehennem olarak nitelendirilmesine değinilmiştir (Eco, 2015: 345-408).

İçi Boş Yer başlığında, Yer'in içinin tamamen boş olduğu yönündeki varsayımlar, kökeninden Nazilerin yaklaşımlarına kadar ele alınmıştır. Bu varsayımı ele alan kurgu romanlara ve varsayımları kanıtlamaya yönelik ciddi metinlere değinilmiştir.

Kutup Miti başlığında, okültist hayaller ortamında Nazi Almanya'sında kabul gören Kutup miti ele alınmıştır. Batı medeniyetinin kutuptan geldiğini ve oraya geri dönülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kutuplarda, artık oralarda yaşama müsaade eden iklim koşullarının olmamasından dolayı merkezinde çok büyük bir çukurda yaşama uygun iklimin olduğu toprakların varlığı inancının ortaya çıkmasına değinilmiştir. Bu doğrultuda 16. yüzyıldan itibaren üretilen metinler ele alınmıştır. Yirminci yüzyılda Amerikan pilot olan Byrd'ün ortaya attığı kutup iddiaları ve bu iddiaların mite dönüşmesine sebep olan mektubu üzerinde durulmuştur. Bugünkü coğrafya bilgileri ile bu konudaki hayallerin devre dışı kaldığına değinilmiştir.

Yeraltı düşlerinin gerçeklere rağmen devam etmesine değinilen Agarta ve Şambala başlığında, Kapadokya gibi gerçek yeraltı şehirlerine örnekler verilerek Agarta şehri mitinin ortaya çıkmasına değinilmiştir. Yeri hakkında birçok varsayımın üretildiği Agartha için yeraltı kıtası olduğu ve doğu mitlerine ait olan Şambala kentinin de bu kıtada yükseldiğini iddia eden metinler ele alınmıştır. Coğrafi anlamda birçok tutarsızlığa sahip Yer'in içi mitlerinin mantıktan daha güçlü olma durumu vurgulanmıştır.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 12 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 17).

Tablo 17. Yer'in İçi, Kutup Miti ve Agarta bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
NIELS KLİM'İN YERALTI DÜNYASI	LUDVIG HOLBERG [1741]	Niels Klim'in Yeraltına Yolculuğu
KUTUPLARDAN GİRİŞ	JACQUES COLLIN DE PLANCY [1821]	Yer'in merkezine Yolculuk, I, 21-22
YERALTINDA BİR VİZYON	EDWARD BULWER - LYTTON [1871]	Geleceğin Irkı, Bölüm II ve IV
	JOHN CLEVES SYMMES JR [1779-1829]	Bir Mektup
BERNARD'IN VARSAYIMI	RAYMOND W. BERNARD [1964]	İçi Boş Yer
YUMURTANIN MERKEZİNDE	CYRUS REED TEED [1899]	Koresh, Koresh Evrenbiliminin Temel İlkeleri
ESKİMOLARIN KÖKENİ	RAYMOND W. BERNARD [1964]	İçi Boş Yer
BYRD'ÜN SÖZDE GÜNLÜĞÜ	RICHARD EVELYN BYRD [1947]	Günlük
ASGARTHA	LOUIS JACOLLIOT [1873]	Tanrı'nın Oğulları, VIII
AGARTHA NEREDE?	ALEXANDRE SAINT – YVES D'ALVEYDRE [1886]	Hindistan'ın Avrupa'daki Misyonu, I ve II
DÜNYA KRALI	FERDYNAND OSSENDOWSKI [1923]	Hayvanlar, İnsanlar ve Tanrılar
COĞRAFİ VE TARİHİ GERÇEKLERİN SİMGESEL DEĞERİ VARDIR	RENE GUENON [1925]	Dünya Kralı, 'Sonuçlar'

3.1.14. Rennes-Le-Chateau'nun İcat Edilişi

Bu bölümde, zihinlere yerleşmiş olan mitlerin artık miadı dolmuş olsa bile küçük bir tetiklemeyle tekrar gün yüzüne çıkabilme potansiyelleri vurgulanmıştır (Eco, 2015: 409-430). Bu doğrultuda, Kutsal Kâse ile ilgili mitlerin etkilerinin Rennes-Le-Chateau bölgesinde başrahiplik yapan Berenger Sauniere ve içinde bulunduğu yapıım faaliyetleri ile Rennes-Le-Chateau miti olarak ortaya çıkması ele alınmıştır. Plantard, De Sede gibi isimlerin ciddiyetle ortaya attıkları metinlerin kurgu olmalarına ve hangi yönleriyle

birbirlerinden etkilendikleri üzerinde durulmuştur. Ortaya atılan fikirlerin Kutsal Kâse ile bağdaştırılmasına değinilmiştir.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 4 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 18).

Tablo 18. Rennes-Le-Chateau'nun İcat Edilişi bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
ARSEN LÜPEN. RENNES-LE-CHATEAU'YU İLK DUYURANLARDANDIR	MAURICE LEBLANC [1909]	Oyuk İğne, VIII-IX
GİSORS HAZİNESİ	GERARD DE SEDE [1962]	Tapınak Şövalyeleri Aramızda ya da Gisors Muamması
ARTIK EVLİ OLAN İSA İLE MECDELLİ MERYEM	MICHAEL BAIGENT, RICHARD LEIGH, HENRY LINCOLN [1982]	Kutsal Kan, Kutsal Kâse
RENNES-LE-CHATEAU TUTANAKLARI	MARIO ARTURO IANNACCONE [2005]	"Rennes-Le-Chateau Aldatması", Scienza e Paranormale [Bilim ve Paranormal] Dergisi, 59

3.1.15. Romanlardaki Yerler ve Gerçeklikleri

Bu bölümde romanlar ve romanlarda geçen yerler üzerinden gerçeklik ele alınmıştır. Kurmaca romanın gerçekliğinin anlatılan olguların gerçekliği ya da sahteliği noktasındaki inancın üstünde olduğuna değinilmiştir. Eco'ya (2015: 430-462) göre tarihsel bilgilerin verdiği bilgilerin doğruluğundan emin olamazken romanlardaki kahramanların serüvenleri gerçektir ve herkes bunun böyle olduğunu bilir. Sonuç olarak anlatının olası dünyasının bir şeylerden kesin olarak emin olunabilen ve çok güçlü bir gerçeklik duygusu verebilen tek evren olduğu vurgulanmıştır. Buradan mitsel yerlerin de inanç nesnesinden kurgu nesnesine dönüştüklerinde gerçeklik kazandıklarına değinilmiştir.

Seçkiler bölümünde, bu konularla ilgili 10 farklı metin bulunmaktadır (Tablo 19).

Tablo 19. Romanlardaki Yerler ve Gerçeklikleri bölümünde yer alan seçkiler

SEÇKİ BAŞLIĞI	YAZAR	ESER VE SAYFA NUMARALARI
SİNBAD VE RUH KUŞU	- [10.yy]	Gemici Sinbad
PANTAGRUEL, SESLİ ADA'DA	FRANÇOIS RABELAIS [1532]	Gargantua ve Pantagruel, V, 1 ve V, 2
MIKNATIS DAĞI: DOĞU HİKÂYESİ	ARTURO GRAF [1892-1893]	Coğrafi Bir Mit: Miknatis Dağı
DRAKULA'NIN ŞATOSUNA DOĞRU	BRAM STOKER [1897]	Drakula

Tablo 19'un devamı

ŞANGDU	SAMUEL T. COLERIDGE [1797]	Kubilay Han
KARA ORMANIN SIRRI	EMILIO SALGARI [1895]	Kara Ormanın Sırrı
FEDORA	ITALO CALVINO [1972]	Görünmez Kentler
SEVGİ HARİTASI	MADELEINE DE SCUDERY [1654-1660]	Cloelia, Roma Tarihi
ALEF	JORGE LUIS BORGES [1949]	Alef
BEYAZ GÜL	DANTE ALIGHIERI [1265- 1321]	Cennet, Otuz Birinci Kanto, 1-18

4. BULGULAR VE İRDELEME

Bu bölümde tezin araştırma malzemesi olan Efsanevi Yerlerin Tarihi adlı kitap üzerinde gerçekleştirilen analizler yer almaktadır. Biçim, İçerik, İşlev ve Bağlam araçları ile oluşturulan okuma önerisine ait kısa hatırlatmalar yapıldıktan sonra araştırma malzemesinin her bir bölümünün okuma önerisi sınırları içinde analizleri gerçekleştirilmiştir (Tablo 2). Böylelikle öneride yer alan soru(n)lar üzerinden, mimari referanslar barındıran görseller ve metinlerin anlamı harekete geçirici yanları ortaya konmuştur.

4.1. Biçim (Form)

Mimarlıkta ve somut sanatlarda bir konunun plastik veya grafik açıdan ifade edilmesi (Hasol, 1979) olarak açıklanan biçim (form) kavramı doğrultusunda mit, Honko (1984) tarafından kutsal kökenlerin bilinenlerinin sözlü olarak anlatımı olarak tanımlamıştır. Bu sözlü anlatımlara ek olarak üstü kapalı anlatımlarla mitlere ve mitsel sembollere göndermeler vardır. Mitlerin metin dışı anlatı türleriyle temsil edilebilirliğini sorgulayan biçim aracı, anlatı içeriğini okumadan anlaşılan dua, ikonlar, işitsel ve performansa dayalı araç öğeleri ile ifade edilebilir. Çünkü bu öğelerle mitsel anlatıları analiz ederken onu destekleyen ve devamlılığını sağlayan tüm bilgiler ele alınmış olur.

Mimarlıkta metin okumalarında biçim aracında ele alınan soru(n), araştırma malzemesinin sahip olduğu zengin görsel veriler üzerinden incelenmiştir. Bu verilerde yer alan mimari referanslar metinlerin konuları kapsamında 'yer', 'yapı' ve 'mekân' kavramlarıyla yorumlanmıştır.

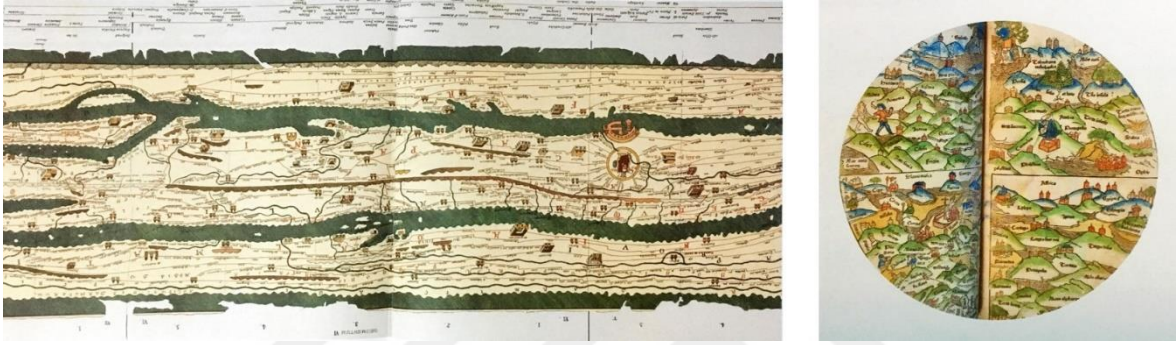
Bu bölümün devamında biçim aracıyla okunduğunda uygunluk sağlayan görsellere, ilgili bölüm isimleri verilerek açıklamalarıyla birlikte yer verilmiştir.

- 1. bölüm olan Düz Yeryüzü ve Antipodlar'da özellikle yer betimlemeleri olan, ilgili konuları destekleyen 18 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından haritalar, çizimler, tasvirler, resimler ve taş üzeri kabartma görsellerinden oluşmaktadır.

Bu bölümde ağırlıklı olarak yer bulan haritalar, günümüzde bile doğaları gereği düz bir yüzey üzerinde uygulanmaktadır. Bu nedenle Yer'in biçiminin insanların düşüncelerindeki halinin oluşmasındaki etkilerin tamamının bu duruma bağlanamayacağını

belirten Eco (2015), Ortaçağ'da haritaların yol göstermediğini, bir noktadan bir noktaya giderken karşılaşılabilecek yerleşimleri, şehirleri, halkları ve yapıları gösterdiği görüşüne değinmişti. Ayrıca bu haritalar simgesel temsil olanaklarıyla halkın mistik isteklerine hizmet ediyordu.

Aşağıdaki görsellerde harita üzerine yerleştirilmiş yapıların ve notların yer/yapı/mekân betimlemeleri barındırmalarının yanı sıra mitsel düşüncelerin oluşumunda altlık görevi gördüklerini söylemek mümkündür (Şekil 15 ve 16).

Şekil 15. Güzergâhlar, notlar ve yapılar içeren haritalar ¹¹(Eco, 2015: 18-19).

Şekil 16. Güzergâhlar, notlar ve yapılar içeren dünya haritaları ¹² (Eco, 2015: 16-21)

Ortaçağ'da Yer'in düz bir daire olarak düşünüldüğü fikrinin nasıl oluştuğu, dünya tasvirlerinin daire biçiminde olmasına dayandırılmıştır. Bununla ilgili görsellerin büyük bir kısmını T Haritaları oluşturmaktadır. Üst kısmında yeryüzü cennetin bulunduğu inanılan

¹¹ Sırasıyla Görseller: *Peutinger Haritası*'ndan ayrıntı, 12. yüzyıl kopyası; Lucas Brandis, *Rudimentum Novitiorum*, Lübeck 1475

¹² Sırasıyla Görseller: *Apocalypse de Saint-Sever*, Paris, 1086; *Schedel Dünya Tarihi*, Nürnberg, 1493

Asya'nın yer aldığı, yatay çizgi üzerinde bir yanda Karadeniz'i diğer yanda Nil'i, dikey çizgide ise Akdeniz'i gösteren, sol kısımda Avrupa'nın, sağ kısmında ise Afrika'nın yer aldığı T haritası üzerinde Dünya'yı büyük bir okyanus halkası çevreler. Bu halka da dünyanın düz bir daire olarak tahayyül edilmesinde etkili olmuştur (Eco, 2015). Şekil 17'de yer alan T haritalarının, diğer haritalardaki özellikleri barındırdıklarını söylemek mümkündür.

Şekil 17. T Haritasını gösteren görseller¹³ (Eco, 2015: 10-24).

Şekil 18'de yer alan görsellerde ise, Ortaçağ'da insanlar tarafından Yer'in yuvarlak olduğu bilgisinin kanıtı niteliğinde olan çizimler bulunmaktadır. İlahi Komedyadaki Yer anlatımlarından yola çıkılarak çizilen burgaç ve Pergelle Yer'i çizen Tanrı tasviri örneklenmişti. Bu örnekler o dönemdeki insanların yuvarlak Yer'i bildiklerinin göstergesidir. Ayrıca Pergelle Yer'i çizen Tanrı tasviri ile mimarlık ve geometrinin sıkı ilişkisi ve Tanrı'nın mimari bir aktör olduğu vurgusu sanat eserleri üzerinden okunmaktadır (Güner, 2016).

¹³ Sırasıyla Görseller: T Haritası: *La Fleur des Histories*, 1459-1463, Paris; T Haritası: Barthomeus Anglicus, *Şeylerin Özellikleri Üzerine*, 1372; Lambert de Saint-Omer, *Liber Floridus*, 12. yüzyıl, Paris.

Şekil 18. Dünya'nın yuvarlak olduğunun bilinen bir şey olduğunu gösteren görseller¹⁴ (Eco, 2015: 13-28)

Kutsal Kitap'ta evrenin betimlenmesinden yola çıkılarak inşa edilmeye çalışılan tapınak, mişkan¹⁵ olarak adlandırılmaktadır (Eco, 2015). Bu betimlemelerden yola çıkılarak oluşturulan mişkan görselleri ise Yer'in yuvarlak olduğunun kabul edilmemesinin sebebi olan tasvirlerdir denilebilir (Şekil 19). Çünkü bu evren betimlemelerinden hareketle Yer, dikdörtgen prizma biçiminde sandığa benzer bir yapıda algılanmıştır.

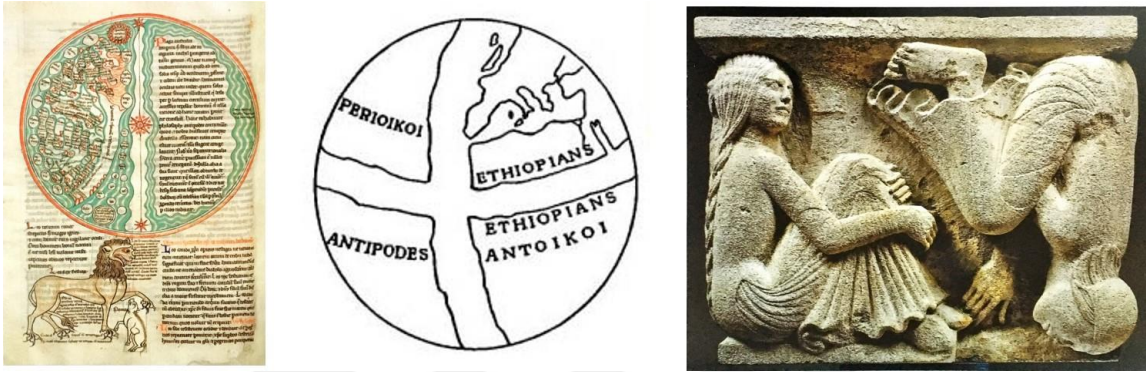
Şekil 19. Mişkan betimlemelerini gösteren görseller¹⁶ (Eco, 2015: 14-29)

¹⁴ Sırasıyla Görseller: Sandro Boticelli, Cehennem Burgacı, yklş. 1480, Vatikan; Dünya'yı pergelle ölçen Tanrı tasvirinde yer küreye: *Bible Moralisee*, yklş. 1250.

¹⁵ Yahudi tarihinde, Musa'nın Vaat Edilen Topraklara varmadan önceki gezinti döneminde İbrani kabilelerine ibadet yeri olarak inşa ettiği portatif tapınak (URL-6).

¹⁶ Sırasıyla Görseller: Evrenin, mişkan biçiminde yeniden-kurulması: Kosmas İndikopleustes, *Hristiyan Topografyası*; Mişkan biçiminde evren: Kosmas İndikopleustes, *Hristiyan Topografyası*, Floransa.

Şekil 20'deki görsellerde ise Yer'in biçimi ve Yer'in biçiminden yola çıkarak yapılan Karşı-Yer tasvirleri bulunmaktadır. Birçok görüşe ve anlatıya dayanan Antipodlar tasvirleri Efsanevi Yerlerin Tarihi'nde yer alan harita, çizim ve kabartma ile desteklenmiştir. Bu bölümde sözü edilen Antipod topraklarında yaşayan insanlar da aşağıdaki görsellerdeki gibi ifade edilmiştir (Şekil 21). Bu görsellerde Yer, üzerinde yaşayan varlıklara değinilerek betimlenmiştir.

Şekil 20. Antipodları betimleyen görseller¹⁷ (Eco, 2015: 25-37)

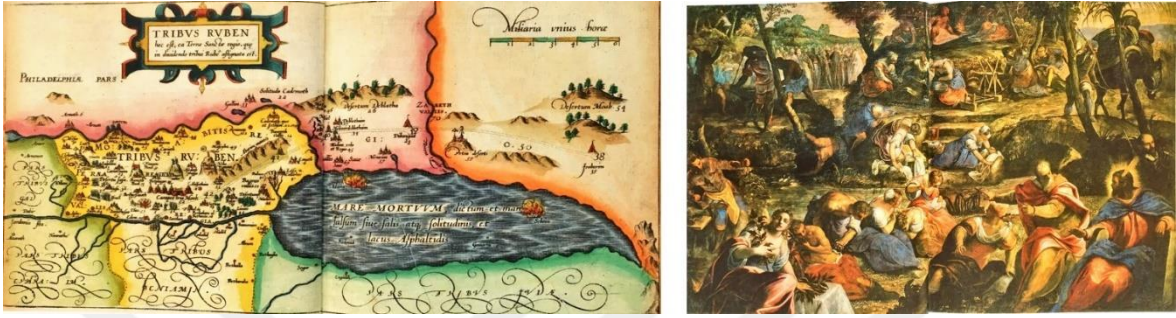
Şekil 21. Antipodlarda yaşayan varlıkları betimleyen görseller¹⁸ (Eco, 2015: 26-35)

•2. bölüm olan Kutsal Kitap'ın Toprakları'nda yer alan 10 görsel içinde yer, yapı ve mekân betimlemeleri olan 6 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından haritalar ve resimlerden oluşmaktadır.

¹⁷ Sırasıyla Görseller: Lambert de Saint-Omer, *Liber Floridus*, 12. yüzyıl, Paris; Konrad Miller, *Ortaçağ Dünya Haritaları*, Stuttgart 1895; Metopeler Ustası, *Antipodlar*, Modena.

¹⁸ Sırasıyla Görseller: Sebastian Münster, *Cosmographia Universalis*, Basel 1550; Kosmas İndikopleustes'e göre Antipodlar; Augustinus, *Tanrı'nın Şehri*, Nantes; Macrobius, *Scipio'nun Rüyası Üzerine Yorum*, 1526.

12 İsrail Kabilesinin yaşadığı yerleri gösteren harita ve resim bulunmaktadır. Görsellerde yer alan haritada kutsal topraklar üzerinde bölünen kabilelerin yerleşimlerini göstermektedir (Şekil 22). San Giorgio Maggiore Kilisesi'nde bulunan resimde ise kabilenin çöldeki yaşantılarını ifade edilmiştir.

Şekil 22. 12 İsrail kabilesinin yerini gösteren görseller¹⁹ (Eco, 2015: 40-43)

Süleyman'ın tapınağının yeniden inşasını gerçekleştirmek isteyen inananlar, Hezekiel'deki betimlemelere başvurmuşlardır. Ancak bunlar anlamlı bir mimari bütüne ulaşamayan başarısız rekonstrüksiyonlara yol açacak betimlemeler olmuşlardır. Bu nedenle, bazı yorumcular tapınaktan yalnızca mistik anlamlarına göndermeyle söz edebileceklerini kabul edip gerçekleştirilebilir mimari projelerle hesaplaşmadan yapıyı istedikleri gibi düşünebiliyorlardı (Eco, 2015).

Gotik bir katedral gibi yükselen bir tapınak ve tapınağın yeniden inşası üzerine yapılan tartışmalar Şekil 23'deki görsellerde yer almaktadır. Kutsal anlatılarda yer alan betimlemelerden oluşturulan gerçek bir yapı tahayyülü sanat eserlerinde kendini göstermektedir.

¹⁹ Sırasıyla Görseller: Christian Adrichem *On İki İsrail Kabilesi*, 1628; Tintoretto, *Çölde Yahudiler*, 16. Yüzyıl, Venedik.

Şekil 23. Tapınağın yeniden inşasını betimleyen görseller²⁰ (Eco, 2015: 39-57)

Süleyman ve Saba Kraliçesinin tanışmalarını betimleyen aşağıdaki resimde, Süleyman'ın tapınağı bir karşılaşma mekânı olarak ele alınabilir. Aynı şekilde müneccimlerin tapınmalarını betimleyen görselde ise yine bir karşılaşma mekânı olarak İsa'nın evi bulunmaktadır (Şekil 24)

Şekil 24. Saba Kraliçesi ile tanışmayı ve Müneccimleri konu alan mekân betimlemeleri²¹ (Eco, 2015: 45-51)

• 3. bölüm olan Homeros'un Toprakları ve Dünyanın Yedi Harikası'nda yer alan 22 görsel içinde yer, yapı ve mekân betimlemeleri olan 16 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından haritalar ve resimlerden oluşmaktadır.

²⁰ Sırasıyla Görseller: Jean Fouquet, *Yahudilerin Tarihi*, yklş. 1470, Paris; Saint di Tito, *Süleyman Tapınağı'nın Yapımı*, 16. yüzyıl, Floransa.

²¹ Sırasıyla Görseller: Piero della Francesca, *Süleyman ile Saba Kraliçesi'nin Karşılaşması*, 1452-1466, Arezzo; Hanz Memling, *Floreinz Triptiği*, 1474-1479, Brugge.

Yunan evreninde bulunan mitsel yerlerle ilgili Efsanevi Yerlerin Tarihi'nde konu edilenlerden bazıları Şekil 25'de yer almaktadır. Parnassos Dağı'nda tanrılar, Kolkhis'te Altın Post'un ele geçirilmesi ve Altın Post'u aramak için yapılan Argo Gemisinin Yapımını gösteren görseller bu yerlere örnek olarak kitapta yer almıştır. Her biri ayrı mitolojik anlatıların yansıması olan bu görsellerin biçim aracını yer ögesiyle desteklerken inşa eylemini de barındıran yanlarının olduğu söylenebilir.

Şekil 25. Yunan evreninden yer betimlemeleri²² (Eco, 2015: 65-66).

Odyssesus'un yolculuğunun yerleri hakkındaki mitlerin ele alındığı bu bölümde mekân betimlemelerine yer veren görseller aşağıdaki gibidir. Büyücü Kirke ve büyücü tanrıça Kalypso'nun adalarında bulunan mekânlarında geçirdiği zamanları ifade eden görseller biçim aracını desteklemektedir (Şekil 26).

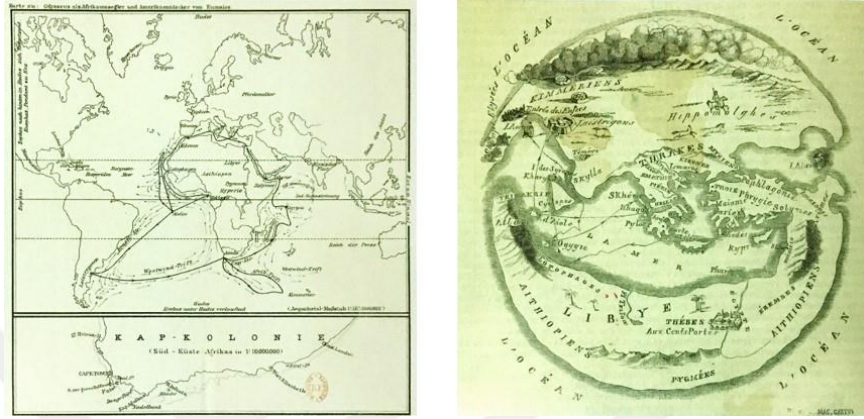

Şekil 26. Odyssesus'un yolculuklarının mekânlarını gösteren görseller²³ (Eco, 2015: 69-77)

²² Sırasıyla görseller: Andrea Mantegna, *Parnassos*, 1497, Paris; Annibale, Agostino ve Ludovico Carracci, *Jason Altın Post'u Ele Geçiriyor*, 16. yüzyıl, Bologna; Annibale, Agostino ve Ludovico Carracci, *Argo Gemisinin Yapımı*, 16. yüzyıl, Bologna.

²³ Sırasıyla görseller: Pierfrancesco Cittadini, *Odyssesus ve Kirke*, 17. yüzyıl; Arnold Böcklin, *Odyssesus ve Kalypso*, 1882, Basel; Yaşlı Jan Bruegel, *Odyssesus ve Kalypso*, 16-17. Yüzyıl.

Odyssesus'un yolculuğunda yerleri ifade eden görseller ise aşağıdaki haritalar üzerinde gösterilmiştir. Afrika Kıtasının etrafını dolaşıp Amerika'yı keşfettiğini öne süren ve Avrupa ile Afrika arasındaki yol izlerini gösteren Homeros'un Dünya haritalarının biçim aracını desteklediği öne sürülebilir (Şekil 27).

Şekil 27. Odyssesus'un yolculuklarının yerlerini gösteren haritalar²⁴ (Eco, 2015:71-80)

Bu bölümde mitsel arka planlarıyla merak uyandıran Dünyanın Yedi Harikası olarak adlandırılan yapıların betimlemelerine de yer verilmiştir. Aşağıdaki taşbaskı, gravür ve resimlerden oluşan görseller yapıları ifade etmektedir. Bu görseller doğrudan yapıya işaret etmelerinden dolayı biçim aracını desteklemektedirler (Şekil 28 ve 29).

Şekil 28. Dünyanın Yedi Harikası ile ilgili görseller-1²⁵ (Eco, 2015: 83-85).

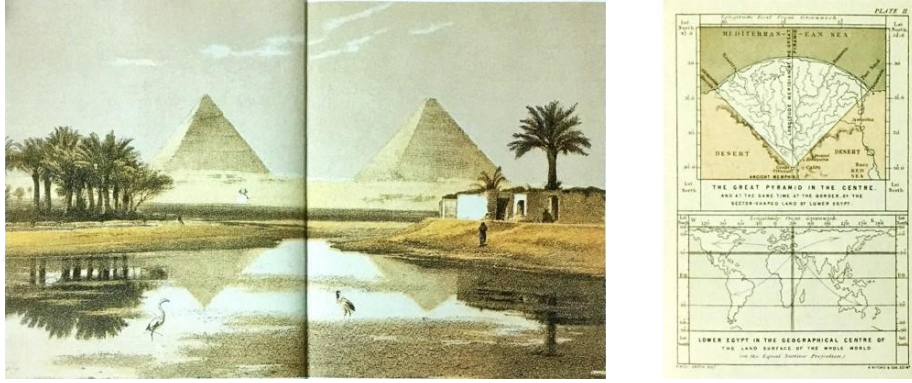
²⁴ Sırasıyla görseller: Sahte Eumaios, Afrika Kıtasının Çevresini Dolaşan ve Amerika'yı Keşfeden Odyssesus, 1898, Paris; M. O. MacCarthy, *Homeros'un Dünya Haritası*, 1849.

²⁵ Sırasıyla görseller: Babil'in Asma Bahçeleri, yklş. 1886; Louis de Caullery, *Rodos Heykeli*, 17. yüzyıl, Paris; Willhelm van Ehrenberg, *Halikarnassos Mozolesi*, 17. Yüzyıl.

Şekil 29. Dünyanın Yedi Harikası ile ilgili görseller-2²⁶ (Eco, 2015: 87-90).

Ayrıca bu bölümde, Piramitlerle ilgili mitsel arzulara cevap verebilecek kanıtlar üretme çabasının ortaya çıkardığı, piramitlerin mükemmel konumlarının hesaplamalarını gösteren görseller de yer almaktadır (Şekil 30).

Şekil 30. Dünyanın Yedi Harikası ile ilgili görseller-3²⁷ (Eco, 2015: 91-95).

•4. bölüm olan Büyük İskender'den Rahip Johhanes'e, Harikalar Diyarı Doğu'da yer alan 29 görsel içinde yer, yapı ve mekân betimlemeleri olan 9 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından haritalar ve resimlerden oluşmaktadır.

Doğu'nun büyüğü ve bilinmeyen topraklarında yer aldığı düşünülen Hıristiyan bir krallık hakkında üretilen mitler elbette ki bu yerleri tespit edip betimleme eğiliminde olmuştur. Buna örnek olarak aşağıdaki görsellerde yer alan haritalarla Rahip Johannes ve onun krallığını gösteren, yer bildiren görseller bulunmaktadır. Mekân içeren resimde ise

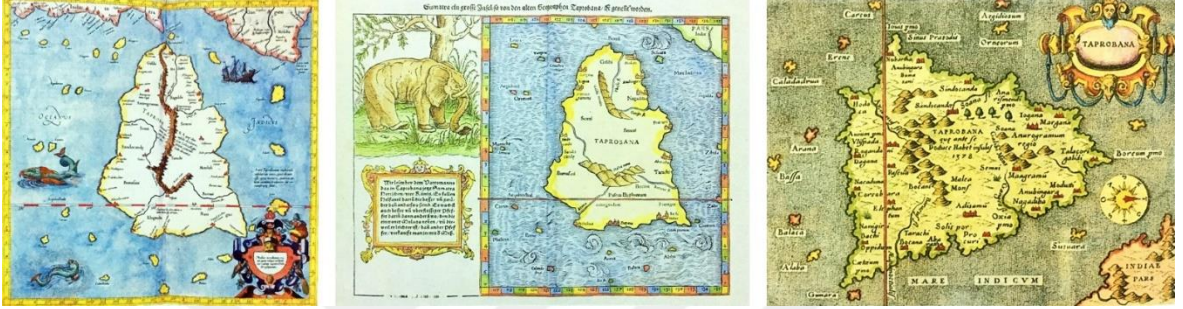
²⁶ Sırasıyla görseller: Willhelm van Ehrenberg, *Efes Artemis Tapınağı*, 17. yüzyıl; Fischer von Erlach, Johann Bernhard, *Olympia'daki Zeus Heykeli*, 1721; İskenderiye Feneri, 19. yüzyıl, Londra.

²⁷ Sırasıyla görseller: *Gize Piramitleri*, 1837, Floransa; Charles Piazzi Smyth, *Büyük Piramit'teki Mirasımız*, Londra 1880.

Taprobane, bir ada ya da başka bir dünyanın uzantısı olarak görünen olağanüstü bir yer olarak bilinmektedir. Zamanla olağanüstü bir adadan var olmayan bir adaya dönüşmüştür. Thomas More'un eseri olan Ütopya'nın, Campanella'nın eseri olan Güneş Ülkesi'nin yeri olmuştur. Bu adayla ilgili Yeryüzü şekillerini ve yerleşimleri gösteren, orada yaşayan canlıları ve önemli yapıları belirten aşağıdaki haritaların biçim aracını destekleyen görseller olduğu söylenebilir (Şekil 33).

Şekil 33. Taprobane Adası ile ilgili haritalar³⁰ (Eco, 2015: 120-122).

• 5. bölüm olan Yeryüzü Cenneti, Mutlular Adaları ve Eldorado'da yer alan 25 görsel içinde yer, yapı ve mekân betimlemeleri olan 16 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından haritalar ve resimlerden oluşmaktadır.

Tanrı'nın Âdem ile Havva'yı yerleştiği Aden'i anlatan ve Cennetten kovuluşu betimleyen görseller aşağıdaki gibidir. Yeryüzü cennetinin bir biçimde ele alınmasıyla ortaya çıkan Aden Bahçesi fikrinin ve bu mekânın görsellerde yer alması biçim aracını destekler niteliktedir (Şekil 34).

³⁰ Sırasıyla görseller: Gerardus Mercator, *Universalis tabula iuxta Ptolemeum*, 1578, Londra; Sebastian Münster, *Cosmographia Universalis*, Basel 1555; Tommaso Porcacchi, *Dünyanın En Ünlü Adaları*, Venedik yklş. 1590.

Şekil 34. Aden Bahçesi betimlemeleri³¹ (Eco, 2015: 145-169)

Yine bir çeşit cennet tasvirinin yapıldığı Altınçağ betimlemeleri aşağıdaki görsellerle ortaya konmuştur (Şekil 35). Altınçağ betimlemeleri, insani arzuların sınırsızca giderildiği yerlerin betimlemeleridir. Yer kavramına referans veren bu görsellerin biçim aracını desteklediği söylenebilir.

Şekil 35. Yeryüzü Cenneti ve Altınçağ betimlemeleri³² (Eco, 2015: 147-164)

Şekil 36'da ise Yeryüzü Cenneti'ni gösteren yerler bulunmaktadır. Bu görsellerin de yere işaret etmeleri bakımından biçim aracını desteklediği söylenebilmektedir.

³¹ Sırasıyla görseller: Aşk Bahçesi ya da Gençlik Çeşmeli Bahçe, *De Sphaera*'dan, 15. yüzyıl, Modena; Jacob de Backer, *Aden Bahçesi*, yklş. 1580, Brugge; Cennetten kovuluş, Münih.

³² Sırasıyla görseller: Lucas Cranach, Yaşlı, *Altın Çağ*, yklş. 1530, Münih; Paolo Fiammingo, *Altın Çağda Aşklar*, 1585, Viyana; Jean-Aguste-Dominique Ingres, *Altın Çağ*, 1862, Cambridge.

Şekil 36. Yeryüzü Cenneti betimlemeleri³³ (Eco, 2015: 150-171)

Yeryüzü Cennetinin biçimi ve konumu hakkında verilen görseller aşağıdaki gibidir. Resimler ve haritalarla örneklenen bu görseller yer kavramına işaret etmeleri nedeniyle biçim aracı olarak ele alınabilirler (Şekil 37).

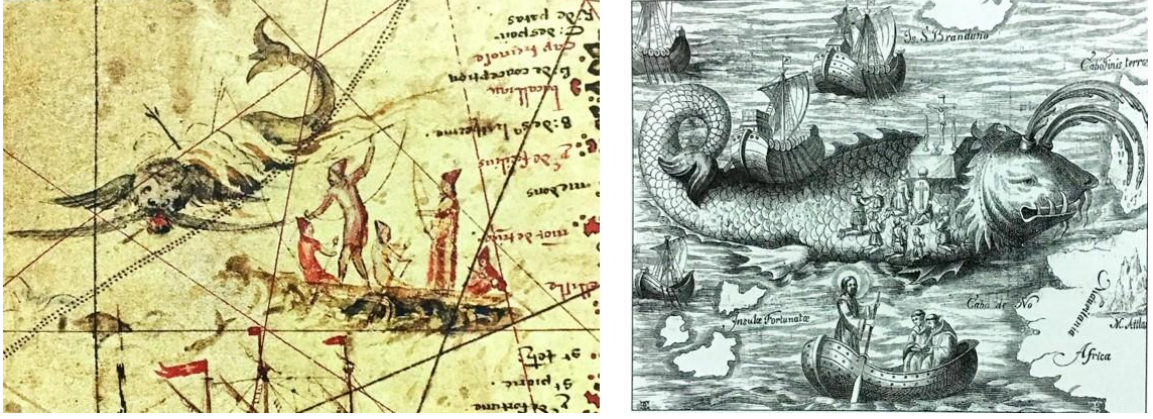

Şekil 37. Dante'nin Yeryüzü betimlemeleri ve Yeryüzü Cennetinin konumu hakkında görseller³⁴ (Eco, 2015: 152-159)

Eco (2015) genel olarak, yerin konumu hakkında bilgiler verme özelliği nedeniyle sıklıkla haritalara yer vermiştir. Bu bölümdeki görsellerde, konuyla ilgili göze çarpan resimler Şekil 38'de görülmektedir. Görsellerde Aziz Brendan Adası'nın fiziksel özelliği ve konumuna işaret eden örnekler biçim aracına örnek olarak ele alınabilir niteliktedir.

³³ Sırasıyla görseller: Lucas Cranach, Yaşlı, *Yeryüzü Cenneti*, 1530, Dresden; Jacopo Bassano, *Yeryüzü Cenneti*, 1573, Roma; Hieronymus Bosch, *Öte Dünyadan Görüler: Yeryüzü Cenneti ve Göğe Yükseliş*, 15. yüzyıl, Venedik.

³⁴ Sırasıyla görseller: Domenico di Michelino, *Dante ve Şiiri*, 15. yüzyıl, Floransa; Athanasius Kircher, *Yeryüzü Cenneti'nin Haritası*, Amsterdam 1675; Pierre-Daniel Huet'nin *Yeryüzü Cennetinin Konumu* adlı kitabının baş sayfası, Paris 1691.

Şekil 38. Aziz Brendan Adası betimlemeleri³⁵ (Eco, 2015: 155-156)

Mitler coğrafi keşiflerin gerçekleşmesinde güdüleyici bir etkiye sahiptir. Yeryüzü Cenneti aranırken keşfedildiği söylenen yenedünyada da bu arayışlar devam etmektedir. İlk görselde kâşiflerin Yeryüzü Cennetinin yeri hakkındaki mitsel bilgilerini ileten yerli halk ile karşılaşmaları betimlenmiştir. İkinci görselde ise Odysseus'da adı geçen iyi karakterli Alkinoos'un (Erhat, 1996) sarayında, Armida ve Rinaldo adlı karakterlerin mutlu zamanlar geçirdikleri bahçeyi betimleyen görsel bulunmaktadır (Şekil 39). Yer ve mekâna referans veren bu görsellerin biçim aracını desteklediği söylenebilir.

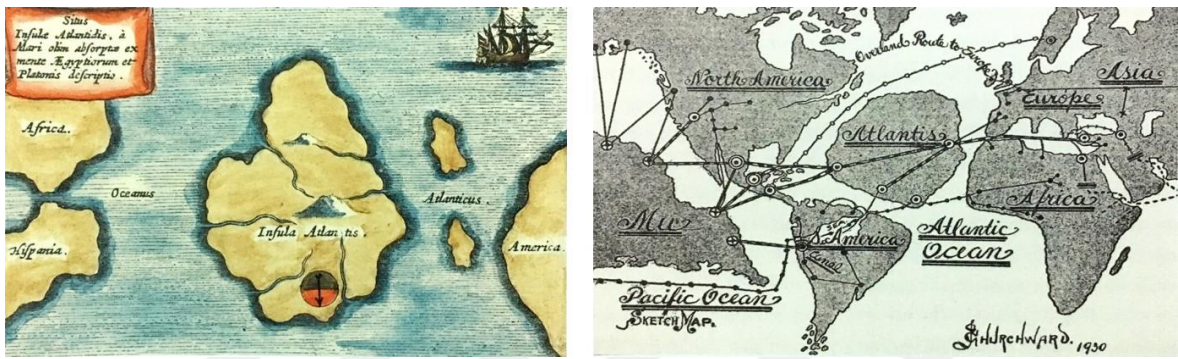
Şekil 39. Yeni Dünya'nın Yeryüzü Cenneti ve Alkinoos'un Sarayı betimlemeleri³⁶ (Eco, 2015: 177-180)

³⁵ Sırasıyla görseller: Pierre Descelliers'nin haritasında (1546) Aziz Brendan, Manchester Üniversitesi; Ada zannedilen Balık Jasconius, 1621.

³⁶ Sırasıyla görseller: Theodore de Bry, *Büyük Geziler*, Frankfurt am Main 1590; Giambattista Tiepolo, *Armida'nın Büyülediği Rinaldo*, 1753, Bavarya Saraylar.

•6. bölüm olan Atlantis, Mu ve Lemurya'da yer alan 23 görsel içinde yer, yapı ve mekân betimlemeleri olan 11 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından haritalar ve resimlerden oluşmaktadır.

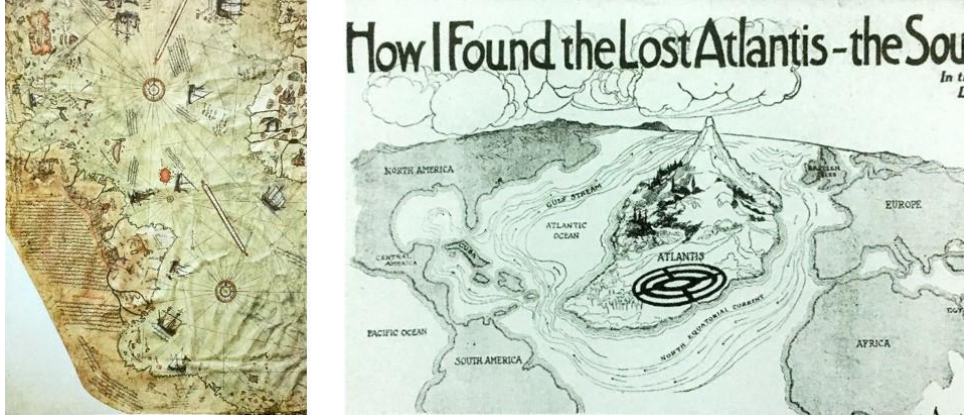
Bu bölümde ağırlıklı olarak Atlantis mitinin üretimi ve tarih boyunca ortaya atılan Yeryüzündeki konumlarına değinilmiştir. Bu fikirleri destekleyen görsel üretimi için sıkça haritalara başvurulmuştur. Şekil 40'taki görsellerde Amerika ve Afrika kıtaları arasında Atlantik Okyanusu'na yerleştirilen bir ada olarak tasvir edilmiştir. İkinci görselde ise ek olarak adı geçen Mu Kıtası Pasifik Okyanusu üzerinde konumlandırılmıştır.

Şekil 40. Atlantis'in konumu ile ilgili haritalar-1³⁷ (Eco, 2015: 197-199)

Tüm yönleriyle gizemlerinden bahsedilmese de Piri Reis'in Dünya haritasına değinilmiştir. Bu harita ile ilgili olarak bazı görüşlerde Antarktika'yı gösterdiği, bazı görüşlerde ise bir Atlantis çizimi olduğu gibi iddialara yer verilmiştir. Dolayısıyla Atlantis'in yerlerine değinen bu bölümde Piri Reis'in haritasına da yer verilmiştir. Bir gazetede Atlantis hakkında görüş bildirilirken kullanılan görselde, Atlantis'in konumu hakkındaki bir başka tasvirdir (Şekil 41).

³⁷ Sırasıyla görseller: Athanasius Kircher, *Yeraltı Dünyası*, Amsterdam 1664; James Churchward'ın *Kayıp Mu Kıtası*'ndan harita, 1931.

Şekil 41. Atlantis'in konumu ile ilgili haritalar-2³⁸ (Eco, 2015: 182-196)

Jules Verne'nün *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* adlı eseri için yapılmış görseller aşağıdaki gibidir. Bu görseller içeriği bakımından hikâyeyi destekleyen yapıların ve canlıların ifade edildiği yere işaret etmektedir. Bu nedenle biçim aracını destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir (Şekil 42).

Şekil 42. *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* adlı eseri için yapılmış atlantis görselleri³⁹ (Eco, 2015: 183-216)

Şekil 43'te yer alan ilk görselde, Atlantis mitlerinde Atlantis'in sonu ile ilgili olarak yıkılışı betimlenmiştir. Yapılı bir çevre, bir kent parçası ve oradaki insanların yıkımdaki

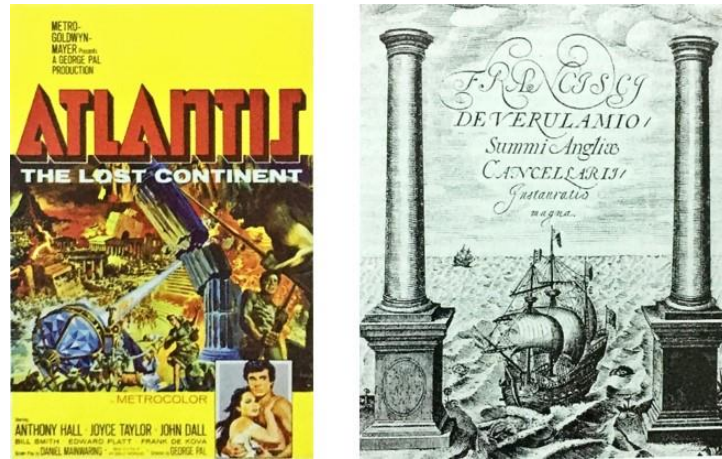
³⁸ Sırasıyla görseller: Piri Reis'in Haritası, 1513, İstanbul; Paul Schliemann'ın New York American'ın 20 Ekim 1912 tarihli sayısındaki açıklamaları.

³⁹ Sırasıyla görseller: Jules Verne'in *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* romanı için çizim, 1869-1870; Jules Verne'in *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* (1869-1870) romanı için çizim.

durumları tasvir edilmiştir. İkinci görselde bir su labirentinden geçerek ulaşılan bir tepe tasvir edilmiştir. Üçüncü görselde ise Atlantis'te yer alan kutsal bir tapınağın ideal bir betimlemesi yapılmıştır. Yer ve yapı içeren bu görsellerin biçim aracını desteklemektedir. Anlatıların yanı sıra Atlantis filmlere de konu olmuştur. Bu bölümde filmlere de değinen Eco (2015), görselleri afişlerle desteklemiştir. Aşağıdaki afişte yer alan resimde ise yıkılan yapı elemanları ile Atlantis'in yok oluşu temsil edilmiştir. İkinci görselde ise Bacon'un Atlantis ile ilgili olan kitabının ilk sayfasındaki yapı elemanları içeren resim bulunmaktadır. Yapısal figürler barındıran görsellerin de biçim aracını desteklediği söylenebilir (Şekil 44).

Şekil 43. Atlantis betimlemeleri içeren görseller-1⁴⁰ (Eco, 2015: 184-188)

Şekil 44. Atlantis betimlemeleri içeren görseller-2⁴¹ (Eco, 2015: 204-213)

⁴⁰ Sırasıyla görseller: Thomas Cole, *İmparatorluğun Yıkılışı*, 1836; Giulio Romano Okulu, *Bir Su Labirentindeki Tepe*, 16. yüzyıl, Mantova; Atlantis'teki Gizem Tapınağı'nın ideal tasviri: Manly P. Hall, *Bütün Çağların Gizli Öğretileri*, 1928.

⁴¹ Sırasıyla görseller: George Pal'ın *Atlantis: Kayıp Kıta* filminin afişi, 1961; Francis Bacon'ın *Instauratio Magna*'nın baş sayfası, 1620.

•7. bölüm olan Ultima Thule ve Hyperborea'da yer alan 20 görsel içinde yer betimlemeleri olan 5 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından haritalar ve resimlerden oluşmaktadır.

Kuzeyde İzlanda yakınlarına yerleştirilen Thule (Tile) ilk görseldeki haritada yer almaktadır. Thule'yi İzlanda olarak ele alan görüş ise ikinci görseldedir. Üçüncü görselde ise Ari ırkın kökenlerine ilişkin çeşitli varsayımların gösterildiği dünya haritası yer almaktadır. Ortaya atılan mitlerin yere ilişkin görselleştirmelerinin olduğu bu haritaların biçim aracını desteklediği şeklinde yorumlamak mümkündür (Şekil 45).

Kutup bölgeleri odaklı geliştirilen bu mitler buz beldesi olarak tanımlanmıştır. Kitapta yer alan görsellerde de bu yeri destekleyecek buzul yer biçimleri Şekil 46 verilen resimlerle sağlanmıştır.

Şekil 45. Thule'nin konumu hakkındaki varsayımları gösteren haritalar⁴² (Eco, 2015: 223-231).

⁴² Sırasıyla görseller: Thule, Olaus Magnus, *Deniz Haritası*, 1539; Abraham Ortelius, *İzlanda Haritası*, 16. yüzyıl; Joscelyn Godwin, *Arktos*, 1996.

Şekil 46. Buz Beldelerini betimleyen resimler⁴³ (Eco, 2015: 226-247)

•8. bölüm olan Kutsal Kase'nin Göçleri'nde yer alan 23 görsel içinde yer betimlemeleri olan 12 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından resimlerden oluşmaktadır.

Kitaptaki görsellerde Ekskalibur adı verilen kılıç etrafında şekillenen anlatıların betimlemeleri yer almaktadır. İlk görselde kılıcın göle atılması betimlenirken, ikinci görselde Kral Arthur'un kılıcı kayadan çıkarması betimlenmiştir. Her iki görselde de bu eylemlerin gerçekleştirildiği yere ilişkin verilerin olması sebebiyle biçim aracını desteklediği şeklinde yorumlanmıştır. Nazi subayı Otto Rahn'ın Monstegur dolaylarında gezinirken bulduğu yeraltı şehri, gizli geçitler ve mağaralar üzerindeki bulgularını Kutsal Kâse ve Tapınak Şövalyeleri ile bağdaştırması sonucu belirlediği yer olarak üçüncü görselde Monstegur betimlenmiştir. Yere dair betimlemeler olan bu görsel için de biçim aracını desteklediği söylenebilir (Şekil 47).

⁴³ Sırasıyla görseller: Thomas Ender, *Buz*, 19. yüzyıl, Bremen; Johann Heinrich Wüest, *Rhone Buzulu*, yklş. 1795, Zürih.

Şekil 47. Kral Arthur'un Kılıcını ve Montsegur'u betimleyen görseller⁴⁴ (Eco, 2015: 251-263)

Kitapta, Kutsal Kâse başlısı olan ve onu aramayı görev edinmiş Yuvarlak Masa Şövalyelerini ve masayı betimleyen görseller yer almaktadır (Şekil 48). İlgili görsellerde bu mekâna ait olan betimlemelerin biçim aracını desteklediği söylenebilir.

Şekil 48. Yuvarlak Masa Şövalyelerini betimleyen görseller⁴⁵ (Eco, 2015: 253-276)

Üzerinde “Burada, Avalon adasında, ikinci eşi Guinevere ile birlikte, Ünlü Kral Arthur yatmaktadır” ifadeleri yer alan bir yazıt bulunması üzerine Kutsal Kase'nin yerinin ithaf edildiği Avalon'un, Glastonbury Manastırı olduğu iddia edilmiştir. Bugün bile Kutsal Kâse

⁴⁴ Sırasıyla görseller: Aubrey Beardsley, Sir Thomas Malory'nin *Arthur'un Ölümü* için çizim, 1893-1894; Walter Crane, *Arthur Kılıcını Kayadan Çıkartıyor*, 1911; Montsegur kalıntıları; fotoğraf: Otto Rahn.

⁴⁵ Sırasıyla görseller: Gauthier Map, *Göllü Lancelot'un Kitabı*, 1450, Paris; Yuvarlak Masa Şövalyeleri, 13. yüzyıl, Paris.

bağlılarını veya turistleri harekete geçiren bu yapı Şekil 49’da yer alan ilk görselde betimlenmiştir. İkinci görselde ise yine yeri tam olarak bilinmeyen Arthur’un şatosu olan Camelot betimlenmiştir. Yapıya işaret eden bu görsellerin biçim aracını desteklediği söylenebilir.

Şekil 49. Avalon ve Camelot betimlemeleri⁴⁶ (Eco, 2015: 254-256)

Kitapta yer alan görsellerde Kral Arthur’un şatosunun iç mekânından bir detay verilmiştir. İkinci görselde, Arthur külliyyatından olan, mite göre Kutsal Kâseyi bulan Galahad ile Arthurun karşılaşması betimlenmiştir. Üçüncü görselde ise, yine Arthur külliyyatından olan Parsifal, Kutsal Kâse Krallığı hükümdarı olan Amfortas’ın sarayında betimlenmiştir (Şekil 50). Mekân içeren bu betimlemelerin biçim aracını desteklediği söylenebilir.

⁴⁶ Sırasıyla görseller: George Arnald, *Glastonbury Manastırının Kalıntıları*, 19. Yüzyıl; Gustave Dore, Alfred Tennyson’ın *Kralın Ezgileri* için çizim, Camelot, 1859-1885.

Şekil 50. Arthur'un Şatosu, Arthur ve Galahad'ın karşılaşması, Amfortas'ın Sarayında Parsifal betimlemeleri⁴⁷ (Eco, 2015: 255-275).

Aşağıdaki görsellerde kutsal kâsenin temsili çizimleri yer almaktadır. Bir takım eylemler ve ritüellerin gerçekleştiği mekânları betimlemesi nedeniyle bu görsellerin biçim aracını desteklediği söylenebilir (Şekil 51).

Şekil 51. Kutsal Kâse betimlemeleri⁴⁸ (Eco, 2015: 268-271)

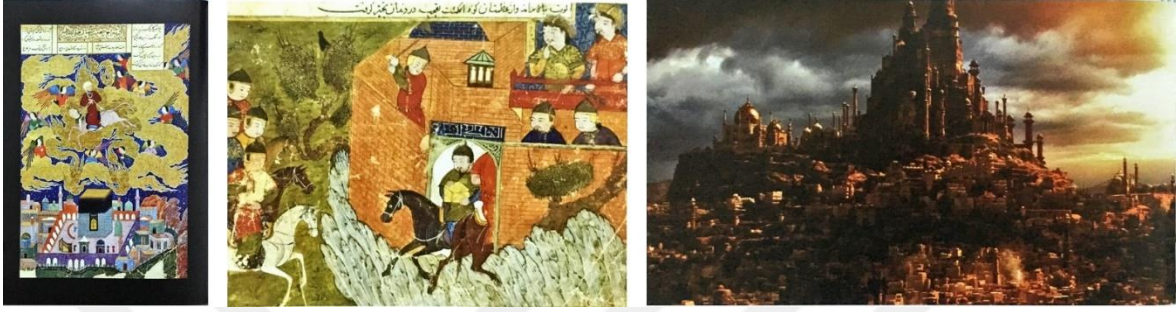
•9. bölüm olan Alamut, Dağın Yaşlısı ve Haşşaşiler bölümünde yer alan 5 görselin 3'ü yapı betimlemeleri barındırmaktadır. Bu görseller türleri bakımından minyatür ve film karesinden oluşmaktadır.

Kitaptaki görsellerde anlatılara uygun bir şekilde seçilmiş görseller bulunmaktadır. Haşşaşilerin cennete gidişleri ile ilgili inanışları bir İran minyatüründe betimlenmiştir.

⁴⁷ Sırasıyla görseller: Arthur'un Winchester Şatosu'nun Büyük Salonunda asılı duran Yuvarlak Masası; Walter Crane, *Sir Galahad, Kral Arthur'un Karşısında*, yklş. 1911; August Spiess, *Parsifal, Amfortas'ın Sarayında*, 1883-1884, Almanya.

⁴⁸ Sırasıyla görseller: Wilhelm Hauschild, *Kutsal Kâse Mucizesi*, 19. yüzyıl, Almanya; Edward Burne-Jones, *Kutsal Kâse'nin Bulunması*, 1894.

Moğolların Alamut'u işgali ikinci görselde, yine İran kökenli bir eserde örneklenmiştir. Üçüncü görselde ise Pers Prensi: Kumların Zamanı (2010) adlı filmde, Alamut'u temsil eden bir film karesi kullanılmıştır (Şekil 52). Üç görselde de yapı öğeleri bulunması nedeniyle biçim aracını desteklediği yönünde yorumlanmıştır.

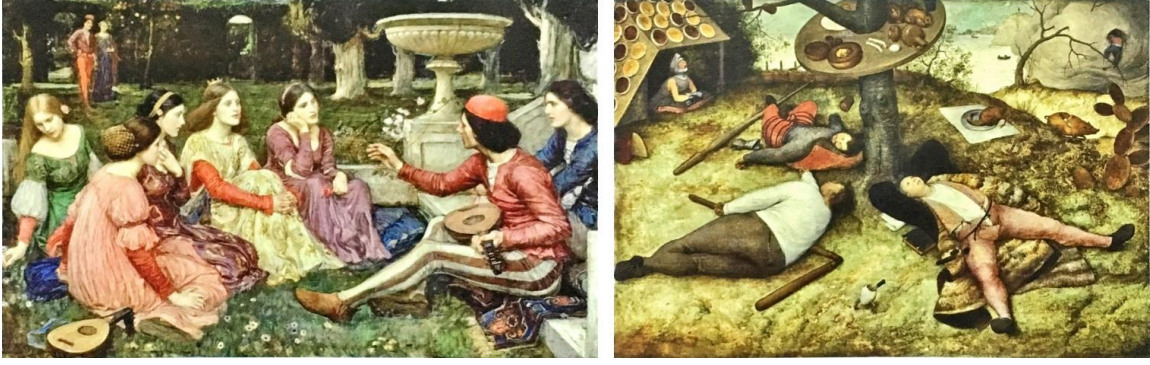

Şekil 52. Haşşaşiler ve Alamut ile ilgili görseller⁴⁹ (Eco, 2015: 278-284)

• 10. bölüm olan Bolluk Ülkesi'nde yer alan 8 görsel içinde yer/mekân, yapı/mekân betimlemeleri olan 5 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından resimlerden oluşmaktadır.

Bölüme konu edilen bolluk ülkesi genel anlamda gerçek dünyadaki emek ve emeğin karşılığı kavram çiftini tersten ele alan bir olağanüstülük beldesi olarak açıklanmıştır. Bu yerler, gün boyu sadece eğlenilen ve miskinlik yaptıkça türlü yiyeceklerin kendiliğinden belirdiği bir dünya hayali olarak materyalist bir cennete işaret eden yerlerdir. Bu yerin gerçekteki konumu hakkında gelenek kararsızdır. İkinci görselde betimlenen Maso'nun Decameron'unda yer alan Bengodi Ülkesi betimlenmiştir (Şekil 53). Bu görsellerin yer ve mekâna işaret etmesi bakımından biçim aracını desteklediği söylenebilir.

⁴⁹ Sırasıyla görseller: Cennete yükseliş, İran minyatürü, 1494-1495, Londra; Alamut'un Ele Geçirilişi, İran yazması, 1113, Paris; Mike Newell'in *Pers Prensi: Zamanın Kumları* filminden bir kare, 2010.

Şekil 53. Bolluk Ülkesini gösteren görseller-1⁵⁰ (Eco, 2015: 290-297)

Her şeyin ters yaşandığı dünyadan örnekler gösteren görseller Şekil 54’de yer almaktadır. Farelerin kedi kovaladığı, uyudukça para kazanılan, balıkların denizden insan tuttuğu, ineklerin kasap olduğu gibi absürt tersliklerin olduğu yerleri betimleyen bu görsellerin biçim aracını desteklediği söylenebilir.

Şekil 54. Bolluk Ülkesini gösteren görseller-2⁵¹ (Eco, 2015: 292-300)

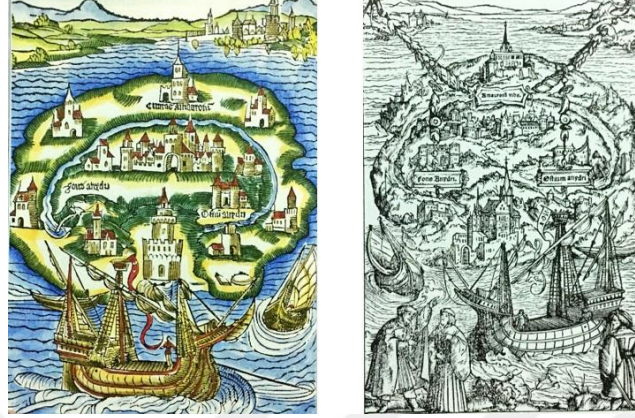
• 11. bölüm olan Ütopya Adaları’nda yer alan 13 görsel içinde yer/mekân, yapı/mekân betimlemeleri olan 7 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından haritalar ve resimlerden oluşmaktadır.

Bölüme konu edilen ütopyaların mimari öğelerle birlikte ele alınmaya başlandığı belirtilen Thomas More’un Ütopya’sının 1516 ve 1518 basımlarında kullanılan görseller Efsanevi Yerlerin Tarihi kitabı içinde yer almaktadır. Bu görseller üzerinde yapılar da

⁵⁰ Sırasıyla görseller: John William Waterhouse, Decameron, 1916, Liverpool; Pieter Bruegel, Yaşlı, Bolluk Ülkesi, 1567, Münih.

⁵¹ Sırasıyla görseller: *Farelerin Saldırısına Uğrayan Kediler Şatosu*, 19. Yüzyıl, Londra; *İnsanların Çılgınlığı* ya da *Tersine Dünya*, 18. Yüzyıl, Marsilya; *Bolluk Ülkesi, En Çok Uyuyanın En Çok Kazandığı Ülke*, 1871, Londra.

barındıran ütopyaya yani yere işaret eden görseller olması nedeniyle biçim aracını desteklediği söylenebilir (Şekil 55).

Şekil 55. Thomas More'un Ütopyasında yer alan görseller⁵² (Eco, 2015: 304-305)

İnsanlar Ütopya düşüncesinin oluşturduğu imgeleri zamanla gerçeğe dönüştürmek istemişlerdir. Rönesans'ta bu gayretin yaratımı olarak mimarlar ideal şehirler inşa etmeyi denemişlerdir. Palmanova ve Lefkoşa şehirleri fiziksel niteliği (sekizgen ve dairesel), surları, hendekleri, yolları ve yapılarıyla bu inşa denemelerine örnek olmuştur. Bu ideal şehir görselleri/çizimleri/haritaları/vaziyet planları yer ve yapı bildirmeleri nedeniyle biçim aracını desteklediği şekilde yorumlanabilirler (Şekil 56).

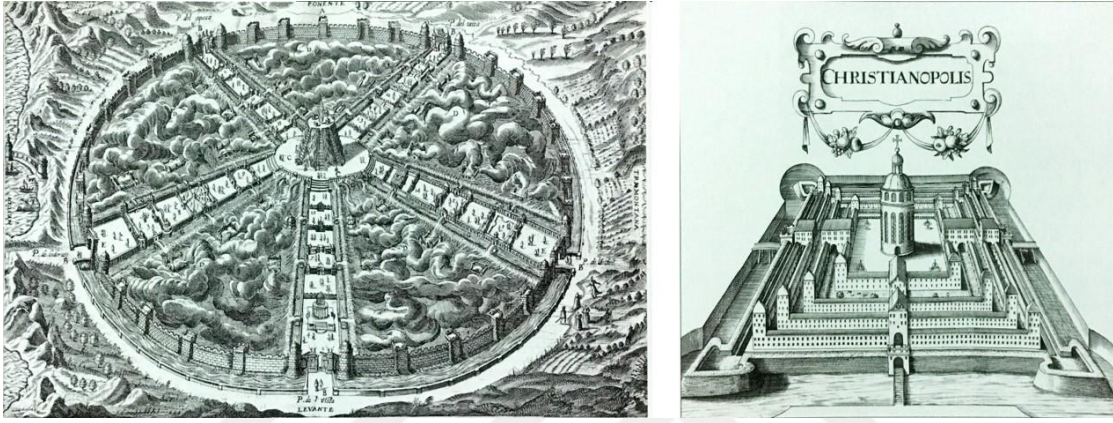
Şekil 56. Rönesans Dönemi İdeal Kent örnekleri⁵³ (Eco, 2015: 311-316)

⁵² Thomas More'un *Utopia*'sının 1516 ve 1518 basımlarının ön sayfası

⁵³ Sırasıyla görseller: Georg Braun ve Franz Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum*, 1598; Giacomo Franco'nun Lefkoşa Haritası, 1597.

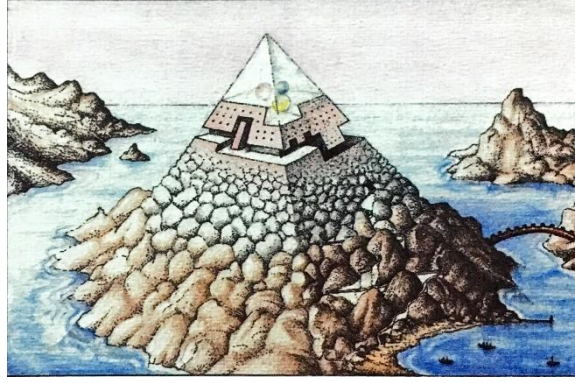
Ütopyalarla birlikte arzunun gerçeğe dönüşmesi isteğinin ürünü olarak şehir betimlemeleri yapılmıştır. Buna örnek olarak Aristo'nun Nichomachian Ethics eserindeki fikirlerini harekete geçiren Bene'nin Civitas Veri eserinde yer alan şehir görseli (URL-7) ve Johann Valentin Andreae'nin Hristiyan şehir devleti eserinde betimlenen Christianopolis şehri yer almaktadır (Şekil 57). Bu şehir betimlemeleri yer ve yapı bildirmeleri nedeniyle biçim aracını desteklediği şeklinde yorumlanabilirler.

Şekil 57. İdeal Kent betimlemeleri⁵⁴ (Eco, 2015: 315-323)

Ütopik bir yaklaşımla yazılmış olan Luigi Seraphini'nin olmayan yerleri anlattığı Codex Srephinianus adlı iki ciltlik eserinden Efsanevi Yerlerin Tarihi kitabına eklenmiş görsel bulunmaktadır. İlk ciltte doğa bilimlerini ikinci ciltte ise beşeri bilimlerin (etnoloji, antropoloji, mitoloji, dilbilim, gastronomi, mimarlık ve şehircilik gibi konuları içeren) ele alındığı (Şentürk, 2016) bu eserden alınan Şekil 58'deki görselin ütopik bir yapıya ve yere işaret ettiği, dolayısıyla biçim aracını desteklediği söylenebilir.

⁵⁴ Sırasıyla görseller: Bartolomeo del Bene, *Civitas Veri*, 1609; Johannes Valentinus Andreae'nin *Hristiyan Şehir Devletinin Tasviri*'nin ön sayfası, 1619.

Şekil 58. Ütopik bir yer-yapı betimlemesi⁵⁵ (Eco, 2015: 312)

• 12. bölüm olan Solomon Adaları ve Terra Australis’de yer alan 12 görsel içinde yer betimlemeleri olan 5 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından haritalardan ve resimlerden oluşmaktadır.

Güneyde bilinmeyen, kuzeydeki topraklarla dengeyi sağladığına inanılan toprak parçaları olan Terra Australis aşağıdaki haritalardaki gibi birçok farklı yere konumlandırılmıştır. Biçim aracının öğelerinden olan görseller mimari referans olarak Şekil 59’da yer alan haritalarla yere işaret etmektedirler.

Şekil 59. Terra Australis Incognita’yı gösteren görseller⁵⁶ (Eco, 2015: 328-340)

İlk yolculuğunda Avusturalya kıyılarına çıkan Kaptan Cook, daha sonra Terra Australis’i aramaya devam etmiştir. Ancak ikinci yolculuğunda 1735’te icat edilen deniz saatini, 1772’de kullanan Cook’un keşfettiği yerlerin kesin bilgilerine ulaşmasıyla bu mit

⁵⁵ Luigi Serafini, *Codex Seraphinianus*, Milano, Franco Maria Ricci, 1981.

⁵⁶ Sırasıyla görseller: Pasifik Okyanusu’nun Haritası: Abraham Ortelius, *Theatrum Orbis Terrarum*, 1606; Terra Australis: Oronce Finé, *Dünyanın Yakın Tarihteki ve Tam Betimlemesi*, 1534, Paris, Fransız Milli Kütüphanesi; Petrus Bertius, *P. Bertii tabularum geographicarum contractarum, Descriptio terrae subaustralis*, Amsterdam, 1616, Princeton Üniversitesi.

sona ermiştir (Eco, 2015). Örneklenen görsellerde, Terra Australis’i ararken keşfettiği topraklarda karşılaştığı yerlilerle olan ilişkilerinin sahnelendiği betimlemeler yer almaktadır (Şekil 60). Mimari referansı yer olan bu görseller resimlerle biçim aracını desteklemektedir.

Şekil 60. Kaptan Cook’un Yerlilerle karşılaşması ve ölümü⁵⁷ (Eco, 2015: 330-335)

• 13. bölüm olan Yer’in İçi, Kutup Miti ve Agarta’da yer alan 45 görsel içinde yer, yapı, mekân betimlemeleri olan 23 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından resimlerden, haritalardan, film sahnelerinden vs. oluşmaktadır.

Kitapta, yeraltı dünyasını ölülerin diyarı ve cehennem olarak gören anlatılardan yola çıkarak yapılan betimlemelere yer verilmiştir. Aşağıdaki görseller cehennem olarak ele alınan yerlerin ve kutsal kişilerin cehennemle olan ilişkilerinin betimlemelerine örnektir. İlk görselde Troya savaşıdan sonra İtalya’ya gidip Roma şehrinin temelini oluşturan Aineias’ın (Erhat, 1996) Limbo’ya (birçok kaynakta cehennem olarak geçen) inişinin betimlemesi yer almaktadır. İkinci görsel, İsa’nın cehenneme inişini betimlemektedir. Ölüleri yeraltı dünyasına (Hades’e) götüren sandalcı Kharon’un yeraltı ırmağı olan Styks’dan geçişi, üçüncü görseldeki gibidir. Cehennem için yapılan birçok betimlemeden biri olan Tobias Swinden’in tahayyülü ise cehennemin yerinin gökyüzünün en sıcak yeri, yani Güneş’in merkezinde olduğu yönünde olmuştur. 4. görseldeki çizimde de Tartarus (cehennemin en derin bölgesi) yeri belirtilmiştir. Cehennemin yeri ve fiziksel özellikleri hakkındaki anlatıları betimleyen bu görseller yere işaret etmesi bakımından biçim aracını desteklediği yönünde yorumlanmıştır (Şekil 61).

⁵⁷ Sırasıyla görseller: William Hodges, *James Cook’un Yeni Hebridler, Tanna’ya Temkinli Ayak Basışı*, 18. yüzyıl, Londra-Greenwich; George Carter, *Kaptan Cook’un Ölümü*, 1783, Honolulu.

Şekil 61. Cehennem Olarak Yer'in içi betimlemeleri⁵⁸ (Eco, 2015: 344-349)

Bir zamanlar göğün keşfedilmesi imkânsızdı ama Yer'in derinliklerine inmek mümkündü. Maden ocakları, yer altı kentleri ve mezarları (katakomp), kanalizasyonlar yaratıcı isimleri cezbeden unsurlar olmuşlardı. Kitapta, bilimsel metinler, romanlar, filmler ve resimler üzerinden bu unsurları ele alan görseller yer almaktadır. Şekil 62'deki görseller de yeraltı mekânlarına işaret etmesi bakımından biçim aracı kapsamındadır.

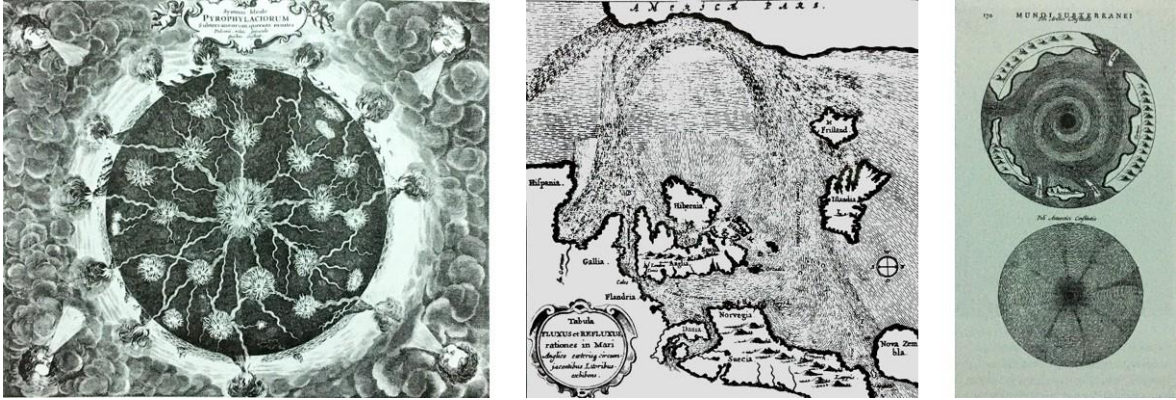

Şekil 62. Yeraltı mekânlarının betimlemeleri⁵⁹ (Eco, 2015: 349-350)

Yanardağlara ilişkin bilgiler ile Yer'in içini betimlemeye çalışan Athanasius Kircher (17. yüzyıl), bilim ve bilimkurgunun bir çeşit karışımını ortaya koymuştur. Akışkan lavların yanı sıra Yer'in merkezinde yer alan ejderha benzeri varlıkların yaşadığı bir yer hayal etmiştir. Okyanus sularının insan vücudundaki kan dolaşımına benzer bir şekilde yerin içinde bilinmeyen gizli yollar ve dolambaçlı kanallar yardımıyla dolaşım gösterdiğini öne sürmüştür (Eco, 2015). Konuyla ilgili Şekil 63'te yer alan betimlemeler, yere işaret etmeleri bakımından biçim aracına örnek olarak ele alınabilir.

⁵⁸ Sırasıyla görseller: Nicolo dell'Abate, *Aeneas, Avernus'a İniyor*, 16. yüzyıl, Modena; Tintoretto, *İsa'nın Limboya İnişi*, 1568, Venedik; Joachim Patinir, *Kharon, Styks Irmağını Geçiyor*, yklş. 1520-1524, Madrid; Tobias Swinden, *Cehennem'in Yapısı ve Yeri Üzerine Bir Araştırma*, 1714.

⁵⁹ Sırasıyla görseller: Georgius Agricola, *Madenler Üzerine*, Basel 1556; Agostino Tofanelli, *San Callisto Katakombaları*, 1833; Giovan Battista Piranesi, *Hapishaneler*, yklş. 1761, Los Angeles; Paris Kanalizasyonu, Jean-Paul Chanois'nın Sefiller filmi için çizdiği taslak, 1957.

Şekil 63. Kircher'in Kutup betimlemeleri⁶⁰ (Eco, 2015: 352-393)

Bu bölümde kitabın tümünden farklı olarak ağırlık romanlara verilmiştir. Romanlarda işlenen Yer'in içi teması, Yer'in fiziksel koşullarının yanı sıra orada yaşayan ütopyik komünlere ve olağandışı canlılarla kurgulandığına değinilmiştir. Kitapta, Jules Verne'ün Dünya'nın Merkezine Yolculuk'undan öncesinde başlayarak bir diğerini tetikleyen bu kurgu dünyaların betimlemelerine örnekler bulunmaktadır. Bu betimlemelerde yer alan yaratıklar, topluluklar ve özellikle dikkat çeken dev mantar görsellerde yer almaktadır (Şekil 64). Yeri'nin içi, Yer'in fiziksel özelliklerini ve oradaki yaşam hakkındaki kurguları betimleyen bu görseller yere işaret etmesi bakımından biçim aracını desteklediği yönünde yorumlanmıştır.

Şekil 64. Romanlarda geçen Yer'in İçi betimlemeleri⁶¹ (Eco, 2015: 35-362)

⁶⁰ Sırasıyla görseller: Kuzey Kutbu, Kutuplar, Athanasius Kircher, *Yeraltı Dünyası*, 1665.

⁶¹ Sırasıyla görseller: Jules Verne'in Dünyanın Merkezine Yolculuk'u için çizim, 1864; Niels Klim'in inişi: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767; Yeraltı dünyasındaki varlıklar: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767; Dev mantarlar ormanı, Edouard Riou'nun Jules Verne'in *Dünyanın Merkezine Yolculuk* romanı için çizimi, 1864; J. Augustus Knapp'ın John Uri Lloyd'un *Ethidorhpa* romanındaki dev mantarları gösteren çizimi 1897.

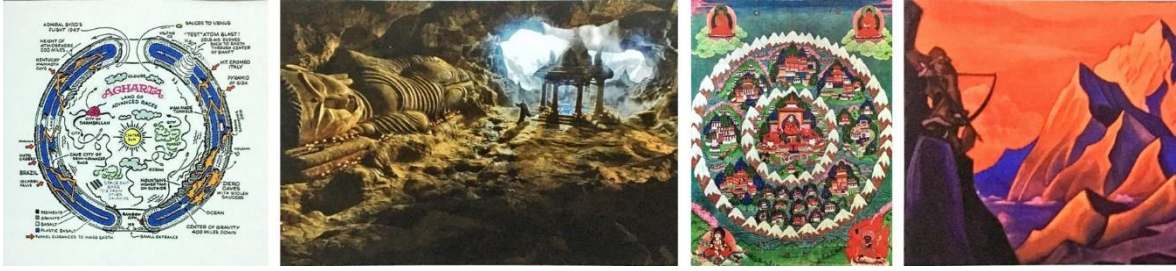
Kitapta, Batı uygarlığının kökenleri ve ari ırk çerçevesinde ortaya çıkan kutup mitini destekleyen görseller yer almaktadır (Şekil 65). Mercator (16. yüzyıl) adlı haritacının çizdiği haritada yeryüzündeki okyanus sularının Kuzey Kutbundaki devasa bir oyuktan dökülerek Yer'in boşluğuna yerin içine döküldüğü betimlenmiştir. Kutuptaki yaşam biçimini mimari üzerinden örneklendiren iglo betimlemeleri yer almaktadır. Üçüncü görselde, 1818'de J. Cleves Symmes ortaya attığı kutuplardaki buz halkalarının aştığımızda ılıman bir iklime ulaşıldığı fikrinden etkilenerek William Bradshaw'ın *Atvatabar* (1895) adlı romanında yer alan Yer'in içi betimlemesi bulunmaktadır. Yer ve yapı öğelerini barındırmaları açısından bu görsellerin biçim aracına örnek olduğu söylenebilir.

Şekil 65. Kutup miti ile ilgili betimlemeler⁶² (Eco, 2015: 369-399)

Dünyada fiziksel olarak gerçekliği olan yeraltı şehirleri üzerinden üretilen mitlere, bu bölümde Agarta şehri üzerinden değinilmiştir. İlhamını Doğu geleneklerinden alan bu mit, okültist kuramlarla beslenmiştir. Kitapta adı geçen birçok mitle özdeşleştirilen Şambala krallığı da Agarta ile ilişkilendirilmiştir. Şekil 66'daki görsellerde de Agarta'nın Yer'in içindeki fiziksel koşulunu ve konumunu betimleyen çizim, Şangri-La (Şambala)'nın konu edildiği filmde krallığın girişinin betimlendiği sahne, Şambala yerleşiminin betimlendiği boyamalar ve Şambala'yı bulma inancıyla yolculuklar yapan Roerich'in Şambala betimlemeleri bulunmaktadır. Yer ögesini vurgulayan görsellerin biçim aracına örnek olduğu düşünülmüştür.

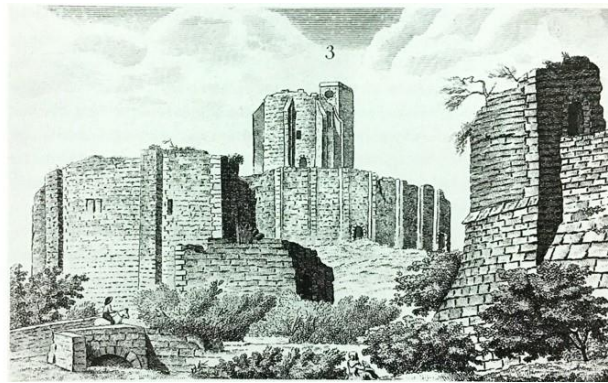
⁶² Sırasıyla görseller: Gerardus Mercator, *Kuzey Topraklarının Betimlemesi*, Duisburg 1595; Anonim, *İglo*, 19. yüzyıl ortası, Toronto; William R. Bradshaw, *Atvatabar Tanrıçası*, New York 1892.

Şekil 66. Agarta ve Şambala betimlemeleri⁶³ (Eco, 2015: 379-384)

• 14. bölüm olan Rennes-Le-Chateau'nun İcat Ediliş'nde yer alan 11 görsel içinde yapı ve mekân betimlemeleri olan 4 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından resimlerden oluşmaktadır.

Başrahip Berenger Sauneire yerel kiliseyi restore ettirmesinin yanı sıra yaşayacağı evi ve tepede bir kule yaptırmıştır (Eco, 2015). Bu kule Kudüs'teki Davut Kulesini andıran Tour Magdala (Mecdelli Meryem Kulesi), ilk görselde yer almaktadır (Şekil 67). İkinci görselde ise Gisors Şatosu'nun betimlemesi vardır. Şatonun gizemleri üzerine kitap yazan De Sede'nin açıklamalarına göre şatoda yapılan gizli kazılar sonucu ulaşılan gizemli birimler olduğu iddia edilmiştir. Ancak, De Sede Tapınak Şövalyeleriyle ilişki kurmaya çalışsa da daha sonra kimse bu birimlere ulaşamamıştır (Eco, 2015). Görsellerin yapı öğeleri içermesi açısından biçim aracına örnek olduğu düşünülmüştür.

Şekil 67. Mecdelli Meryem Kulesi ve Gisors Şatosu betimlemeleri⁶⁴ (Eco, 2015: 408-412)

⁶³ Sırasıyla görseller: Raymond W. Bernard, Agarta'nın temsili; *Mumya: Ejder İmparatorun Mezarı*, 2008; *Şambala Cenneti*, 19. yüzyıl, Paris; Nicholas Roerich, *Şambala*, 1946.

⁶⁴ Sırasıyla görseller: Rennes-le-Château'daki Mecdelli Meryem Kulesi; Gisors Şatosu, Normandiya, 19. yüzyıl başları, Paris.

Çarpıtılmış gerçeklerle mekânlara gizemler katma çabasında olan anlatıların ele alındığı bu bölümde, Saint-Sulpice Kilisesi ve Rosslyn Şapeli örneklerine yer verilmiştir. Zemininde 18. yüzyılda yapılan bilimsel bir çalışmanın parçası olan meridyen çizgisi ile ilgili üretilen mitlerin mekânı Saint-Sulpice Kilisesi ve Da Vinci'nin Şifresinin mekânları haline gelmiş olan Rosslyn Şapeli'ne ait görseller bulunmaktadır. Mekân gösteren bu görseller için biçim aracını desteklediği söylenebilir (Şekil 68).

Şekil 68. Saint-Sulpice Kilisesi ve Rosslyn Şapeli iç mekân betimlemeleri⁶⁵ (Eco, 2015: 421-425)

• 15. bölüm olan Romanlardaki Yerler ve Gerçeklikleri'nde yer alan 21 görsel içinde yer, yapı, mekân betimlemeleri olan 12 adet görsel bulunmaktadır. Bu görseller türleri bakımından resimlerden, haritalardan, film sahnelerinden vs. oluşmaktadır.

Mitolojik metinlerin ağırlıkta olduğu kitabın bu bölümünde romanlarda geçen yerlerin gerçekliklerini ele alınmıştır. Bu bölümdeki anlatıları destekleyen görsellerin, yer, yapı ve mekân betimlemeleri barındırmaları bakımından biçim aracını desteklediği söylenebilir (Şekil 69). Yapı betimlemeleri olan görsellerde hayali şatolar ve yeraltı tapınakları bulunmaktadır.

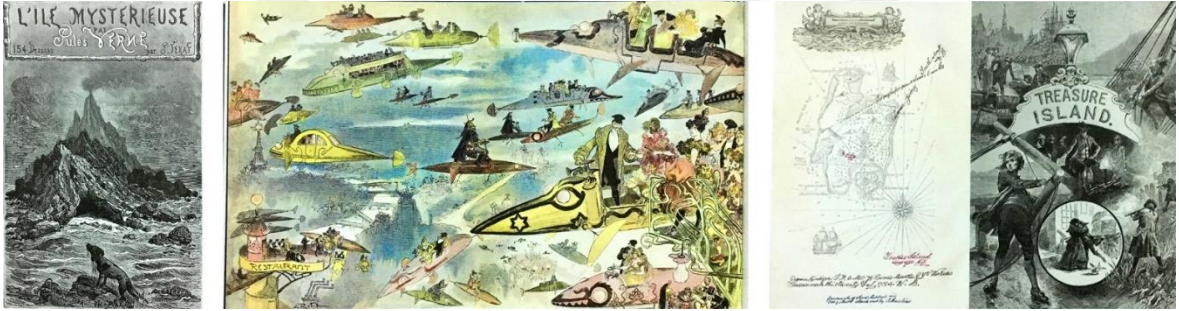
⁶⁵ Sırasıyla görseller: John Scarlett Davis, *Saint-Sulpice Kilisesi'nin İçi*, 1834, Cardiff; Joseph Michael Gandy, *Rosslyn Şapeli*, 1810.

Şekil 69. Romanlarda geçen yapı betimlemeleri⁶⁶ (Eco, 2015: 430-457).

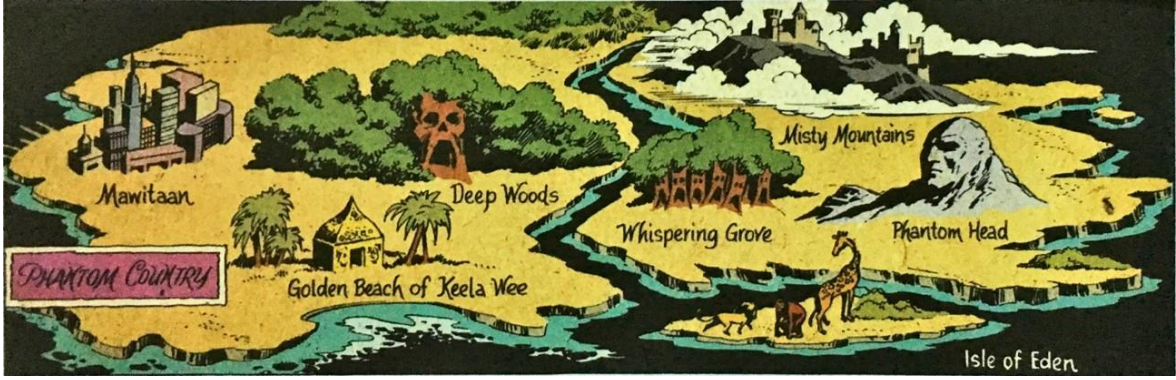
Bu bölümde yer alan görsellerdeki yer betimlemeleri ise geniş bir yelpazede örneklenmiştir. Romanlardaki hayali kentler, adalar ve cennet betimlemeleri yer almaktadır (Şekil 70, 71 ve 72). Mekân betimlemeleri ise olayların geçtiği sahnelerden oluşmaktadır (Şekil 73 ve 74).

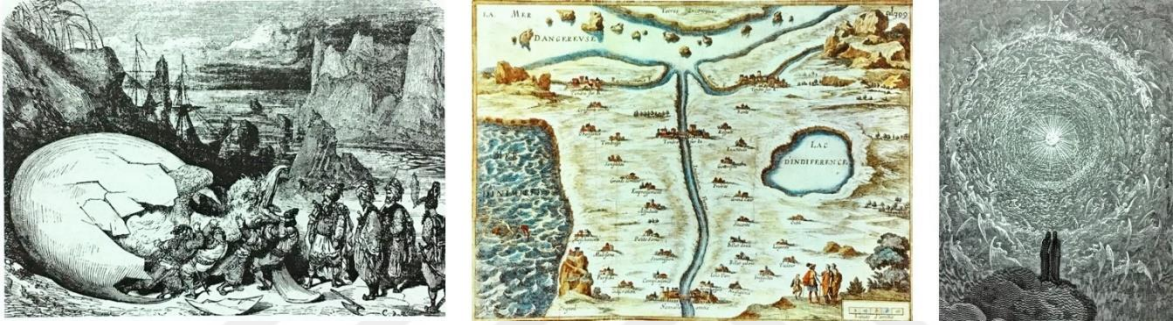
Şekil 70. Romanlarda geçen yer betimlemeleri-1⁶⁷ (Eco, 2015: 432-437).

⁶⁶ Sırasıyla görseller: Kıskaçlık Şatosu: *Gülün Romansı*, 15. yüzyıl, Londra; Ellora yeraltı tapınakları: Giulio Ferrario, *Eski ve Yeni Gelenek*, 19. Yüzyıl; René Magritte, *Pireneler Şatosu*, 1959, Kudüs.

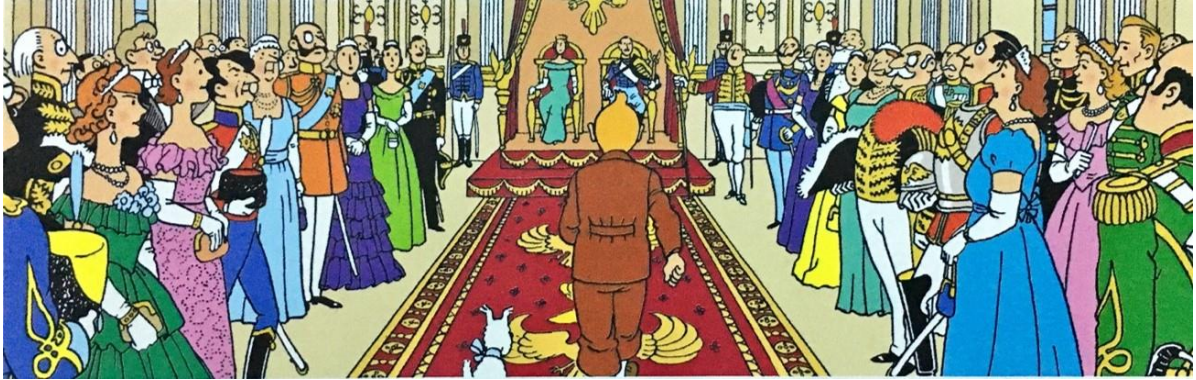
⁶⁷ Sırasıyla görseller: Jules Verne'in *Gizemli Ada*'sının ön sayfası, 1874; Albert Robida, *Paris Operasından Çıkış*, yklş. 1900; Robert Louis Stevenson, *Define Adası*, 1886.

Şekil 71. Romanlarda geçen yer betimlemeleri-2⁶⁸ (Eco, 2015: 433).

Şekil 72. Romanlarda geçen yer betimlemeleri-3⁶⁹ (Eco, 2015: 442-461).

Şekil 73. Romanlarda geçen mekân betimlemeleri-1⁷⁰ (Eco, 2015: 433)

⁶⁸ Kızılmiske'nin ülkesi: Phantom, 1973.

⁶⁹ Sırasıyla görseller: Gustave Doré, Sinbad ve Ruh Kuşu, *Binbir Gece Masalları*, 1865; *Sevgi Haritası*, Madeleine de Scudéry, 1654; Gustave Doré, *Beyaz Gül, İlahi Komedy*, *Cennet*, Kanto XXXI için çizim.

⁷⁰ Hergé, *Tenten'in Maceraları: Ottokar'ın Asası*, 1939.

Şekil 74. Romanlarda geçen mekân betimlemeleri-2⁷¹ (Eco, 2015: 444-460)

Özetle mimari referanslar içeren görseller üzerinden mitler biçim aracına uygun olarak okunmuştur. Yer, yapı ve mekân öğelerinden oluşan bu referanslar haritalar, resimler, çizimler gravürler, minyatürler ve film sahnelerinden kesitler ile örneklenmiştir.

Yerlerle ilgili değişken ve statik durumların izleri en iyi haritalar üzerinde gösterilmiştir. Çünkü haritalar, yaratılmış Dünya'nın biçimi üzerindeki düşüncelerin şekillenmesini kolaylıkla sağlamaktadır. Haritaların üzerindeki açıklamalarda yer, yapı, kişi gibi mimari referanslar bulunmaktadır. Bu durum mitsel düşünceleri oluşurken mimarlığın etkisini ortaya çıkarmaktadır. Harita üzerinde bir topluluğun (12 İsrail Kabilesi vb.) yerleşim biçimi ortaya konulabilirken resimlerde yaşam biçimlerini göstermek mümkündür.

Yeryüzünün bilinmeyen yapısını ve yeryüzünde bilinmeyen toprakların varlığını anlamlandırabilmek için çeşitli yerler hayal edilmiştir (Antipodlar, Terra Australis, Yer'in İçi miti vb.). Bu konuda oluşturulan mitler hayal gücünün mekanizmalarını çalıştırarak orda yaşayan varlıkların resimlerde yer alan tasvirlerine kadar ilerletilmiştir. Mimari bir kavram olan yerin bu sayede önemi ortaya çıkmıştır.

Mitsel anlatılarda önemli isimlerin yaptırdığı yapıların özellikle ele alındığı görülmüştür. Kutsal veya kutsal dışı anlatılarda bu yapıların yapım süreci, fiziksel biçimi, tüm ihtişamıyla betimlenmektedir. Bu anlatımlarla yapıların görselleştirilerek yeniden inşa etme çabaları betimlenebilmektedir. Bu da mitlerin devamlılığını sağlamak adına insan davranışlarının resim sanatı yardımıyla yaşatıldığı görülmektedir.

⁷¹ Sırasıyla görseller: Moritz Ludwig von Schwind, *Saz Şairleri Savaşı İçin Şairlerin Çabası*, 1854-1855, Eisenach; Abdul Mati Klarwien, *Alef Tapınağı*, 1963-1970.

Mitolojik anlatılarda önemli kişilerin karşı karşıya gelmeleri ya da karşılaşmaları önemli olaylar olarak görülmektedir (Saba Kraliçesi ve Süleyman'ın karşılaşması, Arthur ve Galahad'ın karşılaşması vb.). Görsellerde ise bu kişilerin karşılaşmalarının yaşanması, yerler ve mekânların da betimlenmesiyle mitler yaşatılmaya devam etmiştir.

Yunan evreninin geniş düş gücü mitsel metinlerde bulunan yer, yapı, mekân ve kişiyi de ciddi bir şekilde betimlemiştir (Odysseus vb.). Gerçek dünya ile büyük ölçüde benzerlik gösteren yanlarıyla betimlenen yerler, yapılar ve mekânlar mitlerin zihinlerde tanıdık figürlerle yerleşmesine yardımcı olmuş ve bu sayede devamlılığı sağlanmıştır. Sonuç olarak mimari öğelerle betimlenen mitler sanat eserleri üzerinden varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Merak uyandırıcı gizemli yerlerin varlığı mitlerde yer, yapı ve mekân betimlemeleriyle görünürlük kazanmıştır (Rahip Johannes'in krallığı vb.). Yeryüzü şekillerinde yaşanan değişimlerin nedeninin açıklanamadığı zamanlarda yine mitler devreye girerek ada, toprak, kent, ülke gibi mimari kavramlarla mitik düşünceler mesnet kazanmıştır (Taprobane, Atlantis, Mu Kıtası, Thule, vb.).

İnsanların tümünün farklı yön ve biçimleriyle insanların sürekli olarak mutlu ve refah içinde yaşadığı düşünülen yerler, mitlerde hayat bulmuştur. Bu yerler, özellikle yeryüzüne inmiş cennet metaforuyla zihinlerde gizemli, arzulanan yerlerin oluşmasına neden olmuştur (Aden Bahçesi, Altınçağ, Aziz Brendan Adası, Bolluk Ülkesi vb.). Bu yerlerin varlığına olan inançla yaşayan insanların davranışları ve eğilimleri ile dünyanın gidişatını değiştiren coğrafi keşifler gibi olaylar tetiklenmiştir (Yeni Dünyanın Yeryüzü Cenneti vb.). Bu durumda mitlerin günlük hayattaki emelleri de organize eden bir yapıda olduğu söylenebilir. Bu nedenle her zaman, doğa resmedildiğinde bile mimari referansları içinde barındırmaktadır. Çünkü mimari günlük yaşamda vazgeçilmez unsurlardan biridir.

İdeal şehirler ve yaşamlar meydana getirme düşüncesiyle oluşturulan düşünceler (Ütopya Adaları vb.) ile ilişkili görseller mimari referanslar barındırmaktadırlar. Bu düşüncelerin etkisiyle oluşturulmuş kent planlamaları mimarinin düşünceleri harekete geçirme yanını ortaya çıkarmaktadır. Burada görseller teknik çizimlerle ifade edilmiştir. Üstün ırkın köken arayışları da hayal edilen ve idealize edilen topraklara (Thule, Buz Beldeleri, Kutup miti vb.) atfedilerek bu düşüncelerin kapsam alanı başka mitlere de sıçramıştır. Yer kavramı köken ile ilişki kurmuştur.

Varlığı gerçekte mit arasında olan örgütlerin motivasyon araçları ve yaşadığı yerler görselleştirilmiştir (Haşşaşiler, Cennete ulaşma, Alamut Dağı vb.). Romanlarda geçen hayali kentler, adalar, saray ve cennet mekanları harita, resim ve hatta film sahneleri üzerinden

görselleştirilmiştir. Bu görselleştirmeler mimari öğeler yardımıyla yapılarak insanların tanıdığı, bildiği imgeleri harekete geçirerek inandırıcılık oranları arttırılmıştır.

Metin dışı tüm anlatı türleri üzerinde mitler ve barındırdıkları mimari referansları arasındaki ilişkileri biçim aracı ile okumak mümkündür. Çünkü mitlerden onları konu edinen tüm türlerle birlikte ele alındığında daha anlamlı sonuçlar elde edilir. Yananlamsal içerik potansiyeli yüksek olan imgelerin analizlerde oldukça fazla veri sağladığı görülmüştür.

Sonuç olarak mitler, mimarlık ve mimari öğelerle meşruluklarını ilan etmenin bir yolunu bulmuşlardır. Mitlerin vermek istedikleri mesajı ileten görseller üzerinden mimari referanslar biçim aracı ile yeniden okunmuştur.

4.2. İçerik (Content)

Honko (1984), mimaride bütünün her bir parçasını ifade eden içerik (*content*) kavramını miti tanımlamada bir ölçüt olarak ele almıştır ve mitlerin kozmogonik yanlarını vurgulamıştır. Tüm mitler için gerçek anlamıyla tamamen kozmogonik mitlerdir denilemez. Ancak kozmogonik mitlerle toplumsal kimliği oluşturan dünya kökenli hikâyeler arasında yapısal paralellikler vardır. Bu anlamda Honko'ya (1984) göre kozmogoni, dünyanın ve çağımızın, varmak istediğimiz hedeflerin nasıl belirlendiğini ve en kutsal değerlerimizin nasıl kodlandığını anlatan bütün öykülerden oluşmaktadır. Bu aracın sorguladığı soru(n) ise mitsel anlatıların tümünde kozmogonik bağıntıların yer alıp almadığını problemleştirmiştir.

Mimarlıkta metin okumalarını gerçekleştirebilmek için ortaya atılan sorun(n) kapsamında, Eco (2015) tarafından oluşturulan seçkiler incelenmiştir. Orijinal metin parçaları üzerinden analiz yapılması planlanan bu araçta mimari referans olarak 'yapım' ve 'yıkım' öğeleri uygun görülmüştür. Çünkü yapım kadar yıkım da bir başlangıca işaret eder ve akıllara doğrudan fiziksel ve düşünsel inşa eylemini getirir. Kozmogonik mitlerin kökeninde yaratım ve başlatma kavramları/eylemleri yer almaktadır. Mimarlıkta yapım kavramı içinde dolaysız bir biçimde yaratma ve başlatma eylemleri mevcuttur. Yıkım kavramı ise yeniye ortaya çıkarma ve yeni ile eski arasında ilişki kurabilme özellikleri ile yaratma ve başlatma potansiyelleri taşımaktadır. Bu nedenlerle özellikle yeri anlatan metinlerde yapma ve yıkma eylemleri incelenmiştir.

Bu bölümün devamında içerik aracıyla okunduğunda uygunluk sağlayan metinlere, kitabın bölüm isimleriyle birlikte açıklamaları yapılarak yer verilmiştir.

• 1. bölüm olan Düz Yeryüzü ve Antipodlar'da özellikle yapıma işaret eden, yaratılan Yer'in biçimi hakkında oluşan mitsel anlatılar bulunmaktadır. Bu metinlerde, Dünya'nın ne biçimde (nasıl) başladığı/yaratıldığı ve bu konudaki kutsal değerlerin kodlanması ögelerine örnekler bulunmaktadır.

Yer'in biçimi hakkındaki görüşlerin, Dünya'nın nasıl başladığı konusunun uzantısı olarak ne biçimde olduğu ve bunun öne sürülen nedenleri doğrultusunda yapıma işaret eden kozmogonik yanları bulundurduğu söylenebilir. Aşağıdaki alıntılarda bu yanları görmek mümkündür. Metinlerde Yer'in biçimi, büyüklüğü, konumu, dengesi gibi ele alınan konuların kozmogoniye örnek olduğu söylenebilir.

“[...] Bazıları Yer'in, düz ve davul şeklinde olduğunu düşünüyorlar. Ve kanıt olarak şunu gösteriyorlar: Güneş doğduğunda ya da battığında, Güneş'in Yer tarafından gizlenen kısmının kenarı, eğimli değil düzdür, oysa Yer küre biçiminde olsaydı, sekantın kavisli olması gerekirdi [...] Bazıları ise, yeryüzünün su üzerinde durduğunu belirtiyorlar. [...] Thales'e göre yeryüzü, tahta ya da benzeri başka herhangi bir madde gibi su üstünde yüzebildiği için, sabit kalır. [...]” Aristoteles [İ.Ö. 4. yy], Gökyüzü Üzerine, 294a.

“[...] Yer asılı durur ve hiçbir şey onu tutmaz [...] İçi boş olan Yer yuvarlaktır ve taştan bir sütuna benzer; biz onun iki yüzünden birinde yaşıyoruz, diğer yüzü öteki taraftadır [...]” Hippolytus [İ.S. 2.-3 yy], Bütün Sapkınlıkların Çürütülmesi I, 6.

“[...] Düz biçimli Yer'i hava taşır, tıpkı güneş, ay, ve öteki yıldızlarda olduğu gibi: Bunların hepsi ateş tabiatlı olup, düz biçimleri nedeniyle havada dururlar [...]” Hippolytus [İ.S. 2.-3 yy], Bütün Sapkınlıkların Çürütülmesi I, 7.

“[...] “Öyleyse şundan eminim” dedi [Sokrates]. “İlk olarak eğer Yer yuvarlaksa ve göğün ortasında duruyorsa, ona düşmemesi için ne hava gerekir, ne benzeri başka herhangi bir güç. Onu tutmak için, göğün her kısmının eşit, Yer'in de kusursuz dengede olması yeterlidir [...]” Platon [İ.Ö. 4.-5. yy], Phaidon, 109a.

“[...] Öte yandan, yıldızlarla ilgili gözlemlerimiz, yalnızca Yer'in küre biçiminde olduğu değil, boyutlarının da çok büyük olmadığını belirgin kılar [...]” Aristoteles [İ.Ö. 4. yy], Gökyüzü Üzerine II, 14, 298a.

Mitlerin ortaya çıkışları insanların açıklayamadıkları doğayı anlamlandırma denemesinde yatmaktadır. Buna bir örnek olarak Yer'in yuvarlak olduğu kabul edildiğinde o günün şartlarında gidilemeyen, görülemeyen ve dolayısıyla açıklanamayan yerler için çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Efsanevi Yerlerin Tarihi kitabında buna örnek olarak Antipodlar'dan söz edilmiştir. Yaratılmış Yer'in biçimi hakkındaki bu metinler kozmogonik yanlar barındırmaktadır.

“[...]Ehren canlı, akıllı, küre biçimli [olup], ortada bulunan Yer'i kuşatır; Yer de küre biçimlidir ve dört bir tarafında yaşayanlar vardır. Antipodlar da vardır ve bizim için aşağıda olan onlar için yukarıdadır. [...]” Diogenes Laertius [İ.S. 2.-3. yy], Filozofların Yaşamları VIII, 24-25.

“Pythagorasçılar, merkezde ateşin olduğunu, Yer’in ise, yıldızlardan biri olduğu için merkezin çevresindeki dairevi hareketiyle, geceyle gündüzü meydana getirdiğini belirtiyorlar. Ayrıca, bizimkine karşı bir başka Yer oluşturuyor, ona ‘Karşı-Yer’ adını veriyorlar.” Aristoteles [İ.Ö. 4. yy], Gökyüzü Üzerine II, 13, 293a

Kutsal addedilen değerlerin nasıl kodlandığı da Yer’in biçimi hakkındaki metinlerde kozmogonik yanları açığa çıkarır denilebilir. Bu yanlar aşağıdaki alıntılarda Kutsal Kitap’ta adı geçen, evreni dikdörtgen prizma biçiminde tanımlayan mişkan biçiminden yola çıkarak betimlenen Yer, kendini peygamber İlyas’ın ikinci bedenlenmesi ilan eden tarikat kurucusu A. Dowie’nin ardılı olan Voliva’nın betimlediği Yer ve kutsal değerlere göre varlığı reddedilen Antipodlar yer almaktadır.

“Tufandan sonra, Tanrı’ya bir meydan okuma oluşturan Babil Kulesi’nin yapıldığı dönemde, çok yükseklere ulaşan insanlar, aralıksız olarak yıldızları gözlemlemeye koyulduklarında, ilk kez hataya düşüp göğün küre biçiminde olduğu fikrine kapıldılar [...] Tanrı, Musa’ya, Sina’da gördüğü örneğe göre bir mişkan -bütün evrenin imgesi olacak bir tapınak- yapmasını buyurdu. Bunun üzerine Musa, mişkanı inşa etti; elinden geldiğince evrenin biçimini taklit etmeye çalıştı. Şu şekilde: Uzunluğu otuz, genişliği on arşın yaptı; araya bir perde koyarak tapınaktan iki alan çıkardı. Alanların ilkinde Kutsal Yer, perdenin ardındaki ikincisine ise, En Kutsal Yer adı verildi. Dış tapınak, kutlu Havari’ye göre, Yer’in gök kubbeye uzanan görülür evrenin imgesiydi. Orada, kuzey kısmında bir masa bulunuyordu ve masanın üzerinde on iki ekmek vardı. Yer’in temsili olan masada, çeşit çeşit meyve vardı: Her bir meyve, yılın on iki ayından biri içindi. Masayı çepeçevre Okyanus denen denizin tasvir edildiği dalgalı bir pervaz kuşatıyordu ve Okyanus’un çevresinde öte dünyayı temsil eden bir karış eninde bir çerçeve vardı: Orada, doğuda cennet yer alır ve ilk göğün kemer biçimindeki iki ucu, her yandan Yer’in uç noktalarına yaslanır.” Kosmas İndikopleustes [6. yy], Hıristiyan Topografyası III, 1 ve 53.

“[...] Voliva’nın kozmogonisi, daire biçiminde bir Yer kavramını içeriyordu: Ortada Kuzey Kutbu bulunuyor ve Yer’in kenarını çepeçevre buzdan bir duvar kuşatıyordu. Yer’in çevresini dolaşanlar (Voliva kendisi de bunu pek çok kez yapmıştı), dairenin merkezi etrafında halkalar çizerek ilerliyorlardı. Buzdan duvarın ötesinde, cehennemliklerin Antartika’sına karşılık gelen ne olduğu sorulduğunda, Voliva: “bunu bilmek gerekmez” karşılığını veriyordu. [...] Louis Sprague De Camp Ve Willy Ley [1952], Efsanevi Topraklar.

“[...] On sayısı görüldüğü kadarıyla kusursuz olduğu ve kendinde tüm sayıları barındırdığı için, onlar [Pythagorasçılar] gökyüzünde hareket eden cisimlerin de on tane olması gerektiğini belirtiyorlardı. Ama yalnızca dokuz gökcismi görüldüğü için, sonuçta bir onuncuyu, Karşı Yer’i devreye sokuyorlardı.” Aristoteles [İ.Ö. 4. yy], Metafizik I, 986a.

Bu bölümdeki alıntılarda, Yer’in hacim, mekânın bir boşluk ve evrenin denge gibi kavramlarla ifade edilmesi geometriye, dolayısıyla mimarlığa referanslar veren betimlemelerdir. Konuları bağlamında bu anlatılar evrenin oluşum biçimi ve nasıl oluştuğunu anlatan kozmogonik mitlerdir. Oluşuma yani yapım kavramına işaret etmeleri bakımından içerik aracını desteklemektedirler.

•2. bölüm olan Kutsal Kitap'ın Toprakları'nda yapıma işaret eden anlatılar, Kutsal Kitap'a göre Süleyman'ın tahtının ve tapınağının yapım ve teknik özellikleri içeren konuları ele almıştır. Hezekiel'in tasvirlerine göre inşa edilmesi mümkün olmayan Süleyman'ın tapınağının mimari özellikleri detaylı olarak yer almıştır.

“[...] Kral fildişinden büyük bir taht yaptırıp saf altınla kaplattı. Tahtın altı basamağı, arka kısmında yuvarlak bir başlığı vardı. Oturulan yerin iki yanında kollar, her kolun yanında birer aslan heykeli bulunuyordu. Altı basamağın iki yanında on iki aslan heykeli vardı. Hiçbir krallıkta böylesi yapılmamıştı. [...]” Eski Ahit-1.Krallar 10:1 Ve Devamı

“[...] Görümde Tanrı beni İsrail ülkesine götürüp çok yüksek bir dağın üzerine koydu. Dağın güneyinde kente benzer yapılar vardı. [...] Tapınağa bakan eyvanın kapı eşiği bir ölçü değneği uzunlukta idi. Eyvanı ölçtü; genişliği sekiz arşın, kapı sövelerinin kalınlığı ikişer arşındı[...] Adam kapının genişliğini ölçtü. Genişliği on, iç girişin genişliği on üç arşındı. [...] Sütunları ölçtü, altmış arşındı. Kapının çevresindeki avlu sütunlara kadar uzanıyordu. Kapı girişinden eyvanın sonuna kadarki uzaklık elli arşındı.[...] Bundan sonra adam beni tapınağın ana bölümüne götürüp kapı sövelerini ölçtü. Sövelerin genişliği her yandan altı arşındı. Girişinin genişliği on arşın, her yandan buna bağlı duvarların genişliği beşer arşındı. Ana bölümü de ölçtü. Uzunluğu kırk arşın, genişliği yirmi arşındı. Sonra iç odaya gidip girişin sövelerini ölçtü. Her biri iki arşın genişliğindeydi. Girişin genişliği altı arşın, her yandan buna bağlı duvarların genişliği yedi arşındı. Ana bölümün ötesindeki iç odayı ölçtü. Uzunluğu ve genişliği yirmişer arşındı. Adam, “Bu En Kutsal Yer'dir” dedi. [...] Üç arşın yüksekliğinde, iki arşın uzunluğunda ağaçtan yapılmış bir sunak vardı. Köşeleri, ayakları, yanları ağaçtandı. Adam bana, “RAB'bin önündeki masa budur” dedi. Ana bölümün ve En Kutsal Yer'in çift kanatlı birer kapısı vardı. Her kapının iki menteşeli kanadı vardı. Duvarlara olduğu gibi, ana bölümün kapılarında da Keruv ve hurma ağacı oymaları yapılmıştı. Dışarda, eyvanın önünde ağaçtan bir asma tavan vardı. Eyvanın yan duvarlarındaki kafesli pencerelerin iki yanı hurma ağacı oymalarıyla kaplıydı. Tapınağın yan odalarıyla asma tavanları böyleydi. [...]” Eski Ahit-Hezekiel, 40-41

Süleyman'ın tahtı ve tapınağı yapı malzemesi, ölçüleri, oranları, bezemeleri ve yapı elemanlarının özellikleri gibi mimari referanslar ile betimlenmişlerdir. Konuları bağlamında teknik anlatımlarıyla nasıl inşa edildiklerini anlatan, yapım kavramını gösteren bu anlatılar, kozmogonik bir içerik barındırmaktadırlar. Bu bakımdan, yer verilen alıntılar içerik kavramının sınırlardığı tanıma uygun anlatılardır.

•3. bölüm olan Homeros'un Toprakları ve Dünyanın Yedi Harikası'nda kozmogonik anlatılar yapıma, başlangıca ve kutsal değerlerin kodlanma biçimine örnekler barındırmaktadır. Anlatılarda özellikle Dünyanın Yedi harikası üzerinden örnekler bulunmaktadır. Babil'in Asma Bahçeleri'nin yapım tekniği ve yapı özelliklerine, Rodos Heykeli'nin ve Efes Artemis Tapınağı'nın yapım bilgileriyle yapıların başlangıcına, yani yaratıma işaretler bulunmaktadır.

“[...] Keza, ağaçların kökleri toprağa değil, yukarıdaki bir taraçaya gömülüdür. Bahçenin yapım tekniği şöyledir: Bahçe kütlesi bir bütün olarak taş sütunlar halinde yükselir, böylece alttaki

alanın tamamını oyma sütun kaideleri kaplar. Sütunlar, çok dar aralıklarla yerleştirilmiş ahşap kirişleri taşır. Kirişler palmiye gövdelerinden yapılır, çünkü palmiye çürümeyen yegâne odun türü olup, nemlendiğinde ve ağır yüklere maruz kaldığında, yukarı doğru bükülür. Ayrıca, kendi kıvrım ve çatlaklarına dışarıdan başka maddeler çekerek, kökünün dal ve liflerini besler. Bu kirişlerin üstüne derin bir toprak tabakası yığılır ve oraya, bahçelerde çok yaygın olarak bulunan geniş yapraklı ağaçlar, rengârenk çeşit çeşit çiçek, kısacası tatlılıklarıyla göz zevkimizi okşayan ve hoşumuza giden her tür şey ekilir.

[...] Bu incelikli, çekici ve krallara özgü bir yapıttır: Burada her şey insan eliyle yapılmış olup, tarımcıların emeği, onu seyredenlerin başlarının üzerinde asılı durur.” Byzantionlu Sahte Philon [İ.Ö. 3.yy], Dünyanın Yedi Harikası

“Dev heykeller arasında en hayranlık uyandıranı, Rodos’ta bulunan Güneş Tanrısı heykeli olup, Lysippos’un öğrencisi Lindoslu Khares’in eseridir. [...] Sanatçı, yapım sırasında heykeli sabit tutmak için bunların ağırlığından yararlanmış. On iki yılda yapıldığı ve 300 talente mal olduğu söyleniyor.” Plinius [İ.S. 23-79], Doğa Tarihi XXXIV, 41

“Görkemli Yunan kültürünün en olağanüstü anıtı olup, içten hayranlığımızı hak eden Artemis Tapınağı, hala Efes’te ayakta durmaktadır ve yapımı 120 yıl boyunca bütün Asya’yı meşgul etmiştir. [...] Tamamının uzunluğu 425 ayak, eni 225 ayak olan tapınakta 60 ayak yüksekliğinde 127 sütun bulunur, bunlardan her biri değişik krallar tarafından verilmiştir (otuz altısı işlemeli olup, biri Skopas’ın eseridir). Çalışmaları, mimar Khersiphron yönetmiştir. [...]”Plinius [İ.S. 23-79], Doğa Tarihi XXXVI, 95

Yapımıyla ilgili gizemlerin hala aydınlatılamamış olan piramitler ile ilgili oluşturulan mitsel anlatılarla yapı kutsallaştırılmaktadır. Aşağıdaki alıntıda matematiksel rastlantılar üzerinden yananlam oluşturma çabasına değinilmiştir. Mimarlık kuramında 19. yüzyılda beliren altın kesit kavramı üzerinden piramitlerin mükemmelliğine değinilmiştir.

“19. yüzyılın başlarında, John Taylor adında biri (şu da var ki, Taylor piramitleri hiç görmemişti ve başkalarının göstergelerini temel alıyordu) şunu keşfetmişti: Piramidin çevresi, yüksekliğinin iki katına bölündüğünde (ya da tabanın uzunluğu yüksekliğe bölünüp, çıkan sonuç 2 ile çarpıldığında), Pi sayısına çok yakın bir değer elde ediliyordu. Taylor, bu keşif aracılığıyla, yükseklik ile çevre arasındaki ilişkinin, Yer’in kutupsal yarıçapı [Yer’in, merkezinden kutuplara olan uzaklığı] ile çevresi arasındaki ilişkiye eşit olduğunu hesaplamıştı.

[...] Smyth, yaklaşık 63 santimlik kutsal Mısır gez’inin, 25 “piramit pusu”ndan oluştuğunu hesaplamıştı (bu hesabı neye dayanarak yaptığını bilmiyoruz). Bu piramit pusları, mucizevi şekilde İngiliz pusuna karşılık geliyordu. Aslında bakılırsa Piazzzi Smyth, kitabının bir bölümünü, Fransız onlu metrik sisteminin cumhuriyetçi ve Hıristiyanlık karşıtı yapaylığını eleştirmeye ve İngiliz sisteminin, Tanrısal yasalara uygun doğallığını yüceltmeye ayırır.

Piazzzi’nin izinden gidenlerden Flinders Petrie [...] Kral Odası’nın uzunluğu 3.14 ile çarpıldığında, gene yaklaşık olarak yılın günlerine denk gelen 365,242 elde edilir. [...] İmdi, Piazzzi’nin ve daha sonraki piramidologların sonuçlarından, piramidin yüksekliğinin 1.000.000 ile çarpıldığında, Yer ile Güneş arasındaki asgari uzaklığı -146 milyon kilometre (147 milyon kilometre değil)- gösterdiği öne sürülebildi. Piramidin ağırlığı 1.000.000.000 ile çarpıldığında, iyi bir yakınsamayla Yer’in ağırlığını gösterir. [...] Son olarak, duvarların (çıplak gözle algılanamayan) eğimi, Yer’inki ile aynıdır. Sonuç olarak, Keops Piramidi ya da Büyük Piramit, Yer’in 1:43.200 ölçeğindedir.

Unutmayalım ki Ortaçağ mimarları, altın kesit hakkında kesin matematiksel bir fikre sahip olmasalar da, zanaatkâr güdüsüyle, sonradan Tanrısal oranın birer örneği oldukları anlaşılan yapılar tasarlıyorlardı.” Umberto Eco [2011], Matematiğin Çarpık Kullanımları Üzerine

Alıntılarda, Babil'in Asma Bahçeleri, Rodos Heykeli ve Artemis Tapınağı; yapım tekniği, yapı elemanlarının özellikleri, ölçüler, bitkilendirmeler, yapım süresi ve maliyeti gibi mimari referanslar ile betimlenmiştir. İnşa eyleminin etmenlerine yer verilen bu anlatılar yapım kavramına işaret etmeleri bakımından içerik aracını desteklemektedirler. Analiz edilen alıntılarda yer alan Piramitlerin yapımı hakkında ise, inşasının matematiksel kodlar yardımıyla mitleştirildiği ve yapım içerdiği için kozmogonik yanlar barındırdığı söylenebilir.

•4. bölüm olan Büyük İskender'den Rahip Johhanes'e, Harikalar Diyarı Doğu'da yer alan metinler çoğunlukla Batıların Doğu'yu tasvir ettikleri mitlerden oluşmaktadır. Bu tasvirlerde ise Doğu'da yaşadığı ifade edilen toplumların olağanüstü, fantastik canavarlar barındırdıkları ve bu canavarların özellikleri, insanlarla olan ilişkileri, yaşayış biçimleri ve yaratılışlarına değinilmiştir.

“[...] Aslında, Yüce Efendimizin oturduğu saray için, havari Thomas'ın Hint kralı Gundoforus için yaptırdığı saray örnek alınmış olup, iç kısımları ve öteki yapıları bütünüyle ona benzer [...] Uzunluk açısından değil yükseklik ve güzellik açısından ilkinden üstün olan başka bir sarayımız var: Biz doğmadan önce, son derece tesirli maneviyatı ve adaleti nedeniyle Quasidus [“Yarı Tanrı”; “Tanrı Gibi”] olarak adlandırılan pederimizin gördüğü bir rüya üzerine inşa edilmiş. Şu söylenmiş rüyasında: “Babası olacağı için bir saray inşa et: O, kralların, ülkelerin kralı ve bütün yeryüzünün efendilerinin efendisi olacaktır. Ve Tanrı'nın isteği uyarınca, sarayın şu gücü olacaktır: Burada hiç kimse açlık çekmeyecek, hasta olmayacak, sarayın içinde bulunan hiç kimse oraya girdiği günden itibaren ölmeyecektir. Ve açlıktan ölmek üzere olan bir kişi saraya girip orada bir süre kalırsa, oradan yüz tabak yemek yemişçesine tok ve hayatında hiç hastalanmamışçasına sağlıklı ayrılacaktır.” Ayrıca sarayın içinde, tadı ve kokusu dünyadaki her şeyden daha iyi olan bir kaynak doğacak, saraydan hiç dışarı çıkmayacaktır; doğduğu köşeden, karşı taraftaki başka bir köşeye [...]” - [12. yy], Rahip Johannes'in Mektubu

Mimari bir eserin üretim sebeplerini, üretilme biçimini ve eserin özelliklerini anlatan kozmogonik mitler örneklenmiştir. Alıntılarının, yaratılışı vurgulayan, yapım kavramını gösteren bir örnek olması nedeniyle içerik aracını desteklediğini söylemek mümkündür.

•5. bölüm olan Yeryüzü Cenneti, Mutlular Adaları ve Eldorado'da yer alan metinler Yeryüzü Cennetinin oluşumu ve bu konu ekseninde kodlanan kutsal değerleri içeren anlatılardır.

“RAB Tanrı Âdem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu.
RAB Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem'i oraya koydu. RAB Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işleme için Âdem'i oraya koydu [...] Böylece RAB Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem'i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi.” Eski Ahit, Yaradılış 2-3

Cennet ve Cennet Bahçesinin (Aden) yaratılması gibi kavramlar inşa eylemine dolayısıyla mimariye referans veren yönler barındırmaktadır. Kozmogonik türde olan bu mitler yaratıma, yani yapım kavramına işaret etmesi bakımından içerik aracına örnek olduğu düşünülmüştür.

“Olympos'ta oturan ölümsüzler yarattı ölümlü insanların ilk soyunu, altından. [...] Sayısız nimetler ortasında rahat, memnun yaşayıp gidiyordu insanoğulları tarlalarında. Bu ilk insanlar ölüp toprağa karışınca birer cin oldular Zeus'un dileğiyle, iyi birer cin, toprağı ve insanları koruyan. Yaman bir şerefe konmuş oldular böylece.” Hesiodos [İÖ 7.yy], İşler ve Günler, 109-126

“[...] Aştı eşiğı Aeneas öne geçerek, yundu akarsularla, dikti dalı daha sonra karşıdaki eşiğe. Bu arınmadan sonra, armağanı sundu yiğit Tanrıçaya. Ulaştılar iç açıcı bir yere, güzel, tatlı çimenliğine mutlu ormanların, Mutlular Mekânına. [...]” Vergilius [İÖ 1.yy], Aeneis VI, 941-963

[...] Dolayısıyla, şunun da kabul edilmesi gerekir: Tanrı'nın insanı yerleştirdiğı cennet, yeryüzü insanının yaşayabileceğı bir yerden, yani bir bölgeden başka bir şey değildir [...] Augustinus [İS 354-430], Yaratılış'ın Sözcüğü Sözcüğüne Yorumu, 8

“[...] Günahın sonra, insanoğlunun buraya girmesi yasaklanmıştır. Gerçekten de, yanan bir kılıç, girişi bütünüyle kapatır ya da alevleri göğe ulaşacak kadar yüksek ateşten bir duvar, içeri girmeyi engeller. Ayrıca, kor kılıcın üstünde keruvlar, yani nöbetçi melekler durur: Alevler insanları uzaklaştırır, iyi melekler de kötü melekleri uzaklaştırır, çünkü cennetin kapıları maddi had bilmezliğe olduğu kadar manevi had bilmezliğe de kapalıdır.” Sevilalı Isidorus [İs 560-636], Etimolojiler XIV

“[...] Ama ben artık o kadar çok düzensizlik gördüm ki, daha önce belirttiğim gibi, dünyayla ilgili bir başka sonuca vardım: Dünya, diğerlerinin betimlediğı gibi, yuvarlak değil, daha yüksek sapı dışında, yusuvarlak armut biçiminde ya da yuvarlak bir top gibi. [...]”

Bu görüşü güçlü şekilde doğrulayan şey şudur: Tanrı güneşi yarattığında, ilk ışık doğunun ilk noktasında, kürenin en yüksek noktasının bulunduğu yerde belirmişti. Aristoteles Güney Kutbu'nun ya da onun altındaki kara parçasının dünyanın en yüksek ve göğe en yakın kısmı olduğunu düşünse de, diğer bilgiler ona karşı çıkmış ve en yüksek kısmın, Kuzey Kutbu'nun altında olduğunu söylemişlerdir. Bu gerçeklerden anlaşılıyor ki, bu kişiler bu dünyanın bir kısmının diğerinde daha yüksek olduğunu düşünüyorlardı, ama yukarıda serimlediğim nedenden ötürü ekvator çizgisinin altında olduğunu düşünemiyorlardı. [...]

Bazıları onu Habeşistan'a, Nil sularının doğduğu yere yerleştiriyorlar; ama bütün o toprakları kateden bazıları da, “yeryüzü cenneti gerçekten burada” savını öne sürebilecek bir toprak ısı ve yüksekliği bulamamış, her yeri kaplayan tufan sularının oraya erişebildiğine dair herhangi bir kanıt ulaşamamışlardır [...]

Bunlar, yeryüzü cennetinin işaretleri, çünkü bu konum, andığım azizlerin ve din âlimlerinin görüşüne uyuyor. Ayrıca, bu izler benim düşüncemle de çok iyi uyuyor [...]” Kristof Kolomb [Mayıs-Ağustos 1498], Üçüncü Yolculuğun Anlatımı. Hispanyola'dan Katolik Krallara Mektup

Cennetin ve cennet bahçelerinin yaratılması, insanın oraya yerleştirilmesi ve hatta oradan kovulması gibi olgular inşa eylemine dolayısıyla mimariye referans veren yönler barındırmaktadır. Kozmogonik olan bu mitler içerik aracını desteklemektedir.

•6. bölüm olan Atlantis, Mu ve Lemurya'da yer alan metinlerde kozmogonik çağrışımlara örnekler vardır. Genel olarak kaybolmuş kıtaları konu alan bu bölümde

özellikle Atlantis hakkında alıntılara yer verilmiştir. Bu bölümde diğer bölümlerden farklı olarak bir yok oluştan söz edilmektedir.

“Daha önce, tanrılar arasındaki toprak bölüşümünden söz etmiş; bütün toprağın, kimi daha geniş, kimi daha küçük, parsellere ayrıldığını [...] belirtmiştik. [...] Dolayısıyla, Atlas’ın soyundan gelenler sayıca çok ve şanlı kimseler oldular. Kral unvanını en büyük oğul[...] Ama içlerindeki tanrısal parça giderek azalınca –bunun nedeni, [B] egemen insani unsur ile sürekli karışmaydı; sonunda insani unsur insan karakterinin açık üstünlüğünü belirledi-, o dönemde sahip oldukları zenginliğe egemen olma kapasitelerini yitirdiler; kısacası, yozlaştılar. [...] Zavallı, çünkü en değerli şeyi yok etmişlerdi. [...] Ama yasalar uyarınca hükmeden tanrılar tanrısı Zeus, durumu gayet iyi değerlendirip, farkına vardı: Bu soy, iyi niteliklerle donanmış olsa da, kötü bir yola girmişti. O yüzden, denge ve sağduyularını yeniden edinmeleri için, [C] onları adil olarak cezalandırmaya karar verdi. Bu amaçla, bütün tanrıları en görkemli meskende (bu yer, bütün evrenin tam ortasında bulunur ve oradan gelecekteki dünyanın her olayı görülebilir) bir araya getirdi ve tanrıları bir araya toplayınca, şu sözleri söyledi.. [Platon’un metni burada sona erer].” Platon [İÖ 5.-4. yy], Kritias, 113B ve devamı

“[...] Keza, adalar denizden alınıp karayla birleştirilmiştir [...] Bazı kara parçaları –Platon’a inanacak olursak, öncelikle şimdiki Atlas Okyanusu’nun bulunduğu yer- bütünüyle yok edilmiştir.” Plinius [İ.S. 23-79], Doğa Tarihi II, 204-205

““[...] Ama Tanrı’nın intikamı bu kibirli girişimi yok etmekten gecikmedi. Gerçekten de, yüz yıldan daha kısa bir süre içinde, Büyük Atlantis tamamıyla yok oldu. Yazarınızın dediği gibi büyük bir deprem ile değil (çünkü bütün o bölgede deprem çok görülmez), tufan ve sellerle yıkıldı. O ülkelerde bugün de Eski Dünya’da olduğundan çok daha büyük nehirler ve onları besleyen çok daha yüksek dağlar vardır.”“ Francis Bacon, [1627], Yeni Atalntis

“[...] III. Lemurya [...] Bu kıta, bugünkü Afrika’nın bazı bölgelerini içine alıyordu; ama bunun dışında, Hint Okyanusu’ndan Avustralya’ya uzanan bu dev kıta, artık Pasifik’in suları altında bütünüyle yok olmuş, geriye dağlık bölgelerin şimdi ada olan tek tük tepeleri kalmıştır[...].” Helena Blavatski [1888], Gizli Öğreti II

“[...] Ahes bir saray balosunda bir baletle tanışmış. Balet, kıza denizi tutan baraj kapaklarının altın anahtarını babasından çalmasını telkin etmiş. O balet, şeytanmış. Ahes anahtarı çalmış, kapıyı açmış ve Ys şehri Okyanus sularının altında kalmış. [...]” Georges – Gustave Toudouze [1914], Ys’in Küçük Kralı, 3. bölüm

Adaların kararlar ile birleşmesi, tufan ve sel felaketleri ve okyanus sularının yükselmesi gibi mimariyi de sıklıkla ilgilendiren doğa olayları sonucu yok olan ada ya da kent kavramı mimari referanslar barındırmaktadır. Bir yok oluşu anlatan bu alıntılar içerik aracına göre tanımlanan yıkım kavramının kapsamına girmektedirler.

•9. bölüm olan Alamut, Dağın Yaşlısı ve Haşşaşiler’de yer alan metinlerde genel olarak Haşşaşiler olarak adlandırılan örgütün işleyiş biçimi konu edilmiştir. Bu örgütün istediği eylemleri (suikastleri) koşulsuz gerçekleştiren afyonlanmış üyelerini cennet vaadiyle yaptırması bir çeşit kutsal değerlerin kodlanmasına işaretler. Ancak bu anlatılar tek başına yapım ve yıkım özelinde kozmogonik örnekler olarak yorumlanamamıştır.

• 10. bölüm olan Bolluk Ülkesi’nde yer alan metinlerde tasvir edilen bolluk ülkesi bir nevi materyalist bir yeryüzü cenneti olarak ifade edilmiştir. Bu ifade kutsal değerlerin kodlanması olarak yorumlanabilmekle birlikte metinlerin içeriğinde yapım/yıkıma işaret eden kozmogonik yaklaşımlar örneklenememiştir.

• 11. bölüm olan Ütopya Adaları’nda yer alan metinlerde konu edilen yerlerin oluşumu ve son halinin o yerlerde benimsenen kutsal değerlerle örtüşmesinin yapıma işaret etmesi nedeniyle içerik aracını destekler durumda olduğu söylenebilir.

“[...] Utopus adlı bir kumandan buraları zapt etmiş ve adaya kendi adını vermiş, bundan önce adaya Abraxa deniyormuş. [...] Utopus ilk saldırısında Abraxa’yı ele geçirmiş, ardından ilk iş olarak buranın topraklarının kıtaya birleştiği yerde on beş mil genişliğinde bir kanal açtırıp ülkenin her yanının denizlerle çevrilmesini sağlamış. [...] Adada elli dört kent bulunuyor, bunların hepsi çok geniş ve muhteşem. Dilleri, adetleri, kurumları ve yasaları birbirinin aynısı. Yerin doğasına uygun olarak hemen hemen hepsi aynı şekilde inşa edilmiş, hepsi birbirine benziyor. [...]” Thomas More [1516], Ütopya

Bu bölümde analizi yapılan alıntıda, su kanalı, kent, kentin kısaca tarihi, kentin içeriği ve yerin doğasına uygun inşa gibi mimarlığa referans veren betimlemeler bulunmaktadır. Ütopya konusu bağlamında, bu alıntı Ütopya Adasının nasıl oluştuğunu ele alan kozmogonik bir anlatıdır. Oluşum yani yapım bildiren bu alıntı içerik aracını desteklemektedir.

• 13. bölüm olan Yer’in İçi, Kutup Miti ve Agarta’ da yer alan metinler doğrudan inşa eylemine işaret etmese de Yer’in içinin oluşumu ve kökenlerini ele alması bakımından kozmogonik yanları olan anlatılar barındırmaktadır.

“Güç bela aşağı beş altı metre inmişim ki, ip kopuverdi. [...] Olağanüstü bir hızla boşluğa yuvarlanıyor, elinde asa yerine bir kanca tutan yeniyetme bir Pluton gibi düşüyordum... Çarptığım toprak bana Tartaros’a giden yolu açtı [...] Son olarak, dikkatli bir düşünmenin ardından, yeraltı göğüne ulaştığımı anladım ve Yer’in içinin boş olduğunu, kabuğun altında bizimkinden daha küçük bir dünyanın, gene daha küçük güneşi, yıldızları ve gezegenleriyle bir başka göğün gizlendiğini öne süren kuramların nasıl doğru olduğunu fark ettim. [...]” Ludvig Holberg [1741], Niels Klim’in Yeraltına Yolculuğu

“Bulduk [...] “Dinleyin,” dedi sonunda Clairancy, “bir fizikçi, on sekizinci yüzyılın başlarında, yeryüzünün katı olamayacağını; çapı otuz bin fersah olduğundan, en az iki bin dokuz yüz fersahlık kısmının fazlalık olacağını öne sürmüştür. Demek ki, yerkürenin içinde, onun hareketlerini düzenleyen madeni bir çekirdek olduğunu varsayıyordu. Sistem çelişkili bulunarak reddedilmişti, ama işte bizim serüvenimiz onun gerçek olduğunu kanıtlıyordu.[...]”

“[...] Şu var ki, içeri fırlatıldığımız yerde manyetik kayaların bol bol ürettiği buharlar, doğrudan kutbun açıklığından dışarı çıkıyorlar: Doğanın Yaradanı kutba bir taç oluşturacak şekilde bir demir dağları zinciri yerleştirmiş. Güney Kutbu da aynı şekilde çevrili olsa gerek. Dolayısıyla iki kutbu da çevreleyen büyük demir yığınları, bu merkezdeki gezegenin manyetik buharlarını iki yandan da çektikleri için yeryüzü kusursuz dengesini koruyor[...].” Jacques Collin De Plancy [1821], Yer’in merkezine Yolculuk, I, 21-22

“[...] 7. Bir nükleer savaş durumunda, radyoaktif serpinti yeryüzündeki her tür yaşama son verdikten sonra, Yer’in iç boşluğu insan yaşamının devamına imkân verecek, böylece faciadan hayatta kalanlar için, insan soyu bütünüyle yok olmasın diye ideal bir barınak sağlayacaktır. [...]” Raymond W. Bernard [1964], İçi Boş Yer

“[...] hatta onların, ırksal kökeni başka her ırktan farklı olan Eskimolar olduklarını, onların bu yeraltı ırkından geldiklerini söylüyorlar [...] Gardner şöyle yazar: “Eskimoların Çin asıllı herhangi bir kabileden gelmemeleri, bizzat Çinlilerin Eskimolarla birlikte Yer’in iç kısmından birlikte gelmiş olmaları kesinlikle mümkündür.” Raymond W. Bernard [1964], İçi Boş Yer

Yer’in içinde boşluk, Yer’in dengesi, Yer’in içinin ideal bir barınak olması gibi mimari referanslar veren kavramlarla yaratılmış Yer’in oluşum biçimi betimlenmiştir. Kozmogonik yanlar barındıran bu anlatılar yapım kavramını destekleyerek içerik aracına örnek olmuştur.

• 15. bölüm olan Romanlardaki Yerler ve Gerçeklikleri’nde yer alan metinlerde kozmogonik yanlar barındıran aşağıdaki alıntıda Kubilay Han’ın ağzından bir yapım hikâyesi anlatılmaktadır.

“Buyurdu Kubilay Han,
Şangdu’da görkemli bir zevk kubbesi dikile:
Tam kutsal ırmak Alph’in, insan
Ölçüsüne sığmaz mağaralardan
Güneşsiz bir denize aktığı yerde.
Böylece bereketli topraklar duvarlarla,
Kubbelerle çevrildi iki kez beş mil boyunca:
Ve bahçeler kıvrılan derelerle parlıyordu [...]” Samuel T. Coleridge [1797], Kubilay Han

Bu alıntıya göre kubbe, ölçü, mağara, toprak, bahçe gibi mimari öğeler içeren bir anlatımla inşa eylemi betimlenmiştir. Bu inşa eylemi, içinde kozmogonik yanlar barındırmaktadır ve bu nedenle, bu alıntının içerik aracını desteklediğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak kozmogonik çağrışımlar içeren mitsel metinlerde mimari referanslar yapım ve yıkım kavramı ile örneklenmiştir. Yapım kavramı örneklenirken, hacim, boşluk, denge, ölçü, oran gibi geometri kavramlarıyla mimari terimler kullanılarak betimlemeler yapılmıştır. Kent, mağara, barınak, kubbe, toprak, bahçe, bitkilendirme gibi mimari unsurlar sıkça kullanılmıştır. Bunların yanı sıra yapı malzemesi, yapı elemanı, yapım tekniği, yapım süresi, yapım maliyeti, yapının mimarı, su kanalları, yerin doğasına uygun inşa etme gibi inşa eyleminin etmenleriyle yapım kavramı yeniden okuma için yeterli veriye ulaşmıştır.

Yıkım kavramı örneklenirken ise kara parçalarının hareketleri, tufan ve sel felaketleri, okyanus sularının yükselmesi gibi doğa olayları betimlenmiştir. Bu yıkıcı doğa hareketleri

tüm yaşamsal faaliyetleri etkilediği gibi mimarlığı da etkileyen olaylardır. Bu nedenle konuya göre değişkenlik gösterme ihtimaliyle birlikte, mimarlıkta yıkım kavramı ile bir yeniden okuma denemesinde bu kavramlar doğru verilerdir.

Her bir mimari eylem yeryüzünde biçimlendirici bir etki yaratır. Bu oluşumlar ister yapım ister yıkım olsun mitler gibi mimarlığın da sürekli olarak kozmogonik yanlar barındırdığını göstermektedir. Bu nedenle içerik aracı mimarlık ve mit arasındaki kozmogonik ortaklığı ortaya çıkarmıştır.

4.3. İşlev (Function)

Mimarlıkta kullanılış veya işleyiş bakımından amaca uygunluk anlamına gelen işlev (function) kavramı, Honko (1984) tarafından mitlerin örnekler gibi, modeller gibi çalışması olarak ele alınmıştır. Mitlerden, dünyanın yaratılışı, tanrısal olaylar ve bir kültüre ait kişiler gibi konular hakkında uzun veya kısa açıklamaları elde etmek mümkündür. Büyük başlangıç olaylarındaki tüm insan faaliyetlerine ve algılanabilir faaliyetlere ilişkin örnek ve modeller bu açıklamalarda bulunabilir. Bu örneklerin ve modellerin açıklamaları, zihinlerde muhafaza edilmesi, takip edilmesi ve kopyalaması gerçeğinde yatmaktadır. Bu bölüm mitsel anlatıların örnek ve modeller yoluyla zihinlerde ve davranışlarda muhafaza, takip ve kopya edilme olanaklarının varlığı üzerine kurulan soru(n) üzerinden tartışılmıştır.

Sonuç olarak dünyayı anlama, anlamlandırma ve açıklama işlevi gören mitler bunu tanrıların yaratıcı ve biçimlendirici faaliyetleri ve kültürel kahramanlar yolu ile örnek veya model oluşturarak gerçekleştirmektedir. Mimarlıkta metin okumasında yine içerik aracında olduğu gibi işlev aracında da araştırma malzemesinde yer alan seçkiler ele alınmıştır. Söz konusu örnek ve model olma hali ‘kutsal kişi’, ‘kutsal nesne’, ‘kutsal yer’ ve ‘kutsal yapı’ kavramları üzerinden kurgulanmıştır.

Bu bölümün devamında işlev aracıyla metin okuma çabasına karşılık veren metinlere, kitabın bölüm isimleri ve açıklamaları ile birlikte yer verilmiştir.

• 1. bölüm olan Düz Yeryüzü ve Antipodlar’da kutsal kişi ve yere işaret eden, yaratılmış Yer’in biçimi hakkında oluşan mitsel anlatılar yer almaktadır. Bu metinlerde Dünya tasvirlerinin oluşumunda örnek alınan kutsal kişiler, yerler ve mekânlar bulunmaktadır.

Aşağıda yer alan alıntılarda, mitlerin zihinlerde ve davranışlarda sürdürülebilmesi için tanrıların biçimlendirici faaliyetlerinden örnekler bulunmaktadır. Bu faaliyetleri Antipodlar ile ilgili konularda kutsal kişi ve yere değinilen metinlerde görülmüştür.

“[...] Antipodlar denir o halka; Güneş’e, Jüpiter’e, Mars’a taparlar, sizin gibi bitkileri, hayvanları vardır ve sık sık büyük savaşlar yaparlar aralarında.”

Rinaldo dedi ki: “ Madem söz buraya geldi, Astarotte, bir şey daha söyle bana: Âdem’in soyundan mı bu insanlar Ve niçin boş şeylere tapılıyor orada? Bizim gibi kurtulabilir mi onlar da?”

Astarotte dedi ki: “Artık ötesini sorma, çünkü bundan ötesini söyleyemem, sence de görgüsüzce değil mi soruların?”

“Öyleyse, yan mı tutmuş bu yönden Kurtarıcı’nız, Âdem sırf siz Hıristiyanlar için mi yaratılmış, sizin sevginiz yüzünden mi çarınha gerilmiş İsa?”

“Bil ki, herkes haç yoluyla kurtulur; belki, uzun günahkârlıklarından sonra, insanlar gerçek Tanrı’ya tapacaklar hep birlikte ve her biri merhameti bulacak onda.”“ Luigi Pulci [1432-1484], Morgante, XXV, 228-233.

Tanrının yaratıcı faaliyetlerinden olan Yer’in biçimlenmesi ve Yeryüzünde yaşayan varlıklar yani Antipodlar ve orada yaşayanlar hakkındaki alıntıda ortaya atılan varsayımlar kutsal kişi olarak Âdem, kutsal yer veya nesne olarak ise Güneş, Jüpiter, Mars ile betimlenmiştir. Bu kişi ve nesnelere anlatıların zihinlerde yerini koruması ve devamlılığını sağlaması nedeniyle işlev aracına örnek olmuştur.

•2. bölüm olan Kutsal Kitap’ın Toprakları’nda mitlerin sürdürülebilmesi için bir kültüre ait önemli kişilerden örnekler, kutsal kişi, yer ve yapı işaret eden mitsel anlatılar yer almaktadır. Kutsal kişi ve kutsal yapı örneği olarak Süleyman ve tapınağı hakkındaki anlatılara, kutsal yer olarak ise Musa’nın mucizeleri hakkındaki anlatılardan alınan alıntıların işlev aracının özelliklerini yansıttığı söylenebilir.

“[...] Saba Kraliçesi, RAB’bin adından ötürü Süleyman’ın artan ününü duyunca, onu çetin sorularla sınamaya geldi [...] Kralın ona yanıt bulmakta güçlük çektiği hiçbir konu olmadı. Süleyman’ın bilgeliğini, yaptırdığı sarayı, sofrasının zenginliğini, görevlilerinin oturup kalkışını, hizmetkârlarının özel giysileriyle yaptığı hizmeti, sakilerini ve RAB’bin Tapınağı’nda sunduğu yakmalık sunuları gören Saba Kraliçesi hayranlık içinde kaldı. [...] Kral Süleyman dünyanın bütün krallarından daha zengin, daha bilgeydi. Tanrı’nın Süleyman’a verdiği bilgeliği dinlemek için bütün dünya onu görmek isterdi. Onu görmeye gelenler her yıl armağan olarak altın ve gümüş eşya, giysi, silah, baharat, at, katır getirirlerdi. [...]” Eski Ahit-1.Krallar 10:1 Ve Devamı

“[...] Ne var ki Sultan, Rahip Johannes’e Hıristiyan kralların hiçbir mektubunu ulaştırmasına izin vermiyor. Amacı, onların aralarında tertipler düzenlemelerini önlemek. Rahip Johannes, aynı nedenden ötürü, kimse onun toprakları üzerinden Sultan’a gitmesin diye önlemlerini alıyor. Bu yüzden, Hindistan’a doğru yola çıkan kişi, İran üzerinden uzun ve zahmetli bir yolculuk yapmak zorunda kalıyor. Kızıldeniz’i geçenler, kızılın, Kızıldeniz’in dibinin rengi olduğunu belirtiyorlar; o kadar ki yüzeydeki su, aslında başka her suyla aynı renkte olmasına rağmen, kırmızı şarap gibi görünüyormuş. [...] Eni aşağı yukarı dört beş mil olan üçgen biçimli Kızıldeniz, Okyanus’a dökülür. Onu [Musa’nın mucizesi sonucu] kuru geçen İsrailoğulları’nın

yola çıktıkları kıyısı, daha geniş bir alana yayılır. [...]” Johannes De Hildesheim [1477], Üç Kralın Tarihçesi: Yaptıkları Ve Naaşlarının Taşınması

Bu alıntılarda kutsal kişi olarak Süleyman, Rahip Johannes ve Musa'nın adı geçmektedir. Kutsal yer ve kutsal yapı olarak ise Süleyman'ın tapınağı ve Kızıldeniz örneklenmiştir. Bir kültüre veya dine ait olan kutsal kişiler ve onların ihtişamlarını gözler önüne serilmesine yardımcı olan mimari öğeler ile betimlenen anlatılar mitlerin zihinlerde edindiği yeri güçlendirmektedir.

•3. bölüm olan Homeros'un Toprakları ve Dünyanın Yedi Harikası'nda yer alan metinlerde işlev (function) aracını destekleyen anlatılara rastlanmıştır. Aşağıdaki alıntılarda halkların topraklarından uzak oldukları durumda kültürel kahramanlar aracılığıyla yarattıkları mitlerle geçmişlerine dair izleri devam ettirdiklerini gösteren izler bulunmaktadır.

“[...] Tunç duvarlar uzanıyordu iki yanda girişten ta içerilere kadar, kuşaklar vardı bu duvarlarda mavi mineden, altın kapılar açılıyordu sağlam evin içerisine doğru, eşikleri tunçtan, söveleri gümüşlendi, iki yanları ve kapı tokmakları altından. [...] İçerde tahtlar vardı duvarlara dayalı [...] Heykeller dikilmişti güzel ayaklılar üstüne, yanan çırağlar tutuyordu ellerinde altından delikanlılar, konaktaki şöenleri aydınlatmak için geceleri [...] En dipte, öbür ucunda bağın, asma kütüklerinin yanında, düzenli bostanda, fişkırır yol boyunca çeşit çeşit bitkiler. Bağın içinde iki çeşme akar, biri dolaşır bütün bahçeyi, biri gider avlu eşiğinden yüksek konağa doğru, hep bu çeşmeden su alır yurttaşlar. İşte parlak armağanlar bunlardı, tanrıların Alkinoos'a verdiği.” Homeros [İ.Ö. 9. yy], *Odyssea*, Yedinci bölüm, 106-178

“[...] Bu iki şiiirin kaynağını oluşturan destanlar, Baltık ve İskandinavya kökenlidir. İ.Ö. 2000'de Bronz Çağı'nın geliştiği İskandinavya'da, bugün bile, Homeros'ta geçen ve aralarında Troya ile İthake'nin de bulunduğu birçok yeri belirleyebiliriz. *Optimum* iklimin sona ermesinden sonra, İ.Ö. 16. yüzyılda Miken uygarlığını kuran büyük denizciler bu şehirleri Yunanistan'a taşımış; Akdeniz'de kendi özgün [İskandinavya kökenli] dünyalarını yeniden kurmuşlardır. Troya savaşının ve Yunan mitolojisindeki başka olayların olduğu bu yeni topraklarda, atalarının yitik yurtlarında gerçekleştirdikleri kahramanlık dönemlerinin ve eylemlerinin anısını kuşaktan kuşağa canlı tutmuş, daha sonra gelecek dönemlere aktarmışlardır. [...] Kısacası Homeros'un evreninin bütününden çıkarabileceğimiz coğrafi bilgiler, birkaç büyük “grup” halinde sınıflandırılabilir: (Danimarka adalarındaki) İthake dünyası, (güney Finlandiya'daki) Troya dünyası ve (Baltık kıyılarındaki) Akhalar dünyası. Bunların her biri ile, kuzey Avrupa'da belirlenen muadili arasında olağanüstü denklikler söz konusu iken, geleneksel Akdeniz konumlandırması ile uyumsuzluklar söz konusudur.[...]” Felice Vinci [2008], Homeros Baltık'ta

Dünya'nın Yedi Harikası konularında ise tanrıların biçimlendirici faaliyetlerinin mitler yoluyla zihinlerde yer ettiği görülmüştür.

“[...] Efsaneye göre, Tanrı Zeus bile, Phidias'ın ustalığına tanıklık etmiş. Gerçekten de, heykel sona erdiğinde, Phidias Tanrıya hoşlanıp hoşlanmadığını bir işaretle belli etmesi için yalvarmış. Anlatıldığına göre, hemen yere, bugüne dek bir küpün örttüğü noktaya bir yıldırım düşmüş. Heykelin önündeki zeminin tamamı, beyaz değil, siyah seramik karolardan oluşur. [...]” Pausanias [İ.S. 2. yy], Yunanistan Betimlemesi V

İşlev aracında tanımlanan kutsal kişiler mitolojik karakterler, kültürel kahramanlar ve tanrılar olarak ele alınabilir. Bu alıntılarda kutsal kişiler Alkinoos, Homeros ve Tanrı Zeus olarak belirlenmiştir. Kutsallaştırılmış yer ve yapılar ise Alkinoosun sarayı, Homeros'un yaşadığı coğrafya ve Olimpia'daki dünyanın yedi harikasından biri olan Zeus Heykeli üzerinden örneklenmiştir. Bu mimari referanslar mitsel anlatılarda, anlatımı güçlendirmek için mimarinin sıkça kullanılan bir öge olduğunu göstermektedir.

•4. bölüm olan Büyük İskender'den Rahip Johhanes'e, Harikalar Diyarı Doğu'da kutsal kişi ve yer bağlamında işlev aracını destekleyen anlatılar bulunmaktadır. Aşağıdaki alıntılarda, bir inançtan diğerine, bir coğrafyadan diğerine mitler yardımıyla aktarılan anlatılar yer almaktadır. Mitlerin zihinlerde muhafaza, takip ve kopya edilmesini sağlayan özelliğinin bu anlatıda yansıdığı görülmektedir.

“[...] Âdem ile Havva sürgün yıllarını Serendib ya da Seylan adasında geçirmişlerdir. Bu inanç, hiç kuşkusuz İslam kaynaklıdır; daha doğrusu, Budist bir inancın Müslümanlar elinde değişikliğe uğramış biçimidir. Bunun nasıl olduğuna bakalım: Budistler, Buda'nın belli bir süre Seylan adasındaki bir dağda yaşadığına inanırlardı, hala inanırlar. Buda, kıtadaki Brahmanların Langka olarak adlandırıldıkları bu yerde tefekküre dayalı bir yaşam geçirmiş ve sonra göğe yükselerek, kayalıkta herkesin görebileceği ayak izini bırakmıştır. Müslümanlar, efsaneler tarihinde çok sık rastladığımız bir yöntem kullanarak, Buda üzerine anlatılanları Âdem'e atfetmişler ve iki gelenek yan yana yaşamaya devam etmiştir. [...]

Onun belirttiğine göre, Brahmanlar dağın doruğunda, Âdem'in yetmiş arşın uzunluğunda ve parlak ayak izinin bulunduğunu anlatıyorlarmış. Âdem o noktadan bir adımda iki ya da üç gün uzaklıktaki denize ulaşmış. Ayrıca, Müslümanlar Cennetten kovulan Âdem'in, Serendib adasına düşüp orada öldüğünü söylerler – Mekke'nin yükseleceği yere hac yolculuğunu tamamladıktan sonra. Dağın betimlemesi, İbn Battuta'nın gezilerinde bile yer alır. Efsane, Doğu'dan Batı'ya ve Müslümanlardan Hıristiyanlara geçmiş ve Portekizlilerin Pico de Adam adını verdikleri Seylan'daki dağ ünlü hale gelmiştir. [...]” Arturo Graf [1892-1893], “Yeryüzü Cenneti Miti”, III, Ortaçağ Mit, Efsane ve Batıl İnançları İçinde

Bu muhafaza, takip ve kopya edilme durumu kutsal kişiler olarak Âdem ile Havva, Buda gibi isimler, kutsal yerler olarak da Seyhan ya da Serendip Adası, Mekke, Cennet gibi yerler üzerinden betimlenmiştir. İşlev aracı burada mimarlık ile kutsal yer kavramı üzerinden ilişki kurmuştur.

•5. bölüm olan Yeryüzü Cenneti, Mutlular Adaları ve Eldorado'da yer alan metinlerin içinde Tanrı, Âdem ve yeryüzü cenneti bağlamında işlev aracını destekleyen anlatılar bulunmaktadır.

“[...] RAB Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem'i oraya koydu.[...]” Eski Ahit, Yaradılış 2-3

“Cennetten gereğince söz edemem, çünkü orda bulunmadım; ne yazık ki, çok uzak. Kaldı ki, cennete layık da değilim. Her durumda, bu yerler üzerine orali bazı bilgilerden öğrendiklerimi

size, dürüstçe anlatacağım. Bilgelerin belirttiğine göre, yeryüzü cenneti yeryüzündeki, yani bütün dünyadaki en yüksek noktadır. [...] Öyle yüksektir ki, cennet dışında, üstteki, alttaki ve çevredeki bütün kara parçasını kaplayan Nuh Tufanı ona erişememiştir. Bu cennetin dört yanı duvarla çevrilidir. [...] Kimse oraya kara yoluyla gidemez. Bunun, çöllerdeki vahşi hayvanlar, oradaki yüksek dağlar [...] gibi çeşitli nedenleri vardır. O nehirlere geçmek mümkün değildir. O yüksek doruklardan çağlayarak aşağı inen su [...]” John Mandeville [14. yy], Yolculuklar, XXXIII

Kapıdan bakınca, güneşin parlaklığını bastıran büyük bir ışığın aydınlattığı bir toprak gördü ve içeri girmeyi çok ama çok arzuladı[...] Bu toprak gerçekten de öyle net bir ışıkla aydınlatılmış ki [...] alabildiğine uzanan toprakların sınırını da göremedi. Üstelik güzel otlaklarla bezeli, çeşit çeşit çiçeklerle ve meyve ağaçlarıyla çok biçimli otlarla, kokusu-daha sonra belirttiği gibisonsuza dek yaşayabilecek olan odunsu bitkilerle kaplıydı.” Matthew Paris [1840], Büyük Tarih II, 4

“Bir saray yükseliyordu ovanın ortasında, alev alev yanıyor gibiydi: o kadar görkem, o kadar ışık yayıyordu, ölümlü her deneyimin ötesinde. [...] [...] seyrediyordu: ve oraya, o tatlı, aydınlık, neşeli yere kıyasla, çirkin ve kötü olduğuna hükmetti içinde yaşadığımız çürümüş dünyanın, hem semaya hem doğaya düşman. [...] Saygıyla atından inen Astolfo’ya yaşlı adam sevinçle: “Ey baron,” dedi, “Sen Tanrı’nın iradesiyle yeryüzü cennetine yükseldin; öyle ya” [...]” Ludovico Ariosto [1516], Çılgın Orlando, XXXIV, 51 ve devamı

“[...] Brendan, bu yerin nasıl olup da böylesine güzel, bu kadar erdemli, iyi ve hoş şeye sahip olduğunu sorunca, temsilci karşılık verdi: “Rabbimiz, dünyanın başlangıcında, yeryüzünün en yüksek yerinde bu yeri yarattı ve yüksekliğinden ötürü buraya tufanın suları ulaşmadı[...] Ayrıca, gökyüzü ve yıldızlar, bu yerin üstünde, başka herhangi bir yerin üstünde olduğundan daha düz dönerler[...] Dolayısıyla, burada asla karanlık olmaz ve güneşin her ışını buraya doğrudan ulaştır... Burada büyük ya da küçük günah işleyen ya da yapmaması gereken şeyi yapan hiç kimse yoktur.” [10. yy], Aziz Brendan’ın Deniz Yolculuğu, 31-33

“[...] Yeryüzü cennetinin, tasvirlerinde gösterildiği gibi, sarp bir dağ biçiminde olduğunu sanmıyorum; bence yeryüzü cenneti, armut sapı biçimindeki o yerin doruğunda bulunuyor ve kişi ona çok uzaktan, adım adım, aşamalı bir çıkışla ilerliyor. [...]” Kristof Kolomb [Mayıs-Ağustos 1498], Üçüncü Yolculuğun Anlatımı. Hispanyola’dan Katolik Krallara Mektup

Bu alıntılar, Tanrı’nın biçimlendirici faaliyetleri sonucu yaratılan Âdem’in başrolde olduğu yeryüzü cennetinin yaratılışının ve büyüleyiciliğinin zihinlerde yer ederek varlığını sürdürdüğü örnekler olarak değerlendirilmiştir. Kutsal kişi olarak Tanrı, Âdem, Aziz Brendan gibi isimler, kutsal yer olarak ise Aden, Cennet ve Yeryüzü Cenneti gibi yerler üzerinden hikâyeleştirmeler yapılmıştır.

•6. bölüm olan Atlantis, Mu ve Lemurya’da yer alan metinlerde mitlerin zihinlerde muhafaza edilmesi Atlantis ve YS şehri hakkındaki anlatılarla örneklenmiştir. Aşağıdaki alıntılarda yer alan mitler; tanrıların biçimlendirici faaliyetleri, mitlerdeki kültürel kahramanlar ve romanlarda geçen hikâyelerde devamlılığını sağlamaktadır. Bu mitler kutsal kişi ve kutsal yer bağlamında yorumlanmıştır.

“[...] Poseidon da istisna oluşturmuyordu: Payına düşen Atlantis adasını alınca, ölümlü bir kadından olan çocuklarını, adanın belli bir yerine yerleştirdi. Yerleşim yerinin yapısı aşağı yukarı

şöyleydi: Denizden adanın merkezine dek bir bütün halinde ova uzanıyordu, ovaların en güzeli bu ova: söylendiğine göre, aynı zamanda son derece bereketliydi. Ovanın yakınlarında, merkezden yaklaşık elli stadion uzaklıkta, yanları çok yüksek olmayan bir dağ yükseliyordu.[...]” Platon [İÖ 5.-4. yy], Kritias, 113B ve devamı

“[...] bütün Yunan şairlerinin en ünlüsü de, Hera’ya şu sözleri söylediğinde, aynı görüşü paylaşır: “Yeryüzünün sınırlarını, tanrıların babası Okyanus’u ve anahtarı Tethys’i görmeye gidiyorum” Şu var ki, Atlantislilerin geleneğine göre, ilk kralları Uranus’muş. Uranus, kendinden önce kırlık alanlara dağılmış olan insanları bir şehir surları içinde toplamış. [...]” Diodorus Siculus [İÖ 1.yy], Tarih Kütüphanesi, III, 56

“[...] Gözlerimin önünde yıkılmış, çökmüş, yerle bir olmuş bir kent uzanıyordu. Damları çökmüş, tapınakları devrilmiş, kemerleri dağılmış, sütunları yerde yatan bu kentte hala Toskana mimarisinin değişmez oranları hissediliyordu. Biraz ötede dev bir su kemerinin kalıntıları, şurada, bir Panteon’un dalgalana biçimleriyle bir akropolün belirtisiz yükseltisi, burada bir zamanlar ticaret gemilerinin sığındığı eski limanlardan kalan rıhtım kalıntıları, daha da ötede yıkılmış duvarların uzun çizgileri, ıssız, geniş caddeler... Kaptan Nemo sular altında kalmış bütün bir Pompei’yi gözlerimin önüne sermişti! Neredeydim? Neredeydim ben?

Sonra yerden kalkerli bir taş parçası olarak siyah bazalttan bir kayaya doğru ilerledi ve tek bir sözcük yazdı: ATLANTİS. [...]” Jules Verne [1869-1870], Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, 2. Cilt, 9. Bölüm

““[...] Jerome Trottier ellerini ovuşturdu: “Bir deprem olgusunu halk ne güzel uyarlamış. Öyle bir deprem ki, Ys’i birkaç dakikada yok etmiş, ada halkıyla birlikte suyun yüz metre altına gömmüş; jeolojik bir alçalma, bu olağanüstü koyu oluşturmuş.”“ Georges – Gustave Toudouze [1914], Ys’in Küçük Kralı, 3. Bölüm

Poseidon, Tethys, Kral Uranus gibi isimlerle Atlantis ve Ys şehirleri anlatılmıştır. Bu alıntılar, ovalar, dağlar, şehir surları, Toskana Mimarisi, Panteon, Akropol ve Pompei gibi mimari referansların betimlemelerini içermektedir. Bunlar, tanrıların biçimlendirici faaliyetleri ve kültürel kahramanlar ile mitlerin devamlılığını sağlayan anlatımlardır.

• 8. bölüm olan Kutsal Kâse’nin Göçleri’nde yer alan metinlerde örnek kişi ve şey bağlamında işlev aracını destekleyen anlatılar bulunmaktadır. Yuvarlak Masanın kutsal kişiler tarafından yaptırılması bu mitin zihinlerde yer ederek devamında gelen kişileri etkilemiştir. Kutsal kişi veya kültürel kahramanlar (bu mitte özellikle Arthur) tarafından tekrar edilmesine (kopya) örnek olarak aşağıdaki alıntıların işlev aracını desteklediği düşünülmüştür.

“Merlin ona şöyle dedi: “Arthur, siz Tanrı’nın lütfuyla kralsınız. Babanız Uter, çok saygın bir kişiydi. Onun zamanında, Rabbimizin Kutsal Perşembe günü oturup Yehuda’nın ihanetini açıkladığı masayı simgelemek üzere Yuvarlak Masa kurulmuştu. Bu Masa, Hz. Yusuf’un Masası model alınarak yapılmıştır; Yusuf’un de, iyiler ile kötüler ayrıldığında, Kutsal Kâse aracılığıyla kurulmuştu[...]”

Şu halde, bilin ki Rabbimiz birinci masayı kurmuştur; Yusuf ikinci masayı oluşturmuştur. Ben de, Uterpandragon zamanında, çok şanlı olacak olan üçüncüsünü yaptırım: Sizin zamanınızda, dünyanın dört bir yanında, o masa çevresinde bir araya getireceğiniz şövalyelerden söz edilecektir. [...] Kral ne kadar yaşlı ya da hasta olursa olsun, bir Yuvarlak Masa şövalyesi, dünyanın en ünlü şövalyesi olacak kadar önemli savaş ve şövalyelik girişimlerinde –turnuvalarda ve serüven arayışında- bulunmadıkça, ölemez. Zengin Balıkçı Kralın sarayına gidip ona Kutsal

Kâse'nin geçmişte ve şimdi ne işe yaradığını sorabilecek utkuya ulaştığında, kral hemen iyileşecek ve ona Rabbimizin gizli sözlerini açıkladıktan sonra yaşamdan ölüme geçecektir. Bu şövalye, İsa Mesih'in kanını koruyor olacaktır. Böylece, Britanya toprağında büyüler çözülecek ve kehanet bütünüyle gerçekleşmiş olacaktır.” Robert De Boron [12.-13. yy], Merlin

Bu alıntıda kutsal kişiler olarak Arthur, Uter, Yehuda, Yuvarlak Masa Şövalyeleri, Yusuf gibi isimler, kutsal nesne olarak ise Yuvarlak Masa ve Kutsal Kâse anlatılmıştır. Britanya topraklarını kutsallaştıran bu alıntı, mitlerle kutsal kişi, yer ve nesne üzerinden devamlılığını sağlayan anlatıların üretilmesine örnektir.

• 11. bölüm olan Ütopya Adaları'nda yer alan metinlerde Süleyman'ın örnek/model alınması ya da kutsallığıyla zihinlerde yer eden anlatılar bulunmaktadır. Aşağıdaki anlatıda Süleyman'ın evinin zenginliğinin betimlenmesi, kutsal kişi ve yere işaret etmesi bakımından işlev aracına örnek olarak yorumlanmıştır.

“[...]Bu adada bin dokuz yüz yıl önce bir hükümdar yaşamıştı. Biz onun anısına bütün diğer hükümdarların anısından daha fazla saygı gösteririz. Biz ona herhangi bir kör inanç yüzünden değil, fakat ölümlü olmakla birlikte, Tanrı'nın bir aracısı olduğu için bu saygıyı gösteriyoruz: Adı Süleyman olan bu hükümdarı milletimize yasalar verdiği için önemsiyoruz. Yüreğinin iyiliği ise sonsuzdu, ülkesini ve ulusunu mutlu etmek, birinci amacıydı. [...] Bizim büyük kulelerimiz var. Bunların en büyüğünün yüksekliği yarım mişl kadardır. [...] Dispanserlerimiz veya ilaç mağazalarımız var. [...] Çeşit çeşit fırınlarımız var. [...] Optik laboratuvarlarımız var. Oralarda bütün ışık ve ışınımları, bütün renkleri, renksiz ve saydam şeyleri inceleyip gözlem yapabiliyoruz. [...] Her tür sesi ve ses yayılmalarını inceleyip deney yaptığımız ses evlerimiz var. [...] Bizim koku evlerimiz var. Buralarda tat deneyleri yapıyoruz. Garip görünebilir ama biz kokuları artırabiliyoruz. Benzerlerini yapabiliyoruz. [...] Makine evlerimiz var. Buralarda her tür devinime elverişli makine ve araçları hazırlıyoruz. [...]” Francis Bacon [1627], Yeni Atlantis

Bu anlatıda, adanın betimlenmesinde kutsal kişi olarak Süleyman yer almaktadır. Kutsal yapı olarak ise Süleyman'ın evi olarak betimlenen adanın özellikleri anlatılmıştır. Bu anlatım kule, dispanser mağaza, fırın, laboratuvar, ev gibi mimari referansları olan betimlemelerle yapılmıştır. Burada mimari öğeler kutsallaştırmanın önemli bir parçası olmuştur denilebilir.

• 13. bölüm olan Yer'in İçi, Kutup Miti ve Agarta'da daha önceleri model kişiler tarafından ortaya atılan iddiaların mitlerde/anlatılarda yer edinmesi ve hatta yazarların kanıtlar sunma çabalarına giriştiği, zihinlerde yer eden yeraltı ve yer içi hallerinin örnekleri bulunmaktadır.

“[...] Suçunun ne olduğunu sorduğumda, sapkın olduğunu söylediler, çünkü kamu nezdinde güneş levhasının kareyi andırıldığını ilan etmişti ve defalarca uyarılmasına rağmen, bu talihsiz görüşünü ısrarla korumuştur [...] Keşfetmek için güneş tapınağına girdim ve kutsal levha bana da kare görüldüğü için, bir süre önce şehrin imar işlerine getirilen ev sahibime safça bunu

söyledim. Sözlerim üzerine, derin bir iç geçirdi ve levhanın ona da kare görüldüğünü belirtti, ama hâkim kabile, ona sorun çıkarıp görevini elinden alacağı korkusuyla kimseye bir şey söylemeye cesaret edememişti [...]” Ludvig Holberg [1741], Niels Klim’in Yeraltına Yolculuğu

“[...] Bu Tanrı temsilcisinin sarayının hizmetleri, her tür düş gücünü aşıyordu ve *Brahmes*’in bıraktığı Asgartha sarayı tasvirleri, Teb, Memfis, Ninova ve Babil’deki harika şeyleri kat kat geçiyordu, kaldı ki bunlar, ataları Hinduların gücünü yitirmiş bir yankısından başka bir şey değildi [...]” Louis Jacolliot [1873], Tanrı’nın Oğulları, VIII

“[...] Akışkan bir okyanusun alttan aydınlattığı döngüsel Metropol, kızıl (bu, Merkezi Ateşin uzak yansısidir) ve yılın o döneminde kendi içine çekilmiş olarak açılır önümüzde. En tuhaf mimari biçimler sonsuzca yinelenir; bu biçimler içindeki karışık mineraller, Got, Korint, İyon ve Dor sanatçılarının düş güçlerinin ve tasavvurlarının asla düşlemeye cesaret edemeyeceği şeyleri gerçekleştirmişlerdir. [...] Yaşayan her tohumu, meyvesini taşıdığı için çürürken yutan da onlardır. Bu insanlar, Orta Ateş’in yerli halkıdır; Rabbimiz İsa Mesih’in güneşe yeniden yükselmeden önce ziyaret ettiği kişilerdir onlar: Kurtuluş, burada, aşağıda, varlıklar ve şeylerin görülür hiyerarşisinin kaynaklandığı ateşten güdülere dek her şeyi saflaştırırım diye [...] Bu Mişkan’a girelim, orada Brahatmah’ı –Kaldealı Abramidlerin, Salemlı Melkisedeklerin, Tebli, Memphisli, Saisli ve Ammonlu rahiplerin ilk örneğini- görelim. En yüksek inisiyeler dışında, kimse Agarthha’nın Ruhani Hükümdarını yüz yüze görmemiştir. [...]” Alexandre Saint – Yves D’alveydre [1886], Hindistan’ın Avrupa’daki Misyonu, I ve II

“[...] Bütün geleneklerin birbiriyle uyumlu tanıklığından şu sonuç açıça ortaya çıkıyor: Öteki bütün “Kutsal Topraklar”ın ilk örneği olan, ideal bir “Kutsal Toprak” vardır; burası öteki bütün merkezlerin tabi olduğu manevi merkezdir. “Kutsal Toprak”, aynı zamanda “Azizlerin Toprağı”, “Kutluların Toprağı”, “Canlıların Toprağı”, “Ölümsüzlük Toprağı”. bütün bu ifadeler birbirinin eşdeğeridir ve onlara, Platon’un özellikle “Kutluların ikamet yeri” olduğunu belirttiği “Saf Toprak”ı eklemek gerekir. [...]” Rene Guenon [1925], Dünya Kralı, ‘Sonuçlar’

Kutsal kişi olarak Brahmes, İsa ve Kaldealı Abramidlerin, Salemlı Melkisedeklerin, Tebli, Memphisli, Saisli ve Ammonlu rahiplerin ilk örneği olan Brahatmah gibi dinsel isimlere değinilmiştir. Güneş Tapınağı, Asgartha Sarayı, Kutsal Topraklar gibi kutsal yer ve yapıyı içeren alıntılarda mimari öğeler ile zihinlere yerleşen anlatımlar oluşturulmuştur. Kutsal Levha ve biçimi gibi kutsal nesnelere de içeren alıntılar işlev aracını örneklemiştir.

• 14. bölüm olan Rennes-Le-Chateau’nun İcat Ediliş’nde yer alan metinlerde zihinlerde varlığı, kutsal yer, kişi, nesne üzerinden sürdürülen mitler bulunmaktadır. Kutsal Kâse’nin simgelediği iki varsayımdan varılan sonuçların yer aldığı aşağıdaki alıntının işlev aracını desteklediği söylenebilir.

“[...] Ama Godefroy’nın mitsel atası Lohengrin’in masalı gibi “masallar”da ve doğal olarak Kutsal Kâse romanslarında daha seçkin anlatımına kavuşmuş görünen pek çok söylenti, gelenek ve efsane ortada dolaşıyor olsa gerekti. Varsayımımız doğruysa, Kutsal Kâse eşzamanlı olarak en az iki şey olmalıydı. Bir yandan İsa’nın soyu ve o soydan gelenlerdi, başka bir deyişle, Sion Tarikatı tarafından kurulan Tapmak Şövalyeleri’nin gözettiği Sang Real (“kral kanı”) idi. Aynı zamanda, Kutsal Kâse sözcüğün gerçek anlamıyla İsa’nın kanını alıp içeren tas, yani Mecdelli Meryem’in kucağı, anlam genişlemesi yoluyla da Mecdelli Meryem’in ta kendisi olsa gerekti. [...] Hatta ana karnının taştan görkemli birer kopyası olan “Notre Dame”a (“Anamız”) adanmış Gotik katedrallerin bile, *Kızıl Yılan*’da belirtildiği gibi, İsa’nın annesinin değil, eşinin onuruna

yapılmış tapınaklar olduğu öne sürülmüştür. [...]” Michael Baigent, Richard Leigh, Henry Lincoln [1982], Kutsal Kan, Kutsal Kâse

• 15. bölüm olan Romanlardaki Yerler ve Gerçeklikleri’nde yer alan aşağıdaki alıntıda kutsal kişilerin özelliklerinden yola çıkılarak onların simgeleri üzerinden mekân betimlemeleri yapılmıştır.

“[...]Duvarları tuhaf resimlerle kaplı bir tür dev kubbenin içindeydi. Vaikuntha’da, başka bir deyişle yılan Adiseşa’nın süt denizinde konutunda, Hintlilerin koruyucu tanrısı Vişnu’nun ilk on bedenlenmesi, çepeçevre resmedilmişti ve bunları başlıca *deverkeli* –yani, Hintlilerin taptığı yarı tanrılar- çevreliyordu. *Deverkeli*, dünyanın sekiz köşesinin koruyucuları olup Sorgon’da –başka bir deyişle, *Kailasson*’a, yani Şiva’nın cennetine gidecek kadar erdemi olmayanların cennetinde-yaşarlar. Kubbenin ortasına, Katerler, dev kötü iblisler işlenmişti; bunlar beş kabileye bölünmüş olup, dünyada avare dolaşırlar. Dünyadan dışarı çıkamazlar, çok dua etmedikçe insanlara vaat edilen saadeti de hak etmezler. [...]” Emilio Salgari [1895], Kara Ormanın Sırrı

Alıntılarda Âdem, Havva, İsa, Musa, Süleyman, Yusuf, Rahip Jonannes, Buda, Aziz Brendan, Zeus, Şiva, Poseidon, Tethys, Kral Uranus, Vişnu, Devrekeli, Homeros, Arthur vb. gibi birçok dinin, Yunan ve Hint mitolojisinin kutsalı ve önemli olan isimler kutsal kişiler olarak yer almıştır. Güneş, Jüpiter, Mars, Kızıldeniz, Alkinoos’un Sarayı, Zeus Heykeli, Seylan/Serendib Adası, Homeros’un Toprakları, Aden, Yeryüzü Cenneti, Atlantis, YS Şehri, Güneş Tapınağı, Agartha/Asgarta, Kutsal Topraklar, Şiva’nın Cenneti, Kailasson... gibi yerler, yapılar ve şehirler kutsal yerler olarak bu alıntılarda yer almıştır. Bunların yanı sıra alıntılarda kutsal nesne olarak kutsal kâse, yuvarlak masa ve kutsal levha gibi örnekler bulunmaktadır.

Zihinlerde yer edinebilme özelliği ile mitler başlangıcını bilmediğimiz zamanlardan bu yana varlıklarını korumuşlardır. İşlev aracının temelinde de mitlerin bu özellikleri bulunmaktadır. Zihinlerde yer etme görevini yerine getirirken mitlerin kullandıkları betimlemeler sıklıkla mimari referanslar üzerinden oluşturmuştur. Çoğu örnekte kutsal kişinin sahibi olduğu yapıların ya da mimari öğelerin de kutsallaştırıldığı görülmüştür. Çünkü mimarlık her zaman kutsallaştırmanın aracı konumundadır.

4.4. Bağlam (Context)

Mimarlıkta en geniş anlamıyla fiziksel, sosyal ve kültürel çevre ve şartları ifade eden bağlam (Context) kavramı Honko’ya (1984) göre mitlerde ritüeldir. Bağlam, kullanım tarafından onaylanmış bir davranış biçimidir, tekrardır.

Dördüncü ve son araç olan bağlam (*context*) aracı mitsel anlatılarda bir zamanlar mümkün olan şeyin tekrar yaşatılmasının olanaklarının soru(n) olarak belirlemiş, problemleştirmiştir. Ritüeller üzerinde duran metinlerde, yeniden üretime işaret edilmesinden dolayı mimari referans noktaları ‘yeni yapı’ kavramı üzerinden kurgulanmıştır.

Bir zamanlar yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan şeyin günümüzde bir biçimde tekrar edilmesine dayanan bağlam aracı, ritüel ögesiyle gerçekleştirilebilir. Kutsal davranış biçimi için içerik sağlayan ve tekrar ile mümkün olan ritüel, metinlerde bir çeşit yeni yapıya işaret etmektedir.

Bu bölümün devamında bağlam aracıyla okunduğunda uygunluk sağlayan metinlere, kitabın bölüm isimlerinin ardından açıklamalarıyla birlikte yer verilmiştir.

- 1. bölüm olan Düz Yeryüzü ve Antipodlar’da yeniden yapıya işaret eden Yer’in biçimi hakkında mitsel anlatılar bulunmaktadır. Aşağıda yer alan alıntıda Musa’nın yaptığı tapınak, evrenin kopyası olarak mişkanı yeniden inşa etmesi bakımından yeni yapıya örnek olduğu düşünülebilir.

“Tufandan sonra, Tanrı’ya bir meydan okuma oluşturan Babil Kulesi’nin yapıldığı dönemde, çok yükseklere ulaşan insanlar, aralıksız olarak yıldızları gözlemlemeye koyulduklarında, ilk kez hataya düşüp göğün küre biçiminde olduğu fikrine kapıldılar [...] Tanrı, Musa’ya, Sina’da gördüğü örneğe göre bir mişkan -bütün evrenin imgesi olacak bir tapınak- yapmasını buyurdu. Bunun üzerine Musa, mişkanı inşa etti; elinden geldiğince evrenin biçimini taklit etmeye çalıştı.[...]” Kosmas İndikopleustes [6. yy], Hıristiyan Topografyası III, 1 ve 53.

- 2. bölüm olan Kutsal Kitap’ın Toprakları’nda yeniden yapıya işaret eden Müneccimlerle ilgili anlatılar bulunmaktadır. Aşağıda yer alan alıntıda Müneccimlerin eylemlerindeki tekrarın bir ritüele dönüşmesi yeni yapıya örnek olarak düşünülebilir.

“[...] Üç Müneccim günlerce at sırtında yol aldıktan sonra, çocuğun onlara armağan ettiği şeyi görmek istemişler. Kutuyu açmış ve içinde bir taş bulmuşlar: Tanrı onlara bunu, adım attıkları imanlarında taş gibi sağlam durmalarını kastederek vermiş.

Taşı gördüklerinde çok şaşırıp bir kuyuya atmışlar; taşı kuyuya atınca, alev alev bir ateş gökten inip kendini o kuyuya atmış. Krallar bu mucizeyi görünce, tövbe etmişler ve o ateşten bir parça alıp ülkelerine götürmüş, kiliselerinden birine koymuşlar. Ateşi her canlandırdıklarında, o ateş ilah gibi tapar; bütün kurbanlarını o ateşle çeşnilendirir ve ateş söndüğünde, sürekli olarak yanan başlangıçtaki ateşe gider, ateşlerini ancak onunla yakarlarmış. [...]” Marco Polo [1298], Millione 30-31

•3. bölüm olan Homeros'un Toprakları ve Dünyanın Yedi Harikası'nda yedi harikadan biri olan Halikarnassos Mozolesi hakkındaki anlatıda tekrara dayanan ve hatta ritüelleşen olaylar anlatılmaktadır. Kişilerin anılarının yaşatılması üzerine yapılar ve eylemler yoluyla anıların yeniden üretildiğini ele alan bu mitlerin bağlam aracını desteklediği söylenebilir.

“ [...] Eşinin yokluğu ve acısı ile yanan Artemisia, onun kemiklerini ve küllerini kokularla karıştırmış, ezerek toz haline getirmiş, sonra bunları suya döküp içmiştir; keza, tutkusunun şiddetine dair başka birçok kanıt ortaya koymuştur. Daha sonra, kocasının anısını devam ettirmek için, büyük bir emeğin ürünü olan çok ünlü ve Dünyanın Yedi Harikası arasında anılmayı hak eden mezarı yaptırmıştır. Artemisia, Mausolos'un tanrıları Manes'e adadığı bu anıtın adama metni için, kocasını övgülerle yücelten agonlar (yani, yarışlar) başlatmış, para ve başka karşılıklar yoluyla önemli ödüller dağıtmıştır.

Bu yarışlara katılmak için, belagat ve yetenekleriyle ünlü kişilerin geldiği söylenir: Theopompos, Theodektes ve Nakrates. Hatta bazıları, bizzat İskender'in yarışa katıldığını yazarlar. Ama yarışta, İskender'in öğrencisi Theopompos birinci olmuş.” Aulus Gellus [İ.S. 125-180], Attika Geceleri X, 18

•4. bölüm olan Büyük İskender'den Rahip Johhanes'e, Harikalar Diyarı Doğu'da tekrar ve ritüele işaret eden anlatılar yer almaktadır. İnanç sistemlerinde yer alan hacı olma arzusunun doğasındaki tekrar halinin bir örneğini aşağıdaki anlatılarda görmek mümkündür. Bu tekrar halinin yeniden yapıma işaret ettiği düşünülebilir.

[...] Âdem'in evi; pek saf suyu olan bir pınar (bunların Cennetten geldiğine inanılıyormuş ve içlerinde, orada yaşayanların görüşüne göre Âdem'in gözyaşlarından oluşan değerli taşlar bulunuyormuş) ve nefis meyveler veren ağaçlarla dolu bir bostan varmış. Birçok hacı, kutsal yeri ziyaret etmeye gidiyormuş. 17. yüzyılın sonlarında, Vincenzo Coronelli hala dağın tepesindeki Âdem'in gömülü olduğunu ve burada Havva'nın Habil'in ölümü için döktüğü gözyaşlarıyla olmuş bir gölün olduğunu söylüyordu. [...]”Arturo Graf [1892-1893], “Yeryüzü Cenneti Miti”, III, Ortaçağ Mit, Efsane ve Batıl İnançları İçinde

•7. bölüm olan Ultima Thule ve Hyperborea'da kutsal davranış biçimi için içerik üretimine işaret eden anlatılar yer almaktadır. Aşağıdaki alıntıda, Apollon'un periyodik ziyareti üzerine Hyperborealıların düzenlediği ritüel, bağlam aracı ekseninde yorumlanabilir.

“[...] Apollon'un yıldızların dönüşlerinin tamamlandığı her on dokuz yılda bir araya geldiği de söyleniyor; bu yüzden, Yunanlılar bu on dokuz yıllık döneme “Meton yılı” diyorlar. Tanrı belirdiğinde, bahar ekinoksundan Pleiades'in doğuşuna dek her gece kithara çalıp sürekli dans

ediyor, bu yolla kendi başarılarından duyduğu gururu dile getiriyormuş. Şehrin hükümdarları ve çitle çevrili kutsal alanının gözeticileri, Boreas soyundan geldikleri için Boreadlar olarak adlandırılıyormuş ve görevleri babadan oğula geçiyormuş. [...]” Diodorus Siculus [İÖ 1.yy], Tarih Kütüphanesi, II, 47

• 13. bölüm Yer’in İçi, Kutup Miti ve Agarta’da yer alan metinlerde tekara ve ritüele işaret eden anlatılar bulunmaktadır. Agarta’nın kralı, Brahamatma’nın geçtiği şehir ve köylerde insanların davranışını ve bu mitte yer alan ritüellerin Hıristiyanlıkta tekrar edilmesini betimleyen aşağıdaki alıntı, bağlam aracının örnekleri olarak yorumlanabilir.

“[...] Brahamatma’nın bu görevlileri, ürkütücü beyaz fillerinin sırtında, üzerlerinde altın işli ipek giysileri ve önlerinde “Ahovata! Ahovata!” diye bağırarak onların geldiğini haber veren çığırtaclarla şehir ve köylerden geçtiklerinde, insanlar yollarının kenarında diz çöküyor ve ancak alay gözden yittiğinde başını kaldırıyordu [...]

Son olarak, Hıristiyanlığın kurucuları, Brahmanizmden üçlemesini, gizemlerini(?), bedenlenmelerinin adlarını ve serüvenlerini, bakire anneyi ve, göreceğimiz üzere, kutsal yağı ve mihraptaki ateşi, kutsanmış suyu ve başka törenleri kopya ettikten sonra, hiç kuşkusuz kopyalarının itaatkarlığını uç noktaya taşıyarak bağlılıklarını daha da vurgulamak istediler. İesus Krişna’yı İsa Mesih’leri, Bakire Dvanaguy’u Bakire Meryem’leri yaptıktan sonra papaları için Brahmanizmden esinlendiler.” Louis Jacolliot [1873], Tanrı’nın Oğulları, VIII

Kutsal Kitap’ta söz edilen evren betimlemesinin tekrar edilerek bir tapınak (mişkan) inşa edilmesi mitler yer alan ritüellerin, inşa eylemi dolayısıyla mimarlık ile doğrudan ilişkili olduğu bir örnek olmuştur.

Müneccimlerin mucizevi bir taştan ortaya çıkan ateşi külte dönüştürüp/ kutsallaştırıp, ateşin bir parçasını sönememesi için kiliseye yerleştirmeleri ve ateşi tekrar tekrar canlandırıp ritüele dönüştürmeleri bağlam aracı için örnek niteliğindedir. Kutsallaştırılan nesnelere kutsal mekanlarda yaşatılmaya çalışılması ritüel ve mekan ilişkisindeki farklı noktalardan biri olarak düşünülmektedir.

Mimari bir eserin (Halikarnassos Mozolesi) inşa edilmesi ile aynı amaçlar ve duygular ile oluşturulan ritüeller örneklenmiştir. Bu örnek, mit, mimarlık, insan ve toplum ilişkilerini temsil etmektedir. Yer altı şehri olan Agarta’da gerçekleştirilen geçit törenlerindeki toplulukların davranışları ritüellere dönüşerek başka toplumlarda tekrar etmesi de; mitlerde şehir, köy ve topluluk ilişkilerinin yanı sıra topluluklar arası ilişkileri örneklenmiştir.

Yere kutsallık atfeden en önemli eylemlerden birisi hac kavramıdır. İnanç gereği bir yere hacı olmak için gitmek ise ritüel yer ilişkisini içermekle birlikte çoğu zaman mimarlıkla ilişkilidir. Antik Yunan mitolojilerinde belli periyotlarla gerçekleşen gök olaylarını

kutsamak için şehirlerde yapılan etkinlikler veya festivaller bir çeşit ritüeldir. Şehir genelinde ortak inançlarla gerçekleştirilen bu eylemler yer ve ritüel ilişkisine bir diğer örnek olarak verilmiştir.

Tüm bu ritüel içeren mitler okuma önerisinin bağlam aracını desteklemektedirler. Ancak mimarlıkla doğrudan ya da dolaylı ilişkilerin olduğu örnekler, Efsanevi Yerlerin Tarihi kitabında çok az yer almaktadır. Diğer üç araca göre bağlam aracı için elde edilen veriler kısıtlı olmuştur. Yine de bu durumda mit, mimarlık, ritüel ilişkisi yoktur çıkarımı yapmak doğru değildir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu tez çalışması iletişim bilimlerine olan ilginin ürünü olarak, mimarlığın bir iletişim dili olduğu gerçeğinin kabulüne dayanmaktadır. Temelde anlaşılabilirlik amacıyla geliştirilen iletişim çalışmalarında, anlam üretimi kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşmektedir. Ancak iletişimde anlam üzerine yapılan çalışmalar dilbilimsel ve göstergebilimsel yaklaşımların ortaya çıkmasıyla gelişme fırsatı bulmuştur. Bu doğrultuda, bu çalışmada göstergebilimsel ve yorumlayıcı bir yaklaşımla mimarlıkta metinsel üretimin imkânlarını sorgulamak adına bir yeniden okuma önerisi sunulmuştur. Tez çalışmasının sunduğu okuma önerisi, mimarlık ve iletişim arasındaki disiplinler arası ilişkiyi, mimarlık kuramlarında mitlerin bir araç olarak kullanılmasını tartışmayı amaçlamaktadır.

Mimarlığın iletişimle kurduğu ilişkinin çoklu değişkenleri, bu iki disiplin arasında gerçekleştirilebilecek disiplinler arası çalışmanın potansiyellerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tez çalışması, iletişimde anlamlandırma problemleri üzerinden mimarlık ve iletişim ilişkilerini derinleştirmeyi hedeflemektedir.

Mit, efsane, masal, destan gibi türler mitolojik anlatıların içeriğini oluşturmaktadır. Efsane ve destan olaylarda adı geçen kişilerin özelliklerine göre ayrıştırırken, bu türlerden durum bildiren masallara karşın mitler durumların ortaya çıkışını açıklamaya çalışmaktadır. Mitlerin doğayı anlamak üzerine üretildiği kabul gören bir görüştür. Barthes ve Strauss'un görüşleriyle birlikte mitlerin görevi doğayı anlamaktan, anlamı doğallaştırmaya dönüşmüştür. Mitler kitle iletişim araçları yardımıyla ideolojik görüşlerin aktarılmasında bir üstdil olarak tanımlanmaktadır.

Mimarlık kuramında metin çalışmalarının sınırlarını genişletmeyi arzulayan bu çalışmada mimarlık ve metin ilişkisi, metinlerde yer alan mimari referanslar üzerinden kurgulanmıştır. Tezin hem yöntem hem de içerik kurgusu, mitolojileri metinsel olarak ele almayı gerekli kılmıştır. Din, bilim, felsefe gibi alanlarda kabul gören mite ilişkin yıkıcı görüşlere rağmen mitler ve mitolojiler günümüze değin ulaşmayı başarmıştır. Bu başarı mitlerin oluşum yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü mitler, bir bireyin görüşlerini veya hayal gücünü değil toplumsal anlamda iç içe geçmiş sözselsel, yazınsal ve anlamsal değerleri temsil etmektedir. Bu nedenle mitleri bilimin karşısına koymak veya din ile iç içe görmek yerine mitleri tek başına disiplinler arası ilişkiler kurabilen bir alan olarak görmek gerekmektedir.

Tezin araştırma malzemesi olan Efsanevi Yerlerin Tarihi kitabı gerek görselleriyle gerekse metinleriyle mimari bir kavram olan yere ve yerin her zaman içinde barındırdığı yapı, mekân, insan, yaşam ve kültür gibi mimarlığın ilgi alanına giren birçok ögeye değinmektedir. Mimari kodlar barındıran öğelerin zengin bir şekilde betimlenmesi ve bu anlatıları destekleyen görseller; mimarlık ve metin çalışmalarında yer edinmeyi amaçlayan tezin malzeme seçimini doğrulamaktadır.

Honko (1984), biçim, içerik, işlev, bağlam olmak üzere dört ölçüt üzerinden tutarlı bir mit tanımı yapmayı denemiştir. Mimarlıkta da karşılığı olan bu kavramlar, oluşturulan yeniden okuma önerisinde mitolojik analizin araçları olarak ele alınmıştır. Mimarlık disiplini özelinde gerçekleştirilen bu öneri, sözü edilen dört ölçüt çerçevesinde oluşmuştur.

Araştırma malzemesi olarak seçilen Efsanevi Yerlerin Tarihi adlı kitap içeriğinde yer, yapı, kişi, yapım, yıkım, yeniden yapım gibi mimarlık alanında etkili olan kavramlar mevcuttur. Bu kavramlar Honko'nun (1984) The Problem of Defining Myth adlı makalesinde öne sürülen ölçütler ile eşleştirilerek bu öneride mimari referanslar olarak ele alınmıştır.

Biçim (form) aracı mitlerin metinler dışında temsillerinin mümkün olup olmayacağını sorgulayan soru(n) ile şekillenmiştir. Mimarlıkta metin okumalarında bu soru(n), araştırma malzemesinin kitap olması nedeniyle metin dışı anlatım türü olarak görseller incelenmiştir.

Biçim aracı ile yer, yapı ve mekân öğelerinden oluşan mimari referanslar; haritalar, resimler, teknik çizimler, taş baskılar, gravürler, minyatürler ve film sahnelerinden kesitler gibi görseller üzerinden analiz yapılmıştır. Bu araçtan elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

- Haritalar üzerindeki mimari referanslar, mitsel düşüncelerin oluşmasında mimarlığın etkisini ortaya çıkarmaktadır. Harita üzerinde bir topluluğun yerleşim biçimi ortaya konulabilirken resimlerde yaşam biçimlerini göstermek mümkündür.

- Yeryüzünün bilinmeyen yanlarını anlamlandırabilmek için hayal edilen çeşitli yerler üzerine oluşturulan mitler, hayal gücünün mekanizmalarını çalıştırarak orada yaşayan varlıkların tasvirlerine sanat eserlerinde yer verecek kadar içselleştirildiği görülmüştür. Böylece mimari bir kavram olan yerin önemi ortaya çıkmıştır. Gerçek dünya ile büyük ölçüde benzerlik gösteren yanlarıyla betimlenen yerler, yapılar ve mekânlar, mitlerin zihinlerde tanıdık figürlerle yerleşmesine yardımcı olmuş ve bu sayede devamlılığı sağlanmıştır. Sonuç olarak mimari öğelerle betimlenen mitler sanat eserleri üzerinden varlıklarını devam ettirmişlerdir.

- Mitsel anlatılarda adı geçen yapılar aktarılırken yapı-kişi ilişkisi özellikle ele alınmıştır. Önemli kişilerin yaptığı/yaptırdığı yapıların yapım süreci, fiziksel biçimi ve etkileri görsellerde yer aldığı görülmüştür. Burada mitlerin devamlılığını sağlamak adına insan davranışlarının resim sanatı yardımıyla yaşatıldığı görülmektedir.

- Görsellerde önemli kişilerin karşılaşmaları/karşı karşıya gelmeleri betimlenmiştir. Bu betimlemelerle karşılaşmaların yerlerinin ve mekânlarının ön plana çıktığı görülmüştür. Mimari öğeler yardımıyla mitler yaşatılmaya devam ettiği söylenebilir.

- İdeal şehirler ve yaşamlar meydana getirme düşüncelerinin etkisiyle kent planlamalarının oluşturulduğu görülmüştür. Bu kent planlamaları, mimarının düşünceleri harekete geçirme özelliğini ortaya çıkarmaktadır.

- Romanlarda geçen hayali yer, yapı ve mekân gibi mimari öğeler görselleştirilmiştir. Böylece hikâyeler insanların tanıdığı, bildiği imgeleri harekete geçirme özelliği kazanmıştır. Bu özellik, anlatıların inandırıcılık oranlarını arttırmaya yardımcı olmuştur.

Metin dışı tüm anlatı türleri üzerinde, mitler ve barındırdıkları mimari referansları arasındaki ilişkileri biçim aracı ile okumak mümkündür. Çünkü mitlerden, onları konu edinen tüm türlerle birlikte ele alındığında daha anlamlı sonuçlar elde edilir. Yananlamsal içerik bulundurma potansiyeli yüksek olan imgelerin, analizlerde oldukça fazla veri sağladığı görülmüştür. Sonuç olarak bu görseller ile mitler, mimarlık ve mimari öğeleri kullanarak meşruluk alanı oluşturmuşlardır. Mitlerin mimari referanslar yardımıyla iletişim kurduğu görsellerin biçim aracı ile yeniden okunabilir nitelikte olduğu görülmüştür.

Bir diğer araç olan içerik (content) ise mitsel anlatıların tümünde kozmogonik bağıntılarının yer alıp almadığını öne çıkaran soru(n)dan oluşturulmuştur. Doğrudan ya da dolaylı olarak kozmogonik çağrışımlar içeren mitsel metinlerde mimari referanslar yapım ve yıkım kavramı ile örneklenmiştir. Bu örnekler özet olarak şu şekildedir:

- Yapım kavramı örneklenirken, geometri kavramlarıyla, mimari unsurlarla, inşa eyleminin etmenleriyle mimari terimler kullanılarak betimlemeler yapılmıştır. Bu mimari öğelerle yapım kavramı, yeniden okuma için yeterli veri sağlamıştır.

- Yıkım kavramı örneklenirken ise tahrip edici doğa olaylarıyla betimlenmiştir. Çoğu zaman mimarlıkla doğrudan ilişkili olan bu doğa hareketleri yıkım kavramına işaret etmektedir.

Konuya göre değişkenlik gösterme ihtimaliyle birlikte mimarlıkta yapım ve yıkım kavramları ile bir yeniden okuma demesinde bu kavramlar doğru seçimler olmuştur.

Her bir mimari eylem Yeryüzünde biçimlendirici bir etki yaratır. Bu oluşumlar ister yapım ister yıkım olsun mitler gibi mimarlığın da sürekli olarak kozmogonik yanlar barındırdığını göstermektedir. Bu nedenle içerik aracı, mimarlık ve mit arasındaki kozmogonik ortaklığı ortaya çıkarmıştır.

Üçüncü araç olan işlev (function), mitsel anlatıların örnek ve model yoluyla zihinde ve davranışlarda muhafaza, takip ve kopya edilme olanaklarının varlığını sorgulayan soru(n) üzerinden tartışılmıştır. Bu araçla mimari referans olarak ‘kutsal kişi’, ‘kutsal nesne’, ‘kutsal yer’ ve ‘kutsal yapı’ öğeleri üzerinden metinler okunmuştur.

Mitlerin zihinlerde edindiği yer üzerine kurgulanan işlev aracı ile yapılan metin analizlerinde mitlerin kullandıkları betimlemelerin sıklıkla mimari referanslar üzerinden oluşturulduğu görülmüştür. Çoğu örnekte yapı-kişi ilişkisi öne çıkmıştır. Kutsal kişinin yaptığı/yaptırdığı yapıların ya da mimari öğelerin de kutsallaştırıldığı görülmüştür. Çünkü mimarlık her zaman kutsallaştırmanın araçlarından biri olarak kullanılmıştır.

Son olarak bağlam (context) aracı mitsel anlatılarda bir zamanlar mümkün olan şeyin tekrar yaşatılmasının olanaklarının soru(n) olarak ele alınmasıyla oluşturulmuştur. Ritüeller üzerinde duran metinlerde, yeniden üretimi ima etmesi nedeniyle mimari referans noktaları olarak ‘yeni yapım’ kavramı esas alınmıştır.

Ritüel içeren mitsel metinlerin tümü okuma önerisinde yer alan bağlam aracını desteklemektedir. Efsanevi Yerlerin Tarihi’nde yer alan metinlerde ritüellerin mimarlıkla doğrudan ya da dolaylı ilişkili olduğu örneklerin sayısı çok azdır. Bu nedenle diğer üç araca göre bağlam aracı için elde edilen veriler kısıtlı olmuştur. Yine de, bu durumda mit-mimarlık-ritüel ilişkisinin olmadığı gibi bir çıkarım yapılamayacağı düşünülmektedir.

Mitolojinin çalışma alanında ele alınan bu kavramların (biçim, içerik, işlev, bağlam) mimarlıkta da karşılık bulması ve üzerinden yeniden okuma önerisinin inşa edilebilmesi mimarlığın kullandığı terimlerin zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Yani bu çalışma mimarlık dilinin anlamsal potansiyellerinin keşfedilmesine ve arttırılmasına vesile olabilecek niteliktedir.

Sonuç olarak, mimarlık alanında yapılmış olan bu tez çalışması; konusuyla, araştırma malzemesinin seçimiyle ve kullandığı yeniden okuma yöntemiyle mimarlığın disiplinlerarası yönünü vurgulamaktadır. Konusuyla mimarlığın metinsel bir uğraş olarak temsil edilebileceğini kabul ederken, iletişim ve mitoloji ara kesitinde mimarlıkta metin çalışmalarına katkı sağlamaktadır. Bu tez ile yapı ve yapım odaklı bir çalışma yerine mimarlığın başka mecralardaki temsiliyet durumu ortaya konmuştur. Sözselsel, yazınsal ve

görsel tüm türler mimarlık ve mit ilişkisini ortaya çıkarabilecek potansiyeller taşımaktadır. Bu tez de, bu durumu daha belirtik hale getirmeye çalışan mitolojik bir analiz denemesidir.

Son zamanlarda, tüm disiplinlerde mit kavramını ele alarak kurgulanan çalışmaların sayısında artış bulunmaktadır. Bu tez için, mimarlıkta görece az çalışılmış mit kavramını ele alarak mimarlık kuramında bundan sonra yapılacak çalışmalar için yol gösterici niteliktedir denebilir. Bu bağlamda araştırmacılara yol göstermesi açısından tez çalışmasının makro ve mikro ölçekteki önerileri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırma malzemesi seçiminde söz edilen diğer mitsel metinler veya belirli bir topluluğa ait mitoloji içerikli metinler üzerinde bu tezde geliştirilen yöntemle yeniden okuma çalışmaları yapılabilir.

- Umberto Eco'nun başka eserleri bu okuma önerisi ile analiz edilebilir.

- Bu okuma önerisine ekleme veya çıkarmalar yapılarak geliştirilen, kapsamı değiştirilen bir yöntemle Eco'nun başka eserlerin analizi yapılabilir. Örneğin, mimarlığın da ilgi alanına giren konular ve yoğun görsel barındıran Güzelliğin Tarihi adlı kitap için, kendi içerik ve dinamikleri bağlamında bir yeniden okuma yöntemi oluşturulabilir.

- Bu yöntemle tüm sanat dallarında ve mimarlıkta ortaya çıkan ürünler üzerinde mitolojik analiz gerçekleştirilebilir.

- Mimarlık ve iletişim arakesitinde oluşturulacak çalışmalarda tezde seçilen yaklaşım dışında her bir iletişim kuramının yaklaşımı ve metodu dâhilinde çok sayıda disiplinlerarası çalışmalar gerçekleştirilebilir.

5. KAYNAKLAR

- Adorno, T. W., 2003. Kùltür Endüstrisini Yeniden Düşünürken, Çev., B. Doğan, Cogito, 36, 76-84.
- Adorno, T. W., 2011. Kùltür Endüstrisi, Kùltür Yönetimi, Çev., N. Ülner, M. Tüzel ve E. Gen, Altıncı Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Akarsu, B., 1975. Felsefe Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akkaş, S. Ö., 2008. Mit ve Felsefe, Milli Folklor, 20, 77, 83-88.
- Altay, D., 2005. Küresel Köyün Medyatik Mimarı: Marshall McLuhan, Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar içinde, Edt., Nurdoğan Rigel vd., İkinci Baskı, Su Yayınevi, İstanbul, 9-74.
- And, M., 2008. Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, İkinci Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Aronson, E., Wilson, T. D. ve Akert, R. M., 2012. Sosyal Psikoloji, Çev., Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Barthes, R., 2007. Yazarın Ölümü, Çev., Eren Rızvanoğlu, Heves Şiir Eleştiri Dergisi, 14, 55-60.
- Barthes, R., 2014. Çağdaş Söylenler, Dördüncü Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bayat, F., 2017. Mitolojiye Giriş, Altıncı Baskı, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.
- Bayındır, B., 2017. İletişimin İki Aşamalı Akış Modelinin Yeniden Yorumlanması, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC, 7, 4, 599-610.
- Birkiye, A., 1984. Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Boudon, P., 2015. Mimari Mekan Üzerine: Mimarlık Epistemolojisi Üzerine Deneme, Janus Yayıncılık, İstanbul.
- Bourse, M. ve Yücel, H., 2012. İletişim Bilimlerinin Serüveni, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Boz, H. A., 1999. Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32, 1, 41-48.
- Dedeoğlu, A. Ö., 2004, Tüketici Davranışı Araştırmalarında Pozitivist, Yorumsamacı ve Postmodern Yaklaşımlar, Pi Dergisi, 3, 10, 33-45.

- Demiray, U., 2008. Etkili İletişim, İkinci Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Dundes, A., 1984. Sacred Narrative: Readings in the Theory of Myth, Edt., A. Dundes, University of California Press, Berkeley.
- Durmuş, S., 2014a. Mimarlık Düşüncesinin Retorik İnşası: Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Durmuş, S., 2014b. Metin Ve Mimarlık İlişkisinde Gesamtkunstwerk Kavramı, Mimari Güncellemeler, Gür, Ş. Ö., Ed., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 263-278.
- Durmuş, S. ve Gür, Ş. Ö., 2017. Mimarlığın Metinsel Temsilinde Retorik İnşa: Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî, METU Journal of the Faculty of Architecture, 34,1.
- Durmuş Öztürk S. ve Irapoğlu N., 2017. Letter as A Communication Tool in Architecture: A Model Proposal, XI. International Theory and History of Architecture Conference/ ARCHTHEO'17, İstanbul, 32-40.
- Dursun, Ç., 2001. TV Haberlerinde İdeoloji, İmge Kitapevi, Ankara.
- Eceoğlu, A., 2012. Teknolojik Gelişmelerin Mimarlık Mesleğine Yansımaları ve Simülasyon Programları'nın Mekân Tasarımına Etkisi, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 2, 89-93.
- Eco, U., 1989. The Open Work, Çev., Anna Cancogni, Harvard University Press, Cambridge MA.
- Eco, U., 1997. Function and Sign: The Semiotics of Architecture, Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory içinde, Edt., Neil Leach, Routledge, London.
- Eco, U., 2015. Efsanevi Yerlerin Tarihi, Çev., Kemal Atakay, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.
- Eliade, M., 2017. Mitlerin Özellikleri, Çev., Sema Rifat, İkinci Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K., 1990. İletişim ve Toplum, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K., 2005. Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi, İkinci Baskı, Erk Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, İ., 2011. İletişimi Anlamak, Erk Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, İ., İşler, E. K. ve Durmuş, N., 2005. Kitle İletişiminde Pozitivist Ampirik Geleneğin Kuruluşu: Lazarsfeld ve Yönetimsel Araştırmalar, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, 20, 2, 1-48.
- Erhat, A., 1996. Mitoloji Sözlüğü, Altıncı Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.

- Eyüce, Ö., 2018. Mit ve Mimarlık, Edt., Ö. Eyüce, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Fischer, E., 1990. Sanatın Gerekliliği, Çev., Cevat Çapan, Altıncı Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.
- Fiske, J., 2015. İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev., Süleyman İrvan, Üçüncü Baskı, Pharmakon Yayınevi, Ankara.
- Fowler, R. L., 2011. Mythos and Logos, The Journal of Hellenic Studies, 131, 45-66, http://journals.cambridge.org/abstract_S0075426911000048, 28 Ağustos 2018.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M. ve Signorelli, N., 1980. The Mainstreaming of America: Violence Profile No.11, Journal of Communication, 30, 10-29.
- Gezgin, İ., 2017. Prehistorik Dönemden Hıristiyanlığa Kadar: Sanatın Mitolojisi, Beşinci Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Günel, B. ve Esin, N., 2010. İnsan-Mekân İletişim Modeli Bağlamında Konutta Psiko-Sosyal Kalitenin İrdelenmesi, İTÜ Dergisi/a, Mimarlık-Planlama-Tasarım Serisi, 6, 1, 19-30.
- Günay, V. D., 2004. Dil ve İletişim, Multilingual, İstanbul.
- Güner, Y. R., 2016. Üç Yönlü Periyodik Minimal Yüzeyler İle Oluşturulan Bir Tasarım Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gürer, T. K. ve Yücel, A., 2005. Bir paradigma olarak mimari temsilin incelenmesi, İTÜ Dergisi/a, Mimarlık-Planlama-Tasarım Serisi, 4, 1, 84-96.
- Hamilton, E., 2016. Mitologya, Çev., Ülkü Tamer, Yirmi İkinci Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O., 2004. Felsefe sözlüğü, On Dördüncü Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O., 2005. Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar, Cilt 4 (L-O), Üçüncü Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Harris, J., 2006. Art History: The Key Concepts, Routledge, New York.
- Hasol, D., 1979. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM, İstanbul.
- Hébert, L., 2011. The Functions of Language, Signo [online], Rimouski, Quebec. <http://www.signosemio.com/jakobson/functions-of-language.asp>, 13 Eylül 2017
- Honko, L., 1984. The Problem of Defining Myth, Sacred Narrative: Readings in the Theory of Myth, Edt., A. Dundes, University of California Press, Berkeley, 41-52.

- Hovland, C. I., Lumsdaine, A. A. ve Sheffield, F. D., 1985. Tartışmalı Bir Konuda Kanaat Değiştiriminde Tek Yanlı Sunuma Karşı İki Yanlı Sunumun Etkisi, Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş: Seçilmiş Parçalar içinde, Edt., Ünsal Oskay, Beşinci Baskı, Der Yayınevi, İstanbul.
- Hovland, C. I. ve Weiss, W., 1965. The Influence of Source Credibility on Communication Effectiveness, The Process and Effects of Mass Communication içinde, Edt. W. Schramm, Altıncı Baskı, University of Illinois Press, Urbana.
- Hudson, L. A. ve Ozanne, J. L., 1988. Alternative Ways of Seeking Knowledge in Consumer Research, Journal of Consumer Research, 14, 4, 508-521.
- İbni Haldun, 1997. Mukaddime, Cilt 1, Çev., Zakir Kadiri Ugan, Dördüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İplikçi, H. G., 2015. İletişimde Temel Modeller ve Kitle İletişim Modelleri, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 7, 2, 15-24.
- İyigüngör, V., 2015. Karl Popper ve Jürgen Habermas'ın Üç Dünya Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme, Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication, 23, 49-59.
- Jakobson, R., 1960. Linguistics and Poetics, Style in Language içinde, Edt., T. Sebeok, M.I.T. Press, Cambridge, MA, 350-377.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z., 2014. İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş, On Altıncı Baskı, Evrim Yayınevi, İstanbul.
- Kayaalp, İ., 2002. İletişimde İnsan Dili, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Kayaalp, İ., 2006. İletişim ve Dil, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kılınç, B., 2016. İletişim bilgisi, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.
- Kösemihal, N. Ş., 1968. Sosyoloji Tarihi, İkinci Baskı, Remzi Kitabevi, Ankara.
- Kurtar, S., 2011. Heidegger ve Habermas'ı Buluşturan Bir Tartışma: Dünya-Açıklığı ya da İletişimsel Ussallık Olarak Hakikat Sorunu, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 11, 113-136.
- Küçük, S., 2016. Türk Tiyatrosunda Mitoloji, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Larrain, J., 1995. İdeoloji ve Kültürel Kimlik, Çev., Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Lasswell, H. D., 1948. The Structure and Function of Communication in Society, The Communication of Ideas içinde, Edt., L. Bryson, Harper and Brothers, New York. 37-52.

- Lethaby, W. R., 1892. Architecture, Mysticism and Myth, Macmillian & Co., New York.
- Masse, W. B., Barber, E. W., Piccardi, L. ve Barber, P. T., 2007. Exploring The Nature of Myth and Its Role in Science, Myth and Geology İçinde, Edt., L. Piccardi ve W. B. Masse, Geological Society of London Special Publications, 273, 9-28.
- Mattelart, A. ve Mattelart, M., 2017. İletişim Kuramları Tarihi, Çev., Merih Zılhoğlu, İkinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mcquail, D. ve Windahl, S., 2010. Kitle İletişim Modelleri, Çev., Konca Yumlu, İkinci Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.
- Murdock, G. ve Golding, P., 1973. For A Political Economy of Mass Communications, Socialist Register, 10, 205-233.
- Mutlu, E., 2017. İletişim Sözlüğü, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Mutlu, E., 1999. Televizyon ve Toplum, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Yayınları, Ankara.
- Narin, B., 2014. İletişim Araştırmalarında Eleştirel Yaklaşımların Temel Sorunları ve Yöntemleri, Yayınlanmamış Ders Notu.
- Narula, U., 2006. Handbook of Communication: Models, Perspectives, Strategies, Atlantic Publishers&Distributors, New Delhi.
- Necatigil, B., 1973. 100 Soruda Mitologya, İkinci Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Neuman, W. L., 2014. Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, Çev., Sedef Özge, Yedinci Baskı, Yayınodası Yayıncılık, Ankara.
- Oskay, Ü., 1997. İletişimin ABC'si, Der Yayınevi, İstanbul.
- Ozankaya, Ö., 1975. Toplumbilimleri Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ögel, B., 2010. Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar, 1. Cilt, Beşinci Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Öker, Z., 2005. Kurgusal Dünyanın Gölgesinde Bir Unutkan: Jean Baudrillard, Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar içinde, Ed. Nurdoğan Rigel vd., İkinci Baskı, Su Yayınevi, İstanbul, 193-261.
- Önk, Ü. Y., 2009. Baudrillard Perspektifinden Bir Kitle İletişim ve Sanat Aracı Olarak Simülasyon Evreninde Televizyon, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 5, 4, 201-218.
- Örnek, S. V., 1973. Budunbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Özçetin, B., 2010. Kullanımlar ve Doyumlar'dan İzlerkitle Sosyolojisine: Türkiye'de İzlerkitle Çalışmaları, İletişim Araştırmaları Dergisi, 8, 2, 9-46. https://doi.org/10.1501/ILTARAS_0000000116
- Özdemir, E., 2015. Modern Mimarlık Mitlerinin Üreticisi Olarak Reklam: Mimarlık Dergisi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Parsa, A. ve Olgundeniz, S. S., 2014. İletişimde Göstergebilim ve Anlamlandırma Sürecini Örneklerle Değerlendirme, İletişim Araştırmalarında Göstergebilim/ Yazınsaldan Görsele Anlam Arayışı içinde, Edt., Ahmet Güneş, Literatürk Yayınları, Konya.
- Peker, A. U., 2006. Evrenin Binası Mimaride Yazı ve Kozmolojik Anlam, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı-2 içinde, Edt., Ali Uzay Peker ve Kenan Bilici, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Propp, V., 2018. Masalın Biçimbilimi ve Olağanüstü Masalların Dönüşümü, Çev., Mehmet Rifat ve Sema Rifat, Dördüncü Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Rifat, M., 2005. XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları: 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler, İkinci Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Riley, J. W. ve Riley, M. W., 1959. Mass Communication and The Social System, Sociology Today içinde, Edt., Merton, R. K., Broom, L. ve Cottrell, S., Basic Books, New York.
- Roth, L. M., 2015. Mimarlığın Öyküsü: Öğeleri, Tarihi ve Anlamı, Çev., Egün Akça, İkinci Baskı, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- Saussure, F., 1998. Genel Dilbilim Dersleri, çev. Berke Vardar, Multilingual Yayın, İstanbul.
- Say, Ö., 2013. Yapısalcılıktan Post-Yapısalcılığa Çoğulculuğun İnşası, Akademik İncelemeler Dergisi, 8, 2, 331-346.
- Segal, R. A., 2012. Mit, Çev., Nursu Öge, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Schramm, W., 1965. How Communication Works, The Process and Effects of Mass Communication içinde, Edt., W. Schramm, Altıncı Baskı, University of Illinois Press, Urbana.
- Schramm, W., 1985. Haberleşme Nasıl İşler, Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş: Seçilmiş Parçalar içinde, Edt., Ünsal Oskay, Üçüncü Baskı, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara.
- Sever, N., 1998. Kitle İletişim Araştırmalarında İki Yaklaşım: Liberal ve Eleştirel Kuramlar Farklılıklar ve Yakınlaşmalar, Kurgu Dergisi, 15, 44-53.

- Severin, W. J. ve J. W. Tankard Jr., 1984. Communication Theories: Origins, Methods, and Uses in The Mass Media, Üçüncü Baskı, Hastings House, NY.
- Shannon, C. L. ve Weaver, W., 1964 The Mathematical Theory of Communication, Onuncu Baskı, University of Illinois Press, Urbana.
- Soygeniş, S., 2017. Mimarlık Düşünmek Düşlemek, Altıncı Baskı, Yem Yayın, İstanbul.
- Şahin Fırat, N., 2006. Pozitivist Yaklaşımın Eğitim Yönetimi Alanına Yansıması, Alana Getirdiği Katkıları ve Sınırlılıkları, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 20, 40-51.
- Şan, M. K. ve Hira, İ., 2007. Frankfurt Okulu ve kültür endüstrisi eleştirisi, *Sosyoloji Yazıları-I* içinde, Kızıl Elma Yayınları, İstanbul, 324-340.
- Şentürk, L., 2010, İkonografik Tarih Anlatısının Gerekliliği, *Dozerin Rüyalari* içinde, Altıkırkbeş Yayın, İstanbul.
- Şentürk, L., 2016. Codex Seraphinianus'a Giriş, XXI Dergisi, Online. <https://xxi.com.tr/i/codex-seraphinianusa-giris>, 11 Nisan 2019.
- Tanju, B., Mimarlıkta Göstergibilim, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* içinde, Yem Yayın, İstanbul, 1257-1258.
- Tanyeli, U., 2017. Yıkarak Yapmak: Anarşist Bir Mimarlık Kuramı İçin Altlık, İkinci Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- TDK, 2019. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Tekinalp, Ş. ve Uzun, R., 2013. İletişim Araştırmaları ve Kuramları, Dördüncü Tıpkı Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Tekinalp, Ş., 2005. Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük, Journal of İstanbul Kültür University, 1, 75-87.
- Tökel, D. A., 2000. Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Uluoğlu, B., 2002. Miş Gibi, Mimarlık ve Sanallık içinde, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- URL-1, Two Step Flow Theory, https://www.utwente.nl/en/bms/communication-theories/sorted-by-cluster/Mass-Media/Two_Step_Flow_Theory-1/, 19 Kasım 2018.
- URL-2, Uses And Gratifications Approach https://www.utwente.nl/en/bms/communication-theories/sorted-by-cluster/Communication-and-Information-technology/Uses_and_Gratifications_Approach-1/, 17 Kasım 2018.
- URL-3, Rite, https://www.etymonline.com/word/rite#etymonline_v_15110, 9 Mayıs 2019

- URL-4, Pieter Brueghel, Babil Kulesi, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Babil_Kulesi_\(tablo\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Babil_Kulesi_(tablo)), 05 Mayıs 2019.
- URL-5, Strasburg Avrupa Birliği Parlamento Binası, <https://pxhere.com/tr/photo/557352> , 05 Mayıs 2019.
- URL-6, Mishkan/Tabernacle, <https://www.britannica.com/topic/Tabernacle>, 14 Mayıs 2019.
- URL-7, The City of Truth or Ethics, <https://publicdomainreview.org/collections/the-city-of-truth-or-ethics-1609/>, 11 Nisan 2019.
- Uyanık, E., 2016. İletişim Araştırmalarının Tarihçesine Bakış, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 42, 58-76.
- Vardar, B., 1982. Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Vitruvius, 2005. Mimarlık Üzerine On Kitap, Çev., Suna Güven, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul.
- Westley, B. H. ve McLean, M. S., 1957. A Conceptual Model For Communication Research, Journalism & Mass Communication Quarterly, 34, 1, 31-38.
- Williams, R., 2012. İletişim, Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı, Çev., Savaş Kılıç, Beşinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yaylagül, L., 2006. Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Yazgan İnanç, B. ve Yerlikaya, E., 2013. Kişilik Kuramları, Yedinci Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., 2016. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Onuncu Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, Y. 2006. Jürgen Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı, Sosyal Bilimler Dergisi, 8, 2, 249-267.
- Yumlu, K., 1994. Kitle İletişim Araştırmaları, Nam Basım, İzmir.
- Zılhoğlu, M., 2007. İletişim Nedir?, Üçüncü Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Nuran IRAPOĞLU, 1989 yılında Çorum'da doğdu. Lise öğrenimini Çorum Cumhuriyet (YDA) Lisesi'nde 2008 yılında tamamladı. Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümündeki öğreniminden 2014 yılında mimar ünvanı ile mezun oldu.

Çeşitli mimarlık-inşaat ofislerinde ve bir yapı denetim firmasında mimar olarak çalıştı.

2015 yılında yüksek lisans eğitimi almaya hak kazandı. Hazırlık dönemi esnasında Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak atandı. Mart 2016'da 6 ay süre ile İngilizce dil eğitimi almak için Ankara Üniversitesi'ne görevlendirildi. İngilizce eğitimini başarı ile tamamladıktan sonra lisansüstü çalışmalar yapmak üzere görevlendirildiği Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden 2018 yılında ayrılarak asıl kurumuna döndü.

Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi mimarlık bölümlerinde mimari proje ve Bina Bilgisi derslerinde görev alan İrapoğlu, halen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde ilgili anabilim dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaya devam etmektedir. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.